

אם שמו מן הארץ ומה פעשה למך הגדול. ותרגם
 זנחן למעני למעני לשמי בדיל תימרי :
 ריש לך לדעת פי לשון חלול השם הוא מלשון חול
 כי המחלל את השם נדסדו או במעשה סיבה
 שבצרות השומעים לא כרוחים יבדלו אחריו לפנות
 למעלה מן הקדש חול, וכן מליט במלח שנת
 שכתב (שמוס לא) מחלליה מוס יומס לפי שהשנת
 היא קודש ונקראת קדש שנאמר (שם) ושמתם את
 השם כי קדש הוא לכם והפועה בה מלחמה ומחלל
 אותה פועה מן הקדש חול ולכך נענה בדרם כי תכרה
 נספו מן הקדש שהיא ראוייה לשב שם, והזכיר הנביא
 לעמיד (יחזקאל לו) וקדשתי את שמי הגדול המחילל
 צגיים כי בהיות ישראל בגלות בתכליה השפלות הלא
 זה שנה שיחשיבו הקדש לחול ולכך יבטיח הקב"ה
 שיראה לעמיד קדושת שמו הגדול. והזכיר שאע"פ
 ששון חלול השם חמור ביותר מלינו לו רפואה עם
 מה שיקדש את השם באותו דבר שחללו לפי שכל
 פגמה תמלא כופר. בשיעשה אדם מלוא כנגדה כגון
 שהאמר ראובן חלל את השם ואם כנגד מה שחללו
 יקדשו. אז ינקה משון חלול השם, ועל זה אמר
 הכהן (ויקרא כב) ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי
 בחוך בני ישראל, לימדך הכתוב כי תקנת חלול
 השם בקדוש השם, ומפורש אמרו חסא אדם בלשון
 הדע יעסוק בחורה. חסא אדם בעריות יגדור
 ענמו מהן ואשי' בלעזר. חטא אדם בראיית עיניו
 יזיל אוחס דמעות וכן אמר דוד (תהלים קיס) סלגי
 מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך. והענין כי
 הפגמה היא חולי הנפש והנה הוא כחולי הגוף
 שאינו מתרפא כי אם בהשבו והרופא הבקי ירפאו
 בשכונדו, והוא שאמר שלמה ע"ה (משלי יו) בחסד
 ואמת יכופר עין. ביאורו יכופר עון הרשע והסקר
 שהם בהפך מן החסד והאמת. אמרו ז"ל (ב"ב פ"ק
 דף ד) בענין האדום המלך ששאל לבנא בן צופא
 אם אפשר שיהיה לו חקקה צמה שהרג כמה מחכמי
 ישראל והשיב לו כי אפשר לו זה ואמר לו כי הוא
 כנה אורו של עולם לפיכך יעסוק באורו של עולם
 והלך והשחלל בבנין בית המקדש שכן מלינו שנה"מ
 נקרא אורו של עולם שנא' (ישעיה ס) והלכו גוים
 לאורך ושליכים לנוגה זרחך :

הבגדה

עובד אדמתו ישבע לחם ומרדף ריקים חסר לב,
 חמד רשע מלוד רעים ושכח לדיקים יתן (משלי
 יב). יזהיר שלמה בכאן על החמדה כי היא מדה
 נפועה בלב מלד החלום ויזר הרע, וידוע כי החסא
 הקדמוני משוך החמדה היה שנא' (בראשית ג) ונחמד
 העץ להשכיל. ולכך יאמר עובד אדמתו ישבע לחם
 מי שמשחלל ופורה שיתשרנס מניע כסיו הוא שבע
 מכל טוב אבל הסרדף ריקים והוא היושב ובטל
 ומתהגר אל אנשים ריקים שהם בטלים ממלחמה לא
 די שהוא חסר לחם כי גם חסר לב הוא, וכבר

אמרו (כסובות פ"ה דף נב נ) הנפלה מניחא לידי
 שטמוס כי הנפלה היא מניחא לחמד ממך
 הרשעים, ולכך סמך לו מיד (משלי יב) חמד רשע
 מלוד רעים וכיון שהמד קראו רשע כי חסר לחמד
 ממון חצירו המותר אף כי ממון הרשע שקאחו בגול
 וחמס ופוש שיאבד ויכלה כרגע צנא עליו מקרה
 מעט ולרה קלה כענין שכתוב (תהלים לד) תמוסת
 רשע רעה. אבל הלדיק הוא נותן שרם בכל עם ועת
 ובוה מחקיים לעולם לא יפחד למקרים ולא יאבד
 ויכלה אפי' בגרות רבות (משלי כד) כי שבע יפול
 לדיק וקס, והנה הוא כשרש הלילן הנפוע בהקום
 נחלי מים שאפי' באין כל רוחות שבעולם אין מציין
 אותו פשט, וכענין שכתוב (תהלים ח) והיה כעץ
 בחול על פלגי מים וכו' לא כן הרשעים, ומה
 שאמר יתן היה לו לומר יתנו אבל הוא כדרך (משלי
 כח) ולדיקים ככפיר יבסח. וכן (בראשית מט) בגות
 לפדה עלי שור. צא וראה כמה גדול איסור ההמדה
 שהרי מתוך החמדה יבא אדם לידי גול הוא שכתוב
 (מיכה ג) וחמדו שדות וגזלו. ומתוך ההמדה לקס
 גחזי נער אלישע בלרעת כשחמד ממנו של נעמן
 שהרי כשנא נעמן והביא מנחה לאלישע אמר לו
 (מלכים ג) הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל
 הארץ כי את בישראל ועתה קח נא ברכה מאת
 עבדך ויאמר אלישע הי' אשר עמדתי לפניו את
 אקח ויפגר בו לקחת וימאן. מה עשה גחזי שהיה
 לר עין וחמד ממך רדף אחרי נעמן ואמר לו אדני
 שלחני אליך שהשלח ככר כסף ושתי הליטות בגדים
 לב' אנשים שנאו אליו מהר אפרים ויאמר לו הואל
 וקה ככרים ויואל ויקח כלומר השבע וקה וישבע
 ויקח מה לקח לרעת נעמן שדבקה בו ובזרעו עד
 פולם. וכן אמר לו אלישע לגחזי, (שם) ולרעת נעמן
 שדבק בך ובזרעך עד עולם וכן היה לו דכתיב (שם)
 ז) וארבעה אנשים היו מלודעים פחה השער מי היו
 זה גחזי ובלבט בניו, מתוך ההמדה יבא אדם לידי
 רליחה שכן מלינו בעסן שדון בשני דינין שנסקל
 ונשרף והוא שכתוב (יהושע ז) וירגמו אוהו כל ישראל
 אבן וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים, נסקל על
 חלול שבת כי בשבת גנב ונשרף על שחלל כך דרשו
 רז"ל בהגהומא בסדר אלה מסעי. ומכאן שהחרם
 את שורפת וכל המופל בו יתחייב בשריפה, ומי
 הביאו לכל זה החמדה שהמד הגנבה היא בענין
 שכתוב (שם) וארא בשלל אדרת שנער אהת טובה
 ולשון זהב אחד ואהמדה ואקחם, וכן מלינו בענין
 אחאב שחמד כרס נבזה היוצא אלי ואל' אליהו בדבר
 השם (מלכים א' כח) כה אמר ה' הרלחת וגם
 ירשח במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילוקו
 הכלבים את דמך גם אתה אבל כועילה לו הכנעשו
 כמו שכתוב בסמוך (שם) הרלחת כי נכנס אחאב
 מסעי. ואיבול שעשה כל הענין ע"י בני אנשים
 בני בליעל לקקו הכלבים את דמה בחלק נבות
 היוצא אלי. ואמרו במדרש כל מי שהומד מה שאינו ראוי
 לו מה שמבקש אין נוחנין לו ומה שבירו נופלין מהנו, שכן
 מלינו

עלינו צנח הקדמוני נתן עינו בחוה וחמדה ולא
 היחה רחוייה נו מה שבקש לא ניתן לו ומה שבידו
 נטלו ממנו שהרי נהקלל על זה (בראשית ג) על גחוקך
 חלך : הוזהרנו באיסור החמדה בעשרת הדברות
 בדיבור לא חמוד, ומה שלא הזכיר שם לאו של לא
 הגזול בכלל הלאוין לפי שהגזל בכללו, והנה למדנו
 ק"ו חס' החמדה שהיא חלויה בלב חסר הכחוב אין
 צריך לומר הגזל שיש בו מעשה, וידוע כי מחוך
 החמדה יביא אדם לבגוד במלות שאם הוא חומד
 ממון אחרים כ"ש שיחמוד ממון עצמו ויהיה עינו
 צרה להת ממנו לזקה ושאר חיוני המלות הנמשכות
 אחר הממון והן מחנות עניים לקט שכחה ופאה או
 הפרשת מעשר וכיוצא בהן. ולכך קצפה תורה לא
 חמוד בדבור י' כדי להזהיר את האדם על המעשה
 שלא יחמוד ממנו ויפרישנו כראוי וכן בכל שאר
 חוקי המחנות שקבעה לו תורה בהם מלוא. ועוד
 אפשר לומר כי לכונה אחרת קבעה תורה עשירי
 כלומר אחרון מפני שהוא שקול כנגד כל דברות שכל
 מי שלא זכר מן החמדה לסוף הוא נכשל ועובר על
 כולם, שמחוך החמדה יבא לידי גנבה הרי הוא עובר
 על לא חנוב, וכשיחבטוהו לדין יספור וישבע לשקר
 הרי שעובר על לא תשא, ולפעמים שיגנוב בשבת הרי
 שהוא עובר על זכור, ואם הוא מתירא שמה יהרגוהו
 על הגנבה ילך וישתמד הרי שעבר על לא יהיה לך,
 וכן דרשו ז"ל מעשה באדם אחד שהמד בלבו אשת
 איש שהלך בעלה למדינת הים והיא לא היחה רואה
 בו מה עשה חסר את ביתה כליל שבת הרי שעבר
 על זכור. בא ושכב עמה עבר על לא חנאף. עמד
 והרגה עבר על לא תרצח. לקה כל נכסיה עבר על
 לא חנוב. הצעוהו לדין ונשבע עבר על לא תשא.
 היה מחייבא שמה יהרגוהו הלך ונשתמד ועבר על
 לא יהיה לך. הרי שחמדת אשת איש מביאחו לעבור
 על הדברות כגן. ופעם לא החמוד והיא מלוא
 במחשבת הלב שאינה צידי האדם פירש החכם רבי
 אברהם אבן עזרא שיחאש ממנה כשם שהכפרי
 מחיאש מקחת בת מלך לאשה, שאל"כ איך תעניש
 התורה על מחשבת הלב כראוהו אותה פחאוס וחומדה.
 ועוד יתכן לומר כי לכונה אחרת קבעה תורה
 אחרון כדי להקיש אחרון לראשון שניהם מלות חלויות
 במחשבת הלב זו מלות עשה וזו מלות לא תעשה והיא
 אחרונה כדי ללמד דעת את העם כי מי שהוא מקיים
 לא חמוד הנה הוא מקיים מלות אנכי ואם עובר
 וחומד הרי הוא נכשל אנכי כי כיון שהוא חומד
 נראה שאין נפחונו בסחון גמור צמי שאמר אנכי
 שאם כן לא היה חומד כלל. וזהו לפי דעתי ענין
 הכחוב שאמר (משלי טו) שונא מחנות יחיה כי צידוע
 שהאובב מחנות לא הביאו לזה אלא החמדה הגסופה.
 אבל מי ששונא אוחס צודאי עקר מלבו מדת
 החמדה ולכך אמר יחיה כלומר מבלעדיהם, יבטיחנו
 הכחוב שיחיה מבלתי המחנות כי לא בא לידי מדה
 זו לשנא המחנות ושלא לבסוח בהם אלא מחוך שבוסח
 בהקב"ה על כן אמר יחיה כי הקב"ה יספיק לו סרפו

ומזונו ולא ילמדך למחנות. ומפני שכת המלאכה
 גדול ומביא את האדם שלא לחמוד לכך הזכיר שלמה
 בכלן עובד אדמחו ישבע לחם להזהיר אדם שיבדל.
 במלאכה שמחוכה יהיה שבע ולא ילמדך למחנות בני
 אדם ולא יחרוש, וכזה הזהיר עוד (שם כ) אל
 תאהב שינה פן תורש פקח עיניך שבע לחם. דבר
 ידוע כי אין צריך פקחת עין לשבוע לחם ומה יאמר
 פקח עיניך שבע לחם, אבל ביאור הכחוב כן אהב
 שבע לחם פקח עיניך אל תאהב שינה פן תורש וזה
 ודאי צריך פקחת עין שידע להעמיד ממנו צידו
 שלא יחרוש. ובמדרש עובד אדמחו ישבע לחם חס'
 ייגע אדם בתורה ישבע לחם שגא' (שם ט) לכו
 לחמו בלחמי, ומרדף ריקים חסר לב שגא' (שם ג)
 חס' ללנים הוא ילין. ענין המדרש הזה כי יקרא התורה
 לחם לפי שהיא מזון הנפש כשם שהלחם הוא מזון
 הגוף. וכנה היגיעה בתורה כשם שבזדה על שם כי
 עבודת האדמה יגיעה רבה שממנה חיות הגוף כן
 התורה לריכה יגיעה וממנה חיות הנפש. והודיענו
 בזה שאם יגע אדם בתורה כיגיעת האדם באדמה
 אין ספק שישבע מלחמה, וכמו שאמר (מגילה ט"ז)
 דף ו ב) יגעתי ומלאתי חלמין אבל מרדף ריקים
 שאינו יגע בתורה אלא שיושב ובטל כאחד מהם
 צודאי יהיה חסר לב, כיון שלא ייגע בתורה ויבא
 לעשות כמעשיהם הרעים ולחמוד ולגזול ולהחלוץ
 כמותם, והוא שאמר חס' ללנים הוא ילין ולסיכך
 סמך לו (שם יב) חמד רשע מזוד רעים כלומר
 שמחוך נפולו ושהוא נמשך אחר הריק' יביאנו לאיסור
 החמדה שהוא שרש החסאים כגן, ועל כן אמר עובד
 אדמחו ישבע לחם כי ממה שייגע בתורה וישבע
 ממנה ואז יפרוש מן החמדה ויסתפק בדבר הבינוני
 ולא יחמוד ליחרונו הממון ודי שיהיה לו לחם לאכול
 ובגד ללבוש שיעבור זמנו בכבוד ולא בצווי בהיתר
 ולא באיסור. ואמרו בירושלמי בצרכות כל ימיו של
 אוחו לדיק יעקב אביהם לא היה מלפער אלא על
 פנימי וחייטן שגא' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש
 פ"ב. ועל כן צריך אדם להזהר מאיסור החמדה
 שלא יחמוד דבר מכל קניני העולם השפל הזה לא
 אונר נחמד ושמן אלא תורה ומעשים טובים בלבד
 שכחוב בהן (תהלים יט) הגחמדים מואב ומפו רב,
 החמדה הזאת בלבד היא מוארס וכמו שאמרו (ב"ב
 פ"ב דף כב) קנאה סופרים תרבה חכמה. וכן
 החמדה בהקב"ה שיכסוף ויחמוד להיות מן הכס
 המשיגים אוחו והחוקרים אחר ידיעתו, וכן שיחמוד
 לשבח בללו ולהיות במחילתו. וכן אמר שלמה ע"ה
 (שיר השירים ב) כחפוח בעני היער כן דודי בן
 הבנים בללו חמדתי וישנתי ופריו מחוך לחמי :

חתן

בבית הכנסת

מלך ציטו תחזינה עיניך הרחינה ארץ מרחקים
 (ישעיה לג). הכחוב הזה הזכירו ישעיה מ"ה
 על

על שר הנדיקים שהם מעתדין ליהנות מזיו השכינה, וכונתו במליצת הפרשה כי עבודה הש"י והקבלת פני שכינה דבר קרוב הוא מאד אלל האדם וכל אדם איפשר לו שישיג זה אם ירצה, אע"פ שהוא דבר רחוק אלל הרשעים ותכבד העבודה עליהם והיא אלל ענשם כדבר הנמנע מלהשיג ועל כן הנביא הוא מפרסם קלונם ומודיע דבריהם לכל מה שהם אומרים על ענין העבודה, והוא שהזכיר למעלה (שם) פחדו בזיון חסאים אחזה רעדה חנפים מי יגור לנו אם אוכלה מי יגור לנו מוקדי עולם. יאמר אלה דברי החסאים והחנפים שאומרים מי יגור לנו אם אוכלה כלומר מי משלנו שיוכל לדור בזיון עם הקב"ה שהוא אם אוכלה ויוכל לעבוד עבודתו ולקיים מצותיו ומי יוכל לדור במקום המזבח שהוא מוקדי עולם שכתוב בו (ויקרא ו) אם תמיד תוקד על המזבח לא תכבה, והקב"ה משיבם (ישעיה לג) הולך לדקות ודובר מישרים מואם בצנע מעשקות טער כפיו מחמץ בשוחד אוסם אזנו משמוע דמים עולם עיניו מראות ברע. והוא מרומים ישטן מזלות סלעים משגבו לחמו נתן מימיו נאמנים. מלך ציפיו תחזינה עיניך תראינה ארץ מרחקים הוא מרומים ישכון, כלומר הוא שיכול לשכון בזיון שנקרא מרום שנאמר (ירמיה לא) ובאו ורגנו במרום ציון, וכתיב (ישעיה לג) נשגב ה' כי שוכן מרום מלא ציון משפט ונדקה. מלך ציפיו הוא הזוכה לדור עם ולראות המלך ציפיו, ולפי שהרשעים ההם שקראם חסאים ואגפים קראו להקב"ה אם אוכלה על שם מניעת העבודה אללם ועל שהם פתרחקים ממנו יתעלה כמתרחק מאש אוכלה שלא ישרף, ומפני זה יקראנו הנביא מלך ציפיו לומר שאין העבודה קשה וגמנעה אלל היא קלה ואפשרית ויכול העובד להחזיר אליו לראותו בעין השכל וישמח ויהנה בראייתו כאדם ששמח ונהנה בראיית המלך ציפיו וזהו שקראו מלך ציפיו. ומה שאמר תראינה ארץ מרחקים כלומר תראה עונש אוסם החסאים והחנפים שהעבודה קשה עליהם ונמנעת בעיניהם ולשון תראינה כלשון (תהלים לא) ושלומח רשעים תראה. וכן ת"י מלך ציפיו תחזינה עיניך וגו' יתיקר שכינת מלך מלכיא בתושבתיה יהיין עיניך תסתכל ותחזי בנחתי טרע גיהנם:

ובמד'ש פחדו בזיון חסאים וכו'. אמר ר' יהודה בר סימון משל למה הדבר דומה לליסטים שמרד במלך אמר המלך כל מי שתופסו הריני נותן לו פרקופי עמד אחד ותפסו אמר המלך ישמרו שניהם עד הבקר, והיה זה מחפחד וזה מחפחד זה מחפחד ואומר באי זה דין דן אותי המלך וזה מחפחד ואומר איזה פרקופי יתן לי המלך. כך לעתיד לבא ישראל מחפחדים ואומות העולם מחפחדים. אר"ה מחפחדים פחדו בזיון חסאים. ישראל מחפחדים (הושע ג) ופחדו אל ה' ואל סובו. מי יגור לנו אם אוכלה זה. הקב"ה מוקדי עולם אלל המלאכים והשרפים. אמר רבי יהודה בר סימון למה הוא

קורא אותם מוקדי עולם שאילו ניתן להם רשות היו שורפין כל העולם כולו על יושביו בשעה קלה. הולך לדקות זה הכרה שנאמר (בראשית יח) ושמרו דרך ה' לעשות נדקה וגו'. ודובר מישרים (סיר השירים ח) מישרים אהבוך. מואם בצנע מעשקות (בראשית יד) אם מחוס ועד שרוך ועל. טער כפיו מחמוך בשחד (שם) הרימותי ידי אל ה'. הוא מרומים ישכון ר' יהודה בר' סימון אומר העלה אותו למעלה מכיפת הרקיע ואמר לו הנם נח השמימה אין אומרים הנם אלל מלמעלה למטה. מזלות סלעים משגבו אלל עניי כבוד. לחמו נתן (שם יח) ואקחה פת לחם. סימיו נאמנים (שם) יוקח נח מעם מים. מלך ציפיו וגו'. (שם) וירא אליו ה'. דעת המפרשים שהפרשה הזאת עתידה והכתוב הזה נאמר על המלך המשיח. והאמנם שיש בכתוב הזה רמז לכל משכיל כלשון מלך וארץ שהפרשה הזאת עתידה ולא נחקיימה לעולם לא בבית ראשון ולא בבית שני, לא נחקיימה בבית ראשון שאע"פ ששרתה שם שכינה הרי הוסעו יחדותיו וניתקו כל חבליו כל ינתקו, ואין לריך לומר בבית שני שלא שרתה שם שכינה ולא נחקיים בו פסוק זה. וכבר ידעת כי ישעיה המהנבא נבואה זו לעתיד כדורו של חזקיה היה בבית ראשון זה' שם היה והנה הוא מתנבא לעתיד על כן הפנין מוכרח שהפרשה הזו היא נבואה שלא עברה והיא עתידה. והמלך והארץ שהזכיר הוא האור והכבוד שהתנבא בסוף ספרו שאמר (ישעיה ס) קומי אורי כי בא אורך, ולכך הזכיר בכתוב שאחריו כי אם שכ אדיר ה' לנו. רמז על מה שאמר הוא וצית דינו. ופירש עוד בכתוב שאחריו כי ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו הוא יושיענו. ומה שאמר בפרשת הסמוכה לה יותר הוא שאמר כי נסעו חבליך זה נאמר על ארם הרשעה וכן בפרשה שלאחריה הוא שאמר (שם) כי זבח לה' בצלחה וסנח גדול בארץ אדום. ואמר וירדו ראמים עמם ודרשו רז"ל אלל ארמיים. ובסוף הפרשה הזכיר לא יהיה שם אריה ופרין חיות. וכן פירש רש"י. ולפי קשור הכתובים מעלה ומטה חתיה מלח מלך כוללת להקב"ה ומלך המשיח. ויאמר מלך ציפיו תחזינה על מלך המשיח שיראו אותו הקרובים. תראינה ארץ מרחקים שיראו אותו גם כן אותן שגלו לארץ מרחקים כי אליו יבאו כלם ולו יקחת עמים. והזכיר אחריו לכך יהנה אימה איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים, יאמר גם כשהיה בירושלים בזמן המשיח שם יהנה לכך אימה הגלות ותאמר איה סופר המלך איה שוקל המס מישראל, כלומר שיהיה מנדיק אותם על כך והוא כלשון (איוב כא) כי תאמרו איה בית נדיב. או כלשון (ישעיה נח) ותפחד תמיד כל היום וגו'. כלומר שיכלה ויאבד עד שתצטרך לומר חיו. איה סופר את המגדלים זהו מלשון מנין שהיה מונה המגדלים והוא מינוי הממשלה מלך המלכות מי שהיה ממונה על כך למנות המגדלים שהיו לריכה לכל עיר ועיר כענין שכתוב (תהלים מח) סבו ציון והקיסוה וגו'.

אח עם נופו לא תראה כלומר מכתן וחילך לא חק
 צגלה עוד . ואמר עם נופו כי ישראל בכל בגליות
 שגלו בין האומות לא היו מניחים לשונם, ולשון נופו
 כמו לופו בחלוק נוי"ן בלמ"ד כענין שגא' (שם קיד)
 בית יעקב מפס לופו, וכן נשכה כמו לשכה, וזהו
 שאמר אח עם נופו לא תראה ואת מי תראה אח
 ליון שהיא קרית מועדנו זהו שאמר חזה ליון קרית
 מועדנו וגו' אבל כל יפען אבל שלא יסת, מן (שופטים
 ד) חילון בצעננים, וי"ת אבל כל יפען כמשכנח
 דלא מספריק ולא מישתלסין סיכוהי לעלם וכל
 חסונוהי לא יתפסקון, עשאו מן (שמות לב) שרקו
 נזמו הזהב. ומלאת למד שכל הפרשה כלה עתידה,
 וכשהזכיר מלך ביפיו נאמר על מלך המשיח כי בזמנו
 חכה לראות מלך ביפיו הוא הקב"ה שתחזור השכינה
 לבית קדשי הקדשים וסבו בנים לגבולם. ואז תרבה
 ההשגה והידיעה בהם יותר מהשגת דור המדבר
 שקבלו את התורה ואותו זמן יהיה שלמות העולם
 ויהיו ישראל עם הקב"ה בדרך נישואין כי בזמן הזה
 אינם עמו אלא בדרך אירוסין. וכן במדרש משל למלך
 שקדש אשה וכחז לה מחנות מועפות כיון שגא
 לגשאה כותב לה מחנות מרובות כך בעולם הזה
 הקב"ה אירם את ישראל שנאמר (הושע ג) וארשתוך
 לי לעולם ולא מסר להם אלא לבנה בלבד שנאמר
 (שמות יב) החדש הזה לכם. אבל לימות המשיח
 יהיו נשואין שגא' (ישעיה נד) כי בועליך עושיך וגו'.
 ובאוחה שעה הקב"ה מוסר להם את הכל שנאמר
 (דניאל יב) והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וגו',
 ובמקום אחר דרשו משל למלך שקדש אשה בה' שבעות
 שגא' (הושע ב) וארשתוך לי בנדק ובמשפט בתעד
 וברחמים. וארשתוך לי באמונה וידעת את ה'.
 ואמרו כן על חמשה חומשי תורה שכנגדם המדות
 הללו כשם שאין שלימות העולם אלא בזמן הנישואין
 והוא ימות המשיח כך אין שלימות האדם אלא עם
 הנשואים, שכן תמלא בחדש הראשון כשנברא יהידי
 הזכיר בו הכתוב (בראשית ב) לא טוב והדבר שאין
 בו טוב אין לו שלמות ולכן נלסוה אדם לקחת אשה
 שיהיה דבק בה כדי שימלא חולדות לעבוד השם
 יתברך ועם זה יהיה ענינו שלם, וזהו שכתוב (שם)
 על כן יעזב וגו' הודיענו הכתוב הזה עיקר הכונה
 בנישואין מה היא, וידוע כי הנישואין על ב' הלקים.
 האחד להמשיך החולדות ולהרבותם מפני יישוב
 העולם, וכענין שכתוב (ישעיה מה) לא תהו בראה
 וגו' וכונה זו היא באומות העולם. והשנית לכוין
 חולדות לעבודת השם יתברך ולדעת אותן ולהכירו
 ואין כונה זו כי אם בישראל והוא מאמר הנביא
 (יחזקאל כג) וגם' את בניהם אשר ילדו לי וכן הזכיר
 עוד (ישעיה מג) עם זו כו' תהלתי יספרו. ביאורו למען
 שיפסרו תהלהו. ויראה לי כי הכונה זו השנית רמוזה
 בכתוב הזה שאמר (בראשית ב) ודבק באשתו כי לפי
 הכונה הראשונה היה ראוי לומר ודבק באשה וכשאמר
 באשתו כלומר הראויה לו מהיו חשונה כמוהו
 להעמיד בניו כיוצא בו, ומזה הזכיר איש שהוא

לשון חשיבות ונשלה ולא אמר ע"כ יעזב אדם,
 וידוע כי הבנים נמשכים צמדוהיהם אחר משפחת
 האם. ומפני זה יפסך אדם שיזהר בנישואין שלא יקח
 אשה לשם יופי שהרי כתיב (משלי לא) בקר החן
 והבל היופי. ולא לשם ממון כי כן כתוב (שם כג)
 כי עשה יעשה לו כנפים וגו' אלא שתהיה כל
 מחשבתו וכונתו לכמים:
הנישואים לריכין סיוע אלהי ואי אפשר להיות להן
 גמר ענין ההלכה כי אם בזה, ולמדנו
 זה מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים. מן
 התורה הוא שכתוב בפרשה בזווג יתק עם רבקה
 (בראשית כד) מה' ולא הדבר כלומר המעשים ד' רעו
 לך מוכיחין. מן הנביאים הוא שכתוב בענין-שמעון
 (שופטים יד) ולא ידעו כי מה' הוא. מן הכתובים
 הוא שאמר שלמה (משלי ט) בית והון נהלת אבות
 ומה' אשה משכלת. יאמר מה שהאבות מנחילים
 לבנים הוא הבתים והממון אבל אשה משכלת אין כח
 בידם להנחילם כי מלאת ה' תהיה. והודיענו הכתוב
 כי אשה משכלת יקרה היא מבית והון, וכענין שכתוב
 (משלי לא) אשת חיל מי ימלא, ויש לבחול בפרשת
 אליעזר מה היה הנורך שיודיענו הכתוב המחנות
 שנתן לה העבד ומה היה הנורך להודיע המשקל.
 והוא שאמר (בראשית כד) ויקח האיש נזם זהב וגו'.
 ואין במשקל ההוא עלוי ממון ולא חוספת גדולה.
 ונראה לי לפרש כי יש במחנות האלה רמז לקבלת
 התורה כלומר שילא מזיווג יתק ורבקה זרע בך ה'
 ויהיו מקבלי התורה, ויביאו שקלים שכתוב בהם
 בקע לגלגולת זהו שרמו בקע משקלו, ושיקבלו שני
 לוחות הברית שבהן עשרת הדברות זהו שאמר (שם)
 ושני למידים על ידיה עשרה זהב משקלם. ולשון שקל
 נוסריקון. וירמוז למתן תורה שנחנה מחוך האש
 והקול כענין שכתוב (דברים ד) מן השמים השמיעך
 את קולו וגו'. ומזה יש לך להחבונן ענין המתן הרשע
 שאמר (אסתר ג) ועשרת אלפים ככר כסף אשקול
 כי היטה כוונתו רעה להשמיד להרוג ולחבד שונאי
 ישראל ולבטל בעשרת שלו העשרה שנחנו ע"י האש
 והקול. וכל העניינין האלו. לרבקה הכל סימן לצנייה
 בקבלת התורה, והעבד שנתן לה המהנות האלה הנה
 לה רמז בהם כי כשה שקבלה היא מחנוה הללו ע"י
 העבד כן בניה עתידין לקבל התורה ע"י משה עבד
 נאמן אשר כל טוב הדוגיו בידו ממה שכתוב (שמות
 לג) אני אעביר כל מצוי על פניך, וכשם שנתן לה
 מחנות רבות מקנתן בדרך ומקלתן בבית ואוחן בדרך
 היו נזם זהב בקע משקלו ושני למידים על ידיה
 עשרה זהב משקלם כן בניה במדבר הביאו שקלים
 וקבלו שני לוחות הברית שבהן עשרת הדברות.
 וכשם שנתן לה בבית מחנות ג"כ מלבד אוחן שנתן
 לה בדרך כמו שגא' (בראשית כד) ויולא העבד כלי
 כסף וכלי זהב וגו' כן בניה בארץ מואב סמוך לביאתן
 לארץ ניתנו להם מלות רבות וכענין שכתוב (דברים
 כט) אלה דברי הברית אשר כרת ה' את בני ישראל
 וגו'. וכן דרשו רז"ל (גיטין ס"ה דף ט') תורה מגלה

עגלה וכפנה. וכשם שנכסלה פרעה זו בענין הכבוד שני פעמים וחזר העבד לספר כל הדברים שאירעו לו בדרך, כן בניה קבלו התורה ב' פעמים לוחות ראשונות ולוחות שניות. ומשה עבד יה' חזר לספר בעבר הידון כל הדברים שאירעו להן בלוחות ראשונות. ענין הנישואין הוא דוגמא לבריאת העולם, כשם שנברא העולם בפערה מאמרו כן חקנו ז"ל ברכת נישואין בעשרה מן הכתוב שאמר (רוק ד) ויקח בועז עשרה אנשים. וחקנו בברכה אשר ברא עשרה לשונות של שמחה. וכשם שנברא העולם היו הימים עם השבת שבעה כך חקנו לנו ז"ל שבע ברכות עם ברכת היין שהוא כנגד השבת שהוא צריך להתקדש ביין בתהלה ובסוף, גם ימי השמחה הם שבעה, ולפי שאין שלימות השמחה בעולם הזה חקנו ז"ל בבית חתנים לומר בברכה המזון שהשמחה במינו, לומר שהשמחה שלנו משמחים לחתן וכלה לא מאתנו היא אבל היא במינו הוא הרקיע ששמו מעון ששם נהרי ששון נהרי שמחה. הקב"ה יגיענו לאותו זמן שיהיו כל ישראל עם הקב"ה בדרך נישואין וישמחו בשמחה השלימה שכתוב בה (ישעיה לה) ופדויי ה' ישובון ובלו ליון ברנה ושמחת פולם על ראשם. ויזכנו שנהיה מעותדים להיי הצוה"ב למעלה באור ולמעלה השמחה כענין שאמר דוד (תהלים לז) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה:

חתן

על השלחן

באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי אכלתי ישרי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי אכלו רעים שמו ושכרו דודים (שה"ש ה). פסוק זה אמרו שלמה בספר שיר השירים שהוא קדש קדשים, והוא מדבר עם הנפש שקראה כלה וקרא לבריות ריעים ודודים שהוא רוצה להלדיק אותם ולקרובם לתורה, וקרא אותם גן ולכך אמר באחי לגני אחותי כלה, והזכיר הכתוב הזה ששה דברים והם המור והנושם והיער והדבש והיין והחלב. וששה דברים אלו נכללין בג' דברים שהם הענוגי הגוף והם ריח אכילה ושחיה. הריח הוא שאמר אריתי מורי עם בשמי. אכילה הוא שאמר אכלתי ישרי עם דבשי. שחיה הוא שאמר שתיתי ייני עם חלבי. וכנגד ששה דברים הללו הזכיר דוד ע"ה על התורה ששה לשונות והם (תהלים יט) תורת ה' חמימה. עדות ה'. פקודי ה'. מצות ה'. יראת ה'. משפטי ה'. ששה לשונות הללו נכללין בשלשה והן עדות פקים ומשפטים והוא שכתוב (דברים ו) מה העדות והפקים והמשפטים, הריח כנגד עדות שהעדות הם המצות המקובלות שהן נאלצות ונמשכות מן החכמה העליונה כריח הנמשך מן האשורג שהריח אינו אלא המשכה ולכך נרמזו העדות בריח שהוא חוש דק וזה שכתוב אריתי מורי עם בשמי. והזכיר

לשון אריתי ולא אמר אריתי לתוספת השנה כי מרית הבשם לא קנה אלא ריחו בלבד אבל התורה אותה קנה הכל הבשם והריח, ולכך אמר אריתי שהוא הלשון הכולל את הכל, וציאור המשל כי המלות המקובלות שהוא מחפסק בהן בידיו הם המור והנושם והידיעה בהם מאין הם נמשכות הוא המשכה הריח. אכילה כנגד המשפטים, והן המלות המושכלות שהם טובים ומחוקים להמון מדבש ונוסף לופים לפי שיש בהם קיום העולם ויישוצי העדינות ותועלתם נראית לעין ונגלית לכל, ועל כן כשהזכיר דוד ע"ה המשפטים סמך להם לשון מחיקות הוא שאמר (תהלים יט) משפטי ה' אמת לדקו יחדו, הנחמדים מזהב ומפז רב ומחוקים מדבש ונוסף לופים. והזכיר בהם לשון אכילה שהוא חוש גם על המשפטים ואמר אכלתי ישרי עם דבשי, שחיה כנגד החקים ונרמזו החקים ביין וחלב כדי לרמזו על מלות אשר נחלב שהוא אחד מן החקים, ועל החקים אמר שתיתי ייני עם חלבי והכוונה בזה לומר שהשיג חף החקים, ואחר שהשלים לדבר עם נפשו ואמר באחי לגני כלומר שכל אל התורה והשיג המלות כלן בשלשה חלקים מעשה יקרא את הרבים להלדיקם ויקראם ריעים ודודים ונתן להם ענה שיפסקו בתורה הוא שאמר אכלו רעים שמו ושכרו דודים שאין אכילה ושחיה זו אלא בדברי תורה. ובלשון הזה עלמו הזכיר שלמה ע"ה בספר קהלת הוא שאמר (קהלת ט) אין טוב לאדם כי אם לאכול ולשתות ולשמות והוא ילונו בעמלו כל ימי חייו אשר נתן לו אלהים תחת השמים ודרז"ל וכי יב אכילה ושחיה שמלוה את האדם לאמר מיטה אלא בדברי תורה הכתוב מדבר, וכן הזכיר עוד על התורה (משלי ט) לכו לחמו בלחמי ושמו ביין מסכתי. והיה הענין שהמשיל שלמה את התורה לאכילה ושחיה. ללמד כי כשם שאכילה ושחיה הוא מזון הגוף כן התורה והחכמה מזון הנפש, ואנו רואין שיש קצור גדול בין התורה והענינים השכליים ובין הענינים הגשמיים, שכן מלינו שאין אדם נכנס אל הענינים השכליים אלא מתוך הגשמיים שכן טבע הנער לא ירצה ללמוד אלא ח"כ יאכילוהו אביו ואמו מה שהוא מחוק להבו והמאכל המתוק ההוא חשוב בעיניו יותר מכל התורה כולה, אחרי כן כשיגדל יבזה המאכלים ולא יחשיבם כלל ולא ירצה ללמוד עד שיקנו לו בגדים כדי שיהיה מכובד בהם והוא מחשיב בגדים ההם אז יותר מנימוד התורה, אחרי כן כשיגדל יותר יראה כי בגדים אין להם חשיבות כל כך וישתדל ללמוד כדי שיקנה השם והכבוד וכדי שיקרא חכם ורב ושיראו אותו רבים וקמו סרים וישתהו, וכאשר תצקחנה עיני שכלו ויראה כי כל כבוד העוה"ז הכל וריק וכל הענוגי הגוף ותאוותיו מאסם והוא נחשבו לו אז ישתדל ללמוד לשמו של הקב"ה בלבד וכל פעולותיו וכל תאוותיו לא יהיו אלא נגדו כענין שאמר (תהלים לא) ה' נגדך כל תאותי, והא למדת שלא עלה אל המשלה הזאת השכלית אלא מסוך הענינים הגשמיים: ובן

וכן תמצא שאר הפעולות כלם אי אפשר לו לאדם שימצא חולדות לעבודת השי"ת אלא בדרך נשואי חשה ומתוך הענין הגשמי. ואי אפשר לו להשיג מעלת העולם העליון אלא מתוך העוה"ז הגשמי, ועל כן מיחסים הכחובים וממשילים התורה והחכמה שהם מזון הגשם בלחם שהוא מזון הגוף. וכן מלינו במקדש שהיו המנורה והשולחן זה נכח זה מנורה בדרום ושולחן בצפון, המנורה הייתה רמו וסימן החכמה שהיא מזון הגשם והשולחן סימן לכתר מלכות ורמו לעושר שהוא מזון הגוף והשולחן המונח בצפון היה מסתכל לתול המנורה שבדרום להורות שאי אפשר שתחייבים זכות העולם וזכרותו כי אם ע"י החכמה, גם החכמה אינה יכולה להתקיים במין האנושי כי אם ע"י מאכל ומשתה ולכך הולרכו להיות שני כלים אלו המנורה והשולחן בבתי רוחות נגדיים זה נוכח זה. וכיון שכן יתחייב האדם לדבר דברי תורה במקום סעודה לפעמים רבים, האחד להורות שאין הסיפוק והזכרה והשובע בעולם אלא בשביל החורה, והשני שכל שולחן שמדברים עליו דברי תורה הוא השלחן המעולה והחציב לפני הקב"ה, שכן דרשו ז"ל (אבות פ"ג) שלשה שאכלו על שלחן אחד ויש ביניהן דברי תורה כאלו אכלו משלחנו של מקום שנאמר (יחזקאל מ) וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה'. והג' מפני שהמאכל והמשתה מערידין את האדם ומולדין גסות הרוח ומזכירין את האדם בגאות הגוף ומשכיחים אותו העיקר, והוא דבר הנביא (הושע יג) שבעו וירס לבם על כן בכחוני, ועל כן חובה על האדם לעסוק בתורה ושיזכור העיקר במקום שהוא סבה להשכיח העיקר: וכן מלינו אלילי בני ישראל והם שבעים זקנים ומשה ואהרן נדב ואביהוא עמהם בראש שעשו סעודה והיו אוכלין ושוחין והיו מסתכלין בלב ומחבוננין ורוחיים כבוד השם יתעלה זהו שכתוב (שמות כד) ויחזו את האלהים ויאכלו וישחו, כלומר היו רואין הכבוד בעין השכל בצד שהיו אוכלין ושוחים. בהרבה מקומות של קדושה ושל נבואה מלינו משחה, במתן תורה כתיב (שם יח) ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם, וכן בחנוכה בית המקדש כשהשלים שלמה בנינו חנכו במשתה הוא שנא' (מ"א ח) והמלך וכל ישראל עמו זובחים זבח לפני ה'. יעקב אבינו לא קבל הנרכות אלא מתוך משחה והם המסעמים שהביא. גאולת אסתר לא הייתה אלא ע"י משחה שנא' (אסתר ה) יבוא המלך והמן אל המשתה ומתוך אותו המשתה נתן לה המלך כל מה שבקשה ונגאלו ישראל ממות לחיים, ואע"פ שע"י משחה נגזרה עליהם מיתה הם גרמו לעולם בהשא מכירת יוסף שמכרוהו אחיו ע"י משחה שנא' (בראשית לו) וישבו לאכל לחם וגו' שכן דרשו ז"ל וישבו לאכול לחם אמר להם הקב"ה אתם מכלתם אחיכם ע"י משחה חייכם שניכם יהיו נמכרין ע"י משחה שנא' (אסתר ג) והמלך והמן ישבו לשחות וגו', וכן דרשו ז"ל ביום חנוכה שהיה ע"י משחה, וכן מלינו לעתיד דרשו ז"ל עתיד הקב"ה לעשות סעודה ללדיקים והאעודה

היה ים לנו להאמין אותה סעודה נופנית ממש כי המאכלים הם מאכלים זכים מוכנים משחה ימי בראשית והם לויהן מן הדגים ומן המופות בר יעבדי ומן הבהמות בהמות בהררי אלף. ואולי יהיו מתולדות האור העליון כענין המן במדבר ובהלית העלוי והדקות יותר כי שפע החכמה וההשגה לקבל המושכלות תהיה בהם יותר מכל הזמנים כלם, אחר הסעודות האלה שיהיו בסוף הזמן יתחדש זמן אחר והוא זמן תחיית המתים שבו יהיו ניזונין ומתעדנין מזיו שכינה ושבו אינן חוזרין לעפרן שכן דרז"ל (חלק דף נב) מתים שעתיד הקב"ה להחיות שוב אינן חוזרין לעפרן אלא יהיו קיימים נלתיים כמלאכי השרת ומתעדנין בתוך שבע חופות שכן דרשו ז"ל בכדר אליהו זוסא שבע חופות עתיד הקב"ה לעשות ללדיקים לעתיד לבא שנא' (ישעיה ד) וברא ה' על מכוני הר ליון ועל מקראיה עני יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חופה:

אות טהרת הלב ט"ח

לב סהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי (מהלים נא). בקש דוד ע"ה בכחוב הזה פהרת המחשבה, ומן הידוע שהיא מדה שכלית כי כל המדות כלין ב' חלקים גופניות ושכליות הנופניות בלות לתקן המעשים כי אין שלימות לחכמה מבלי תקון המעשים שנא' (שם ק"ח) שכל טוב לכל עושיהם ודרז"ל (ברכות דף י"ז) לכל לומדיהם לא נאמר אלא לכל עושיהם. השכליות בלות לפרוד המחשבה ושלח להשתמש בה זולתי בעבודת השי"ת וזהו שכתוב ורוח נכון. השכליות שנאדם ושורש הנפש השכלית עליון עד מאד וא"כ המחשבה והנפש עיקר אחד להם ולפיכך יש כח באדם השפל לעלות ולהאריך במחשבתו. ומעתה יתעורר האדם החופא כשהוא מסמא בהרהוריו הרעים המחשבה הסהורה הזאת כמה לו עונות וחטאים, ועל זה אמרו (יומא דף כ"ט) הרהורי עבירה קשין מעבירה, כלומר קשין על הנפש מעבירה עלמה לפי שהרהור חלוי בלב והנפש משכנה בלב ולכן כשהוא מסמא אותה במחשבה רעה קשה יותר מן העבירה עלמה, כי העושה העבירה עלמה אין המחשבה סרודה כל כך. ויש שפירש קשין מעבירה קשין לפרוש כי רגילות המחשבה בהם מביאה את האדם לידי עבירה. ויש שפירש עוד קשין מעבירה כי המחשב עבירה אחת לגנוב או לגזול או לבא על אשת איש יחשוב בלבו אם יבא אדם שם כנגדו לבטל מה שאני רוצה לעשות אחרת או להרגנו כדי שאשלים חסני. ונמצא כי כשנגב או נזל או בא על הערוה שעשה גמר העבירה אבל הרהור הוא קשה מגוף העבירה לפי שהרהר וגמר בלבו להכות ולהרוג ולעשות העבירה בסוף:

אבל הרד הגדול הרמזין ז"ל פירש הרהורי עבירה קשין מעבירה אחר מעשה העבירה, שכיון שעשה העבירה כבר ועוד הוא מהרהר בה בזה קשה לענין

הוא שאמר (כס יט) יראת ה' פהורה עומדת לעד כלומר שהטהרה דבקה בה לעד לא חפרד ממנה, זהו שאמרו ז"ל (ברכות דף כ"ב) דברי תורה אין מקבלין פומאה שנא' (ירמיה כג) הלל כה דברי כאש נאם ה'. והעור הזה הוא שיחאלל עליו מאת הקב"ה שפע פהור ורך שיהיה לבו פהור במחשבה פהורה והוא הרוח הגבון המחודש בקרבנו המבוקש ממנו. ממה שהטהרה יבא אדם לידי קדושה והוא שכחוב (ויקרא פז) וספרו וקדשו, והוא שדרשו ז"ל (ע"ז דף כ"ב) מאי דכתיב ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי עומאה כלילה. מכאן אמר רבי פנחס בן יאיר זהירות מביאה לידי זריזות מביאה לידי נקיות. נקיות מביאה לידי פרישות. פרישות מביאה לידי פהרה. פהרה לידי קדושה. קדושה לידי יראת חסא. יראת חסא לידי ענוה. ענוה לידי חסידות. חסידות לידי רוח"ק שנא' (תהלים פט) אז דברת בחזון לחסידך. ואמרו בירושלמי זריזות מביאה לידי נקיות שנא' (ויקרא פז) וכלה מכפר את הקודש. נקיות לידי פהרה שנא' (שם יד) וכפר עליו הכהן וטהר. פהרה לידי קדושה שנא' (שם פז) וספרו וקדשו. קדושה לידי ענוה שנא' (ישעיה נז) כה אמר רב ונשא וכו'. ענוה לידי יראת חסא שנא' (משלי פז) עקב ענוה יראת ה'. יראת חסא לידי רוח"ק (שם) אז חבין יראת ה' וגו'. חסידות לידי רוח"ק שנא' (תהלים פט) אז דברת בחזון לחסידך. הזכיר החכם בכאן עשר מעלות התשעה מביאות לידי העשירי שהוא רוח"ק וה' ראשונות הם מדות רוחניות לטהר המחשבה. וזהו שאמר זהירות מביאה לידי זריזות, כי הזהירות היא במנות לא תעשה כי הוא מזהר שלא יעשה דבר פלטי, זריזות הוא במלות עשה שיהיה זריז לעשות דבר פלוני כי אם הוא זהיר שלא יסתכל ביום באשה ויכבוש את ילרו בזה יהיה זריז כלילה ליטהר ומסייעין אותו, ורבו הכתובים על העיקר הזה, והוא שכתוב (דה"א כח) כי כל לבנות דורש ה' וגו', וכתיב (משלי כח) וחוכן לבות ה'. כי השי"ת מכין לב האדם ומישר תולדתו כשהאדם מכין את לבו כנגדו יתבדך, וכן כתוב (תהלים י) חרות ענוים שמעת ה' חכין לבם תקשיב אזנך, וכתיב (דה"א כט) חלתי חברהם יחק וישראל אבוהינו שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך:

אות יראה יו"ד

את ה' אלהיך תירא אותו תעבד וכו' מדבק ובשמו חשב (דברים ו). ממה היראה יגיע האדם למעלות השפלות והענוה, ויגיע למעלת החשק בסבתו יתבדך זהו וכו' מדבק וממעלת החשק יגיע למעלת השבועה שאז יהיה ראוי לישבע בשם יתעלה לא קודם לכן. ענין היראה הוא שיהביל האדם עניני העולם הזה ויהיו בעיניו הכל וריק ויחשוב בעצמו שהוא עפר ואפר בחייו רמה וחולפה צמותו, ושיהיה

לענין עונש הנפש מעבירה פלמה, אבל קודם מעשה העבירה אין עשו קשה ואינו נענש כלל שהרי ארז"ל (קידושין דף מ') מחשבה רעה אין הקב"ה מלרפה למעשה ואינו נענש עליה, וכן אמר הכתוב (תהלים פו) און אם ראיני בלבי לא ישמע ה' אה"כ היחה מחשבת ע"ז שכחוב בה (יחזקאל יד) למען חטוב את בית ישראל בלבם. נראה מדעת הרב כי כיון שהטהור אינו ביד האדם אין לו בזה עונש קודם מעשה העבירה, וזה סימה כי למה לא יענש בהרהורי הרעים במחשבה בלבד בלא מעשה והוא מסמא נפשו השכלית בהם כמו שהזכרתי למעלה אבל יש לומר בעיקר הדבר כי בודאי יש עונש על ההרהור בלא מעשה כלל, וכאשר ההרהור הזה מצוי באדם אע"פ שאין בו מעשה הגה זה סימן המכשול והחסא כי הטה עמו מני ארץ ולא גדל נפשו במדרגות ההכנות, כי כשם שבחירת המעשה מסורה ביד האדם לטוב או לרע שנא' (דברים ל) ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו', כן בחירת המחשבה מסורה בידו אחר ההכנות ועל כן לריך שיחזר אחר רפואתו שישתדל בהכנות והוא שיכין לבו ומחשבותיו אל השי"ת ולא ישעבד ויכוף מחשבתו רק במחשבה טובה וכשרון המפעלים ואם באה אליו המחשבה הרעה שיגער בה שלא תגמר בלבו שאם אינו גוער בה והיא נגמרת בלבו הרי זה נענש, וכאשר יתמיד מחשבתו זאת זמן רב ויכין בלבו לאהבה את השי"ת ולקרבה אליו וללכת בדרכיו גם השם יתן הסוב ויגמלוהו כדקו שיכין לבו שלא יחשוב בדבר רע ולא יעלה במחשבתו רק טוב וע"ז בא אמרו (תהלים כד) נקי כפים ובר לבב. נקי כפים יכלול המדות הגופניות שהם לתיקון המעשים. ובר לבב יכלול המדות השכליות שהן לטהר המחשבה ושיהא חוכו כצרו וגסמרו כנגלהו, כמו שדרשו ז"ל כתיב (איוב כח) לא יערכנה זהב חכוכית (חגיגה דף ע"ו) למה נמשלו דברי תורה לזהב וחכוכית לפי שדברי תורה קשין לקנותן כזהב ונוחין לאחדן ככלי זכוכית. רבי עקיבא אומר למה נמשלו דברי תורה לזכוכית לומר לך מה זכוכית זה כל מה שאחה נוחן לתוכו הוא מראה לך כך תלמיד חכם לריך שיהא מראה בפיו כל מה שיש בלבו. וכן מלינו בארון הברית שכתוב בו (שמות כח) ולפית אותו זהב כהור מצית ומחון אצטנו, וכן אמר הכתוב (איוב כט) לדק לבשתי וילבשתי לבשתי מבחון וילבשתי מכפאים כלומר שיהיה נגלהו ונסתרו שוים לא שיהיה חולק ומכזב קלחו על קלחו: כי שיש בו מדה זו נקרא בלשון התורה תמיב שהוא השבח שנשתבחו בו הצדיקים, הוא שכתוב בנח (בראשית ז) איש נדיק תמים היה, וכתיב באברהם (שם יז) התהלך לפני והיה תמים, וכתיב ביעקב (שם כה) ויעקב איש חס. נמלאת למד כי מדה הטהרה מדה שכלית כוללת מעלות רבות, ועו"ז דוד ע"ה בכאן (תהלים נח) לב פהור צרא לי אלהים וגו'. שאל מאת השי"ת לתת לו עזר בקיום התורה והמלטה שהרי הטהרה דבקה בתורה

דבר גמטע אללו מעבור חנות ארון כל העולם, כי
 חי אפשר להגיע אל מדה היראה אלא עם זה, וזו
 היא הכונה במספר קהלת שרצה להחיל הכל הגלים
 ולהתחוש במדה היראה שאמר (קהלת יב) סוף דבר
 הכל נשמע וגו'. למדך בזה כי לא תחכן היראה
 זולתי אם יתביל ויבזם עיני העולם. וכאשר יתשוב
 זה יגיע למעלה השפלות והענוה ובכן תהיה עבודתו
 שלימה וכונתו רצויה לא תתערב בה גובה הלבו שישימו
 פופעה, וכענין שכתוב (משלי יו) תועבה ה' כל גבה
 לב. וזהו שאמר חת ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד:
 ובין הידוע כי מלת עבד מחייבת ארון ומלת ארון
 מחייבת עבד כענין קונה וקנוי שכל אחד מורה
 על הניב ומעיד עליו ולא ימלא זה בלא זה, וכן
 האב מחייב הבן כי אין השם חופם בחדם להקרא אב
 אם אין לו בן וכן הבן מחייב להיות לו אב כי הבן
 לא הוליד את עצמו, על כן אמר אותו תעבוד כי
 הולך להזהיר את העבד בעבודת הארון יתברך
 שהזכיר תחלה בראש הכתוב. ואי אפשר לעבד
 שיעבוד עבודה שלימה לארון עד שיקבל על עצמו
 מדות העבודה שהם ההכנעה והשפלות שאם אין בו
 מדות הללו והוא מתנהג עם אלונו בדרכי גבוהות
 ואדנות אין זה מדה העבד שהעבד חייב בה לפני
 מלך אשילו במלך ב"ו ק"ו לפני מלך המלכים
 הקב"ה. ואחר כך אומר ובו מדבק כי מתוך הענוה
 והשפלות יגיע אדם למעלת הדבקות שהוא עליו
 ותהיה מחשבתו פהורה. והזרחות מביאו לידי נקיות
 שיהיה גופו פהור ולא יארע בו דבר פומחה.
 והנקיות מביאו לידי פרישות שיהיה פרום ממחשבה
 רעה ומינה הרע. והפרישות מביאו לידי פהרה כי
 אז יהיה פהור פהרת המחשבה. והפהרה מביאו
 לידי קדושה שיפרוש ממאכלים אסורים, ואז"ל מן
 האסורים אלא אף מן המותרין שכל הנודר עצמו בזה
 ופורש מהם זולתי במזכרת ובכדי חיותו הוא הנקרא
 קדוש וכמו שאמר קדש עצמך במזמרה לך, וגדר זה
 של קדושה מביאו לידי יראת חסא כי יעלה מגדר
 האבילה לגדר הדבור שיהיה גדור בכל דבריו שלא
 ידבר רע כענין שנאמר (משלי יד) חכם ירא וסר
 מרע. ויראת חסא מביאו לידי ענוה כי אין לרין
 לומר שהוא לא ידבר רע כלל כי אף אם דברו
 אחרים עליו רע לא יענה להם וזה יקרא ענו מי
 ששומע עלבונו ושחק. כענין שנאמר במשה (במדבר
 יב) והאיש משה ענו מאד ששמע עלבונו ושחק.
 ענוה מביאו לידי חסידות, כי מתוך שיהיה עלוב
 לשמוע עלבונו ולשתוק עליו כן ירצה להיותו עלוב
 אם יהיה לו עסק עם שום אדם שיניח לו השלו
 ויכנס לו לפניו משורת הדין. וזה הוא מדה חסידות
 מי שהוא עושה לפניו משורת הדין. חסידות מביאו
 לידי רוח הקדש כי חמשה ראשונות הם שכליות
 לפהרת המחשבה. והארבעה והן קדושה יראת חסא
 ענוה וחסידות הן גושניות לחיקון המעשים, ואחרי
 פהרתו במחשבה ובחיקון המעשה אז הוא ראוי אל
 המעלה הספירית שחשבה עליו רוח הקדש. ומה

שהיה דוד מחפלה על לב כהור לפי ששם הלבו הפהור
 ימלא האדם חן בעיני אלהים וחדם והוא מוכנה
 בעצמו שלא יחפא לעולם, ומפני שהחדם עלול אלל
 החסא מלד יגר הרע שבו ואין אדם לדיק בארץ אשר
 יעשה טוב ולא יחפא לכך שאל דוד זאת לפי שאין
 הכל זוכין למעלת הלבו הפהור, וכן הזכיר שלמה
 בנו (משלי כ) מי יאמר זיתי לבי פהרתי מחפאתי
 כלומר מי הוא זה שיכול לומר לבי פהור וכן, אוח
 שיכול לומר פהרתי מחפאתי כי א"א שיהיה לבו זך עד
 שיהיה פהור מן החפא, וכן הזכיר עוד (שם כב) אובב
 פהור לב חן שפתיו רעהו מלך, ענין הכתוב כי
 האובב אשר לבו פהור אלל מי שאובב אוחו הלא
 ימלא חן בכל מה שידבר וסוף ראוי שיהיה חבירו
 של מלך כי יעפידנו שלים צבית ויפקידהו על צית
 נכחתו, והנה הכתוב יבאר בתלמי הארץ וירמוז
 במלך העליון יתברך כי הנדיק שהוא אובב את השם
 יתברך והוא פהור לב במחשבתו וכל עניניו חן
 שפתיו כלומר ימלא חן בעיני השי"ת ותהיה חפלתו
 מקובלת והוא באלו נעשה שותף להקב"ה, ובה לומר
 כי אם מלכי הארץ מגדלין ומנשאין את האדם על
 מדה פהרת הלבו אף כי יגדל וינשא אוחו השי"ת עליה
 ויקבע לו שר כענין שכתוב (ישעיה מ) הנה שררו
 אמו ופעולתו לפניו, ונריך להתבונן כי מעלת פהרת
 המחשבה היא מפני שהמחשבה היא מלד הגשם
 השכלית שעליו אמר הכתוב (תהלים לא) כי צי
 חבק ואשלמהו כי כל חושק מחשבתו דבקה בחשוק
 לא חשרד ממנו רגע, ואחר שאמר ובו מדבק כלומר
 שתדניק מחשבתך בו בהשגתך וידיעתו אמר ובשמו
 חשבע ואין זה מלוח עשה כלל אצל יאמר תהיה ראוי
 לכך אם תנסך להשבע לקדש את השם יתברך ותבא
 למדרגת הנדיקים והגבויים שאחד שהגיעו אל המדות
 האלה היו נשפטים בשם יתברך לפי נורף השפעה
 לקדש את שמו כענין אליהו שאמר (מלכים א יח)
 חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו וגו' וכן חזי
 המעגל (תענית דף יט) שדרשו ו"ל עג עונה ועמד
 בחוכה וכדרך ששעה חבקוק הגביא שנאמר (חבקוק
 ב) על פהרתי אשמודה וכו' ואמר לפניו רבש"ע
 בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפיך נשבע
 אני בשמך הגדול שאיני זו מלאך עד שארחם על
 בניך, אלו וכיוצא בהן הגישו למעלה זו שאמר הכתוב
 ובשמו חשבע כלומר כי קודם שיהיו כך כל המעלות
 האלה אין ראוי לך להשבע בשמו. ותמלא נכתוב הזה
 עשרה חיצות ונא ללמדך שכל המקיים כתוב זה
 באלו קיים עשרת הדברות ויזכה לחיי העולם הבא
 שנברא צ"ד:

נצטוונו במדת היראה ליראה את השם הנכבד
 והגורא לבדו ותלא מירא מנשר ודס.
 וכן הזהירה תורה (דברים כ) וראית סוס ורכב עם
 רב מתך לא תירא מהם. שכל זמן שהאדם ירא
 מזרוע ב"ו אין יראתו בהקב"ה שלימה כי מן הראוי
 הוא שישים האדם כל יראתו בהקב"ה בלבד וכאשר הוא
 ניתן חלק ממנה לב"ו הנה הוא חסר לב במדת היראה
 להקב"ה

לספקיה ומקלר בחק עבודתו, וכן סלוח התורה (שם) מי האיש הירא ורך הלבב שישוב מן המלחמה, וספנין כי לחון ישראל בכל מלחמותם אינו אלא על פי הזכות וזה אין זכות שלם כי לא הגיע אל מדרגת היראה בשלימותה. ועל זה הזהיר ישעיה ואמר (ישעיה נח) מי את וסירתי מאנוש ימות (שם) ותשכח ה' עושך, ציאל כי הנותן חלק מיראתו לב"ו כאלו שוכח את השי"ת. ולכך הביא ראיה מכמה פעמים שהיה מפתח צנאו עד שפרי מות ובפת שנתייחס מן ההללה בלוחו עת הצילו הקב"ה מאויבו המליק לו זהו שאמר (שם) ותפתח תמיד כל היום מסני חמת המליק כאשר כוון להשחית ואיה חמת המליק, כלומר איבדו מן העולם עד שהולכת לומר עליו חיו, ועל זה אמר אחריו (שם) ואנכי ה' אלהיך רוגע הים ויהמו גליו ה' לבחוא שמו כלומר יש בי כח להפיר חמת הים גם להשקיע חמתו כי אני אדון לבחוא כוון הפלוגים והתחוננים וכל שכן שיש בידי כח להשקיע חמת המליק:

אע"פ שדרך התורה שלא ליראה מב"ו הלא אנו מזהרים ליראה מן המלך ומהלכו ומתלמידיו חכמים, מן המלך הוא שכתוב (דברים יז) שום פשים עליך ודרשו רז"ל שמהא אימתו עליך. והפעם בזה לפי שהמלך קיום הארץ כפי שכתוב (משלי כג) מלך במשפט יעמיד ארץ, ואמר רבותינו ז"ל (אבות פ"ג) אלמלא מוראה של מלכות איש את רעבו חיים בלשו. והיראה מן המלך הוא בכלל יראת השם כי הוא יתברך עוה צדק, ומנינו שהוקשה יראת המלך ליראת המקום הוא שאמר שלמה (משלי כד) ירא את ה' בני ומלך. כשם שתלמדך ליראה את השם יתברך אע"פ שאין אתה רואהו ועם זה תסרוש מן סעבירה כן תלמדך שתתירא מן המלך המולך בארץ ותשים לרצונו נכח פניך אע"פ שאי אתה רואהו ובזה פגול מחיוב מיטה למלכות, או יאמר ירא את ה' בני ומלך, והזהיר תחלה על יראת השי"ת ואחריו על יראת המלך, והזהיר שלא יתחבר עם המשמים את הדבר שהם יראים ממלך בער ודם תחלה ופושין יראתו פיקר ויראה השם יתברך פשל לה. ומלת שונים מן (איכה ד) ישגה הכחש הסוד. או יאמר עם שונים עם השונים בלוחם בדבר שבו חיוב משפט מוח אל תתערב עמהם מן תלמד ממעשיהם מן אוחם השונים בדבר זה לא יראו אלהים ומלך. ומלת שונים מן (שמואל א כו) ולא אשגם לו. מן הצד שדרז"ל (פוסק פ"ז דף ת) לשלם מהא אימת הצבור עליך שהרי כהנים נושאים כפם פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקדש. חם פימה ציהו מהשכן אחוריהם לקדש אבל זה ציאל הענין כי הכהן בשעה שנושא את כפיו השכינה שורה על ידיו. וכמו שדרשו רבותינו ז"ל (שיר השירים ב) משגיח מן החלונות מלין מן החרכים. וכיון שכן שהשכינה שורה בין שתי ידיו כבין שני הכרובים אין לחוש את אחוריהם כלפי הקדש כי אין קדושת הקדש לפני ולפנים כי אם מקדושת השכינה. ומה שכתוב (ישעיה ח) ובפרשכם

כשיכס אפלים עיני מכס שהוא בשעת הכפס מוכיח זה, ומתנו אהה למד כי צפת הרגון בשעה שפורשין כפיהם הוא יתברך כנגד עיניהם ושכינה שורה על ידיהם. מתלמידי חכמים הוא שהוכיחו רז"ל מן הכתוב הזה (דברים י) ודרשו ז"ל (ב"ק דף מא ב) את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים לפי שיראת ה"ח היא היא יראת שמים ממש כי מי שהוא זהיר ביראת החכמים הלא הוא ירא את השי"ת באמת שלא הביאו לידי מדה זו ליראה מן החכמים אלא שלימות מדת היראה שיש לו מהקב"ה, לפי שידוע כי החכמים שלוחי השם יתברך בארץ והם מורי התורה ואין מורה בדרך המלות זולתם ולכך כל הירא אותם את האלהים הוא ירא, וידוע כי מכלל היראה מתלמידי חכמים ומן הגדר שלה שלא ידבר בפניהם בלתי אם נשל רשות מהם שכן מנינו בדוד המלך שכל זמן שהיה עירא היאירי רבו קיים היה מונע עלמו מלדרוש ברבים בפניו; שכן אמרו בשיר השירים רבה, כחוב אחד אומר (תהלים קיט) בלבי לפנתי אמרתך. וכחוב אחד אומר (שם) בשפתי ספרתי. כיצד יתקיימו שני כחובים הללו אלא כל זמן שהיה עירא היאירי רבו של חוד קיים בלבי לפנתי אמרתך כיון שנסתלק בשפתי ספרתי:

גדול כח היראה שכל מי שיש בו הכמה ואין בו יראה הוא נזק שאין לו רפואה לפי שהחכמה מחוסה וזהו שאמר הנביא (ירמיה ח) בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם, וכשיש בו עם החכמה יראה הנה החכמה ההיא רפואה בלא נזק, ולכך נמשלה התורה לאש שנאמר (שם כד) הלא כה דברי כאש נאם ה'. לפי שהאש הוא דבר כולל הרפואה והנזק כשהיא שורפת והרפואה שהאדם מתחמם מן האור שלה, וכן אמר הכתוב (תהלים יט) מלות ה' ברה מאירת עינים. וכתיב (שם קיט) נר לרגלי דבריך. כל מי שיש בו חכמה ואין בו יראה משלו רז"ל משל למה הדבר דומה לאדם שאמר לשלוחו העלה לי חיסים בעליה הלך והפלים לו אמר לו פרבט בהן קב חומסון אמר לו לאו אמר לו מוסב שלא הפלתם לפי שהחומסון מקיים את החבואה:

ובמדדש תהלים (שם יט) תורת ה' תמימה אימתי היא תמימה בשעה שיוצאה מפי חמים. עדות ה' נאמנה אימתי היא נאמנה בשעה שיוצאה מפי נאמן. (שנת דף לא) ודרז"ל אמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב (ישעיה לג) והיה חמונת עתך חסן ישועות חכמה ודעת יראת ה' היא אונרו. חמונה זה סדר זרעים. עתך זה סדר מועד. חוסן זה סדר נשים. ישועות זה סדר חיקין. חכמה זה סדר קדשים. ודעת זה סדר סהרות. ואשילו הכי יראת ה' היא אונרו. ובסוף פ' בל לו (יומא דף עב ב) מאי דכתיב (משלי יו) למה זה מחיר ביד כסיל. חיו לו לתלמיד חכם שעוסק בתורה ואינו בו יראת שמים, אמר רבי ינאי חבל על דלית ליה ביחא ומרעא לביתיה קא עביד, אמר להו רבא במסותא מינייכו לא תרתו תרתי גיהנם:

סדרת היראה נחלקה לשני חלקים. האחת יראת הגשול והשני צעלם הזה ובעוה"צ. והיא דדרגה עליונה מאד. כצ' שחקבל הנפש ענין רוממות השי"ת ועוזו ונספלותיו והזכרון והידיעה הזאת שיהיו נשמרים וקבועים בנפש ומצויים בה בכל עת ובגשש מקבלת מזה עורא גדול ובושה ולניעות ויהיה דבר נמנע לנפש לעבור מנות פי ה' ויבוש מלפניו. ושני חלקים אלו שהם עיקרים גדולים בענין העבודה זכרים בפסוק אחד והוא שכתוב (איוב נח) כי פחד אלי חיד אל ומשחתו לא אוכל. כי פחד אני איד אל זהו יראת הגשול והעונש בעוה"צ ובעוה"צ ומשחתו לא אוכל זה קבלת הנפש רוממותו יתברך ושחתו ומעלתו בכל עת ובכל רגע. ומפני שמת היראה יסוד התורה כולה לכך מנינו במעמד הקדוש בהר סיני כי מראה הקולות והלפידים ושמיעת קול השופר וכל שאר הנפלאות הגדולות והנוראות שהיו נגלים שם לחוש העין הכל היה כדי שיחלבשו הלבבות חרדה ופחד ושיהיו חזקים וזריזים במדת היראה, והוא שאמר להם משה ע"ה (שמות כ) כי לבעבור נסות אחכם בה האלהים. אמר להם זה בחתימת דבריו. וכן שלמה ע"ה חייבה חכמתו שיחתום ספרו הוא ספר קהלת במדת היראה לפי שהיא שורש לכל המצוות כולן, והוא שאמר (קהלת יב) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מלכותו שמור כי זה כל האדם:

ירוד השם

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ה). הזכירה תורה פרשת שמע אחר עשרת הדברות לצאר כי בדבור (שמות כ) אנכי ה' אלהיך יהיה היחוד. וכן דרשו ז"ל רבי נתן אומר מכאן השונה למינין שאומרים שתי רשויות. שכשעמד הקב"ה על הר סיני ואמר אנכי ה' אלהיך מי מיהא בידו. ועל דרך הפשט הזכיר בכתוב הזה ג' שמות שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. שאלו אמר שמע ישראל ה' אחד היה פתחון פה לאומות העולם למר שעל יראתה אומר הכתוב בן שהוא נקרא ה' לדעתה. ועל כן הולך לומר אלהינו כלומר אלהי ישראל. ואלו אמר ה' אלהינו אחד היה פתחון פה לאומות העולם לומר אמת הוא כי אלהי ישראל אחד גם אלהינו שאנו קורין אותו ה' הוא אחד כמו כן לכך הולך לומר ה' אלהינו ה' אחד, לאריות כי ה' שהוא אלהי ישראל הוא לבדו נקרא ה' והוא אחד ברוך הוא וברוך שמו שאחדותו שלימה מכל ד' ומכל פנה בלא שום הרעבה בעולם ואין לו דומה באחדותו לא בעליונים ולא בחתונים. ומה שהזכיר משה שמע ישראל ה' אלהינו ולא אמר אלהיך כמו שאמר בכל מקום (דברים ה) שמע ישראל אלהי עובר היום את הירדן (שם) וידעת היום כי ה' אלהיך, ואמר (שם כ) שמע ישראל אלהי קרבים היום כי ה' אלהיכם וגו', וכן בכל הפרסיות שידבר עם

ישראל יזכיר לעולם אלהיך או אלהיכם, אבל כחן הזכיר אלהיך לפי שרצה להכניס עמו בכלל. ודע כי ענין היחוד הוא נקרא עבודה. שכלל בענין שכתוב (שם יח) ולעבדו בכל לבבכם, ולפי שהמדבר ידבר דבריו ולפעמים יתכוין בהם ולפעמים שלא יתכוין לבו לכך הזכיר לשון שמע שהוא כולל שמיעת און והבנת הלב כלומר שיכוין את לבו בדבריו בענין היחוד כשהוא משמיע לאזנו, ולפי שאין כונס המיוחד גלויה ומפורסמת אס פיו ולבו שוים או אחד בפה ואחד בלב ואי אפשר לו לאדם להעיד על חבירו אס כיון אס לא כיון ולכך אמר עי"ן של שמע רבתי באותיות גדולות של מסורס, וכן ד' של אחד, והפעם לומר כי הקב"ה עד בדבר בענין שכתוב (ירמיה כס) ואנכי היודע ועד נאס ה'. ולכך נר"ך אדם להזהר הרבה בענין היחוד וסיפנה לבו מכל מחשבה גופנית בענין שאמרו (ברכות דף לד) מחינת ליה במרזפתא דנפתא עד דמכוין דעתיא. ודבר ידוע כי לא נבגא בן עדן ומעלותיו כי אס לנור"ך אוחס המיוחדים שמו בכונה, המודה ביחוד הלל הוא כופר בע"ז וכל המודה בע"ז כופר ביחוד. וניהנס בשבעה מדוריו לא נברא אלא לעובדי ע"ז. ומפני זה אמר בפרשת בראשית י"ג פעמים בן ובענין מתן תורה בפרשת ואחחנן אמר י"ג פעמים אס למען הודיעך כי כל המכוין באחד שמספרו י"ג כמספר י"ג מדות ניטול מאשה של גיהנס חובה לג"ע לי"ג מעלות שיש בו. והוא שדרשו (כתובות דף עז) רבי יהושע בן לוי אשכחיה לרבי שמעון בן יוחאי דהוה יתיב על פליטר תכסכי פיוא ירמוז לי"ג מעלות של ג"ע: ועי"ד יש בכתוב הזה כונה אחרת מכלל הכוונות הנבחרות והרצויות והוא מה שכתב הרב הגדול אליעזר מגרמיוז ז"ל ה' אלהינו ה' אחד. ה' קודם שנברא העולם, אלהינו בעולם, ה' אחר העולם. אחד בכל העולמים:

וצריך אלה לדעת כי ענין היחוד מתחלק לד' חלקים. החלק הראשון הוא שיגיע אליו הקצן והפתי אשר אינו יודע ענין האמונה ואין חמתה קבועה בלבו. החלק השני הוא יחוד השי"ת בלב שלם ובלשון ע"י הקבלה, ומפני שהוא מאמין בתי שקבל מהם ואינו יודע אמתת הענין מנד שכלו ומבנותו הוא כתי העור האמשך אחר הסקה שאפשר שיכשל כמותו והוא כמגרת העורים שס כל אחד ידו על שכם חברו עד שיגיעו אל הסקה שגוראש החצורה המגהיג אותם, שמה יששע זה הסקה בהס ויתשלם מהם ולא יזהר בעמידתם או אס יפאל אחד מהם ויפול או אס יקרהו מקרה יקרה לכל המקרה ההוא ויתשו מן הדרך ואפשר שיפלו בבור או בגומן או שיכשלו בענין שימנעם מלכת, כן המיידד מנד הקבלה אין בוסחין בו שלא יבא לידי שיחוף שאס ישמע דברי המינין ופשותם אפשר שחשונה דעתו ויטעה ולא יכיר, ומפני זה אמרו (אבות פ"ב) האי שקוד ללמוד תורה ודע מה שמשעב לאשיקרוש, החלק השלישי הוא יחוד השי"ת בלב ובלשון

ובלשון, אחר שיוכל להביא עליו ראיות על אמתת מליאותו מדרך העיון מבלי דעת ענין האחד האמת והאחד העובר, וזה דומה למי שהוא הולך בדרך ורונה ללכת בדרך רחוקה והדרך מחלקת לדרכים רבים מסופקים ואינו יודע ואינו מכיר הדרך הנכונה אל הפיר אשר שם מגמתו אליה חט"ס שיודע הנד הוא והסאה ההיא הוא ייגע עד מאד ולא יגיע אל חפצו מפני שאינו יודע הדרך כמו שאמר הכתוב (קהלת י) עמל הכסילים היגעו אשר לא ידע ללכת אל עיר. החלק הרביעי הוא יחוד השי"ת בלב ובלשון, אחר שידע להביא עליו ראיות ולעמוד על אמתת אחדותו מדרך העיון והסברות הנכונות השכליות, וזה הוא החלק השלם המעולה ועליו הזהיר הכתוב באמרו (דברים ד) וידעת היום והשבות אל לבבך. זה כתב החכם הגדול רבי בחיי בן בקודה ז"ל בספר הוצת הלצנות שחבר:

ב'שפ"ט היחוד לייחד בניור ולא בנעטע. אלא שינייר בלבו ומחשבתו שהוא יתעלה מלך יחיד בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם. וכן דרשו בצרכות (דף יג ב) נפ' היה קורא רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי זירא הזייה דהוה קא מאריך פובא אמר ליה למה לך כולי האי אמר ליה ואלא עד כמה אמר ליה עד כדי שתמליכוו בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם. ולכך יש בפסוק שמע ששה סיבות כנגד ששה קלוות שהוא מיוחד בהם. ושם בפרק היה קורא כל המאריך באחד מארבעים לו ימיו ושנותיו אמר רב אחא בר יעקב ובדל"ת; אמר רב אשי ובלבד שלא יחסוף בהי"ת (אלא בחל"ף) שאלו חסף בהי"ת חספד המלה לגמרי ולא יזכרנה כראוי, וזה שאמר ובלבד שלא יחסוף בהי"ת כאלו אמר אלא בחל"ף שאם אינו חוסף בחל"ף ידמה כאלו הן שני סיבות ויהיה הפך היחוד ועל כן נריך לחסוף האל"ף ושלא לחסוף בהי"ת ושיאריך בדל"ת, ויש לבעלי הקבלה סוד גדול וענין מוכרח ומולך הגיית אותיות של אחד כמה שאנו חייבים שנחסוף את האל"ף ושלא נחסוף את ההי"ת ושנאריך בדל"ת כי יש בכל אות ענין עיקרי ושם עלום בעיקר היחוד:

ו'ב'ה שחקנו רז"ל להוסיף ברוך שם בין שמע ואהבה מה שלא הזכיר משה בתורה כבר הזכירו בצרכות: בפסחים (דף נו) סרק מקום שנהגו הוא שאמרו (בראשית מט) ויקרא יעקב אל בניו בקב יעקב לגלות את הקץ נספלקה ממנו שכינה אמר ח"ו שמה יש פסול במסתי כאברהם אבי שילא ממנו ישמעאל וכינחק אבי שילא ממנו עשו אמרו לו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח הזקן ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרי רבנן יוכי נעביד נימריה לא אמריה משה לא נימריה הא אמרו. יעקב אבינו החקינו שיהו אומרים אותו בחשאי הוא דבי רבי אחי משל לכת מלך שהריחה ייקי קדרה שאמר יש לה נחאי לא שאמר יש לה לער מה עשו פנדיה הביאו לה בחשאי. ביאור זה כי

יעקב אבינו הולך להאזיל עליו רוח"ק שנסתלקה ממנו ולכן הזכיר ברוך שם כבוד מלכותו אבל משה רבינו היה מוכן לנבואה מלובש בגדי מלכות בכל עת ובכל שעה ולא היה נריך להזכירו, וחט"ס שלא הזכירו רמזו באות אחרון של פסוק ראשון וזה מבואר לכל משכיל:

ש'ל"ש פרשיות הן שמע והיה אם שמוע הם כסדרן בתורה שהרי פרשת שמע בסדר ואחיהן והיה אם שמוע בסוף והיה עקב אבל פרשת ויאמר שהיא אחרונה היא הקודמה לכולם בתורה שהיא בסוף שלח לך. ומה שקדמה פרשת שמע לשאר פרשיות דרשו רז"ל כי היה זה מפני שני דברים, האחד מפני שיש בה קבלת עול מלכות שמים, והשנית מפני שיש בה ללמוד וללמד ולעשות. ללמוד הוא שכתוב ודברת עם ללמד הוא שכתוב ושנתת לבניך לעשות הוא שכתוב וקשרתם וכתבתם שהם מצות הפלין ומזוזה והיה אם שמוע יש בה ללמד ולעשות ללמד ולמדתם אותם את בניכם ולעשות וקשרתם וכתבתם, ויאמר יש בה לעשות שנאמר ועשו להם זינות, וזהו שאמרו בפרק היה קורא (דף יד ב) בדין הוא שהקדים שמע ליהיה אם שמוע והיה אם שמוע לויאמר שמע יש בה ללמוד וללמד ולעשות והיה אם שמוע יש בה ללמד ולעשות, ויאמר אין בה אלא לעשות. ובצרכות סוף פרק מאימתי (דף יב ב) מפני מה קבעו פרשת זינות בקריאת שמע מפני שיש בה חמשה דברים מצות זינות יציאת יציאת מצרים ועול מצות והרהור עבירה והרהור ע"ז מנא לן דתניא אהרי לבבכם זו מינות וכן הוא אומר (תהלים יד) אמר נבל בלבו אין אלהים, ואחרי עיניכם זה הרהור עבירה וכן הוא אומר (שופטים יח) אותה קח לי כי היא ישרה בעיני, אשר אתם זונים אחריהם זו הרהור ע"ז וכן הוא אומר (שם ח) ויזנו אחרי הבעלים:

ש'תי עתים יש לק"ש בבוקר כלאה השמש ובערב כלאה הכוכבים, וזה שקבעה תורה זמן ק"ש שהוא היחוד על פי המאורות יש בזה דרך חיים וכונה רצויה להורות כי יש על המאורות ארון שלים נלסוינו ליחדו בזמנים האלה המשחנים מלילה ליום ומיום ללילה כי הוא יתברך העליון היחיד שאינו משחנה בענין שכתוב (מלאכי ג) אני ה' לא שניתי. ולכך היחה עונת ק"ש של שחרית בתחלת זריחת השמש, והוא זמן ותיקין שאמרו רבואינו (צרכות דף ט) ותיקין היו גומרין אותה עם הן החמה שנאמר (תהלים עב) ייראוך עם שמש, ועונת ק"ש של ערבית הוא לאם הכוכבים ואשמכתא לזה תן הכתוב (ישעיה ט) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, ולכך נזכר בהם ביום ד' (בראשית א) והיו לאותות ולמועדים כי המאורות אותות על ק"ש להודות בהם בשעת זריחתם ויציאתם לעולם למי שנראם וברא העולם בעשרה מאמרות והוליאטו ממזרים והשמיענו בסיני עשרת הדברות, ומפני זה נרמז חשבון עשרת הדברות בק"ש, אנכי ה' אלהיך שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, לא יהיה לך וסרתם ועבדתם אלהים אחרים, לא

לא תשא והאבת דכל מאן דרחים למלכא לא לישתבע בשמיה לבקרא . זכור את יום השבת למען תזכרו , רבי אומר זו מצוה שבת שקולה כנגד כל המצוות שנאמר (נחמיה ב) על הר סיני ירדת ונתת לעמך תורה ומצוות ואת שבת קדשך הודעת להם אמר ר' אלעזר בר אביןא להודיעך שהיא שקולה כנגד כל המצוות . כבד למען ירבו . לא תרנה ואבדתם מהרה מאן דקפיל מיקטל . לא תגאף לא תחורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם . אמר רבי לוי ליבא ועינא תרי סירסורי דתפאה נינהו . (משלי כג) חנה בני לבך לי ועיניך דרכי תלונה אמר הקב"ה אי יבנת לי ליבא ועינא ידע אנא דאת דילי . לא תגנוב ואספת דגנך ולא דגן חברך . לא תענה אנוי ה' אלהיכם וכהיב (ירמיה י) וה' אלהים אמת הוא אלהים חיים מהו אמת שהוא אלהים חיים ומלך עולם , אמר רבי לוי אמר הקב"ה אם העדת על חברך עדות שקר מעלה אני עליך כאלו העדת עלי שלא בראשי במים וארץ . לא תתמוד בית רעך וכתבתם על מזוזות ביתך ובתעריך ולא בית חברך ע"כ בירושלמי :

רלענין הכונה בפרשת שמע היה רבי עקיבא סובר בגמרא שכל הפרשה לריבה כונה ממה שכתוב והיו הדברים האלה אשר אנכי מלוך היום על לבבך וכוונה לומר כי והיו הדברים חוזר ליחוד השם יתברך והאבתו שהזכיר כבר, וכשהוסיף ואמר אשר אנכי מלוך היום יש להבין מזה שצריך כונה עוד מכאן ואילך אמה למד על כל הפרשה כלה שצריכה כונה , אמנם העלו בגמרא שאין עיקר הכונה אלא בפסוק ראשון והוא שאמר שם בפרק היה קורא (דף יג ב) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן לריבה כונת הלב דברי ר' מאיר אמר רבא הלכה כרבי מאיר . הנה רבא פסק הלכה כרבי מאיר וק"ל כרבא דהוא בתראה , ועוד אמרו שם שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו היא ק"ש של ר' יהודה הנביא , וביאור הפנין שלא היה פוסק מחורחו לכל ק"ש אלא לפסוק ראשון בלבד שהוא עיקר היחוד ושם עיקר הכונה, ולפי שאמר כי שבר הקורא ק"ש בעונתה גדול מן הקורא בתורה היה לו לרבי יהודה הנביא לפסוק אבל לא אמרו זה אלא בשביל תורה דיחיד אבל חורה דרבים שכרה גדול מק"ש בעונתה ומורתו של רבי יהודה הנביא תורה של רבים הייתה . או יש לומר כי כשאמרו גדול הקורא קריאת שמע בעונתה לא אמרו אלא בשביל פסוק זה בלבד אבל בשאר ק"ש הרי הוא קורא בתורה ואין צריך לבטל ולפסוק מחורחו אפילו יחיד שתורתו אומנתו לק"ש אלא לפסוק ראשון בלבד כל שכן גדול שבישראל כרבינו הקדוש שחורחו תורה של רבים :

ומשפט פרשיות של ק"ש נון חכמים שיוליא אדם בפיו האותיות כהלכתן שנאמר ולמדתם שפיה למידה תמה , כדי שיתן ריוח בין הדברים , וכן ילמדך לדקדק בכל האותיות שבהן שהן רמ"ח אותיות כנגד רמ"ח איברים שבו , ודרשו ז"ל (ברכות ס"ב דף עו) כל הקורא ק"ש ודקדק באותיותיו מלגנין

לו גיהנם שנאמר (תהלים סח) בפרש שדי מלכים צה חשג בללמן אל הקרי בפרש אלא בפרש אל הקרי בללמן אלא בללמות , ופירש"י ז"ל כשהבדיל והפריש אותיות ק"ש שהיא עול מלכות שדי וחפריש בין זו לזו החורה שכתוב בה (משלי ח) צי מלכים ימלוכו חזק לך גיהנם זהו חשג בללמן , ודרשו רז"ל כי ענין ק"ש הוא כחותמו של מלך ומלך בשר ודם כשגולה חותמו לעבדיו הכל עומדין על רגליהם כו' , ולא פורעים את ראשיהם בשעה שקורים ק"ש אלא שיכונו את לבם וידקדקו באותיות ועם זה יולאין ידי חובתן :

גדול שבר ק"ש שכן ארז"ל בברכות (דף סו ב) בסוף פרק היה קורא מאי דכתיב (תהלים סג) בן אברך בחיי בשמך אשא כפי , בן אברך בחיי זו קריאת שמע בשמך אשא כפי זו תפלה ואם עשה בן עליו הכתוב אומר (שם) כמו חלב ודשן תשבע נפשי . ולא עוד אלא שנוחל שני עולמות העולם הזה והעוה"ב שנאמר (שם) ושפתי רננות יהלל פי . וביאור בן אברך בחיי זו קריאת שמע על שם שאנו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד , בשמך אשא כפי זו תפלה על שם ברכת כהנים וקובע בזה שבר שהוא נוהל שני עולמות העוה"ז בק"ש ועוה"ב בתפלה . וידוע כי עיקר היחוד לימות המשיח שהרי בזמן הגלות והשעבוד אין סימני היחוד ניכרין כי זה עובד לשמש וזה לירח וזה לכוכבים ומזלות וזה לאש וזה למים ותרבה הכפירה בעולם בהכחשת האמת ויתחפכו הדעות בהתספק האמונות , אבל לימות המשיח ילבדו כמה מן המלכיות וישונו כל האמונות לאמונה אחת ויהיה העולם מתוקן במלכות שדי ויסקימו כולם לעבודת השם יתברך בלבד לקרא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד ואז יתפרסם יחודו של אלהינו בפני כל האומות , והוא שהבטיח הנביא לפתח ואמר (זכריה יד) והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד :

יצר הרע

א רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תגדה כי מרשא יניח חפאים גדולים (קהלת י) . יזהיר בכתוב הזה על האדם שלא ימשך אחר יצר הרע וגם אש יפתנו וישיאנו בהבליו שלא ישמע ממנו ולא יאבס לו וכי יתכן קולו אל האמן ט , וקרא אותו מושל כי בן קראו מלך הוא שאמר (שם ד) טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל , והעעם בזה כי הוא המולך בארץ ומושל בכל פעלי חיים שבשפלים והוא כח ניתן באדם ממעי אמו ועליו נאמר (בראשית ד) לפתח חשאת רובץ , והוא דבר קהלת (ד) כי מבית הסורים ילא למלוך תרגום ויבאש ופרי , והו שדרשו רז"ל (תהלים פא) לא יהיה בך אל זר (שבת קה :) אחזרו אל זר שיש בגוף האדם הוי אומר זה יצר הרע . וידוע כי הנזקים הבאים מיצר הרע דומין לנזק הנרעת והאש שהוא מתחיל בדבר מושע ומחשפט הרבה וכן הילך מתוך שישמע לו אדם בפניו קלה יבוא

לכ האבן וגו', יואל קראו לפני שנה' (יואל ב) ואת
הנפוני הרחיק משליכם, (סוכה דף נב) אמר רבי
שמעון בן לקיש יצרו של אדם מחנכר עליו בכל יום
ומבקש להמיתו שנה' (תהלים לו) נושא רשע לנדיק
ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו
שנה' (שם) ה' לא יעזבו בידו וגו', חנה דבי ר'
יבמעאל בני אש פגע כך מנוול זה משכהו לבית
המדרש אש אבן הוא נימוח אש ברזל הוא מחסונך
שנה' (ירמיה כג) הלא כה דברי כאש נאם ה' וגו',
(סוכה דף נב:) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי
יונתן ינה"ר בהחלה מסיחו ולבסוף מעיד בו שנאמר
(משלי כב) מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון
שכן באשכ"ח דרבי חייל קורין לשהדא' מנון, רב
הונא רמי כתיב (הושע ד) כי רוח זנונים התעה
וכתיב (שם ה) כי רוח זנונים בקרבם בהחלה התעם
ולבסוף בקרבם, אמר רבי אשי יצר הרע בהחלה
דומה לחוס של כוביא ולבסוף כעבותות של עגלה
בנה' (ישעיה ה) הוי מושכי העון בחבלי השוא וגו'
ע"כ. ובמקום אחר דרשו אמר רבי ינחק בהחלה
הוא נעשה אכסנאי ולבסוף נעשה אורח ולבסוף
נעשה בעל הבית הה"ד (שמואל ב יב) ויבא הלך
לאיש העשיר ויחמול לקחת מלאטו וגו' הרי הוא בעל
הבית. ובמדרש תהלים (תהלים קג) כי הוא ידע
יצרו חוי לה לעישה שהנחתו מעיד עליה שהיא
רעה: ולפי שהנחש היה כלי ליצר הרע להסעות את
חיה לכך דרז"ל שאין לנחש רפואה לעמיד לבא,
והוא שאמרו במדרש תהלים (שם ח) והיה כען שחול
זה אדם הרחשון שנעלו הקב"ה ושחלו בנן עדן, אשר
פריו יסן בעתו זה קין, ועלהו לא יבול זה הבל, וכל
אשר יעשה ילליח זה שח, לא כן הרשעים זה נחש, על
כן לא יקומו רשעים במשפט הכל מחרפאין לע"ל חוץ
מהנחש: בזמן אנשי כנה"ג התשללו עליו שיבטל מן
העולם, והוא שדרשו בסנהדרין ס' ד' ב"ד (דף י"ד)
יחיבו חלה יומי בהענייתא נפיק כי גוריא דגורא מבית
בהדיה דחפשוהו אשתמיס מיניה בניחא חזל קליה ארבע
מאה פרסי אמרי היכי נעביד דילמא מרהמי מן שמיא
עליה אמר להו נביא שדיוהו באברא וכסיוהו באברא
כי היכי דשאף קלא היינו דכתיב (זכריה ה) וישלך
אותו אל תוך האיסה וישלך את העופרת אל פיה,
אמרי הוילי ועת רגון הוא ניבטי רחמי אינרא
דעבירה בעו רחמי אימסר בידיהו חבשוהו חלחא
יומא ותלחא לילן איבטי ציעתא בת יומא לחולה בארץ
יבראל ולא אישכחא, אמרי היכי נעביד ניבטי
לפלגא פלגא מרקיעא לא יהבי כחלינהו לעיניה
אהני דלא מיגרי בקריבתא. הרי שהזכירו בכלן
שאנשי כנסת הגדולה בטלוהו כחח חלחא לענין ע"ז
אבל לענין החאווה וינרא דעבירה לא רנו לבטלו
ולעקרו שאש כן נמאח כח החולדה בטל והעולם
חרב, ואלמלא שיצר הרע הוא צורך גדול לעולם לענין
החולדות וקיוס המין היו מבטנים ושוקרים אוסר
לגמרי אבל רנו החבמים להטמידו כדי שיסקיים המין
וכי

יצוא מן הקלה לחמורה ומן החמורה ליותר חמורה
עד שיביאנו שיטבד ע"ז. וכן דרשו רז"ל (שם) כך
דרבו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ולמחר
אומר לו כך טבד ע"ז והולך ועובד. ולכך יאמר
הכתוב אש רוח המושל, אש רוח שהוא מושל העלה
עליך, או יקרא רוח ליצר הרע והכח שהוא נאלל
משם יקראנו מושל והוא הכח העליון שהוא נפש
הגלגל ששמו מאדים, וכבר ידעת מאמר החכמים
(ב"ב ס"ק דף סז) הוא כסן הוא יצר הרע הוא
מלאך המות. וביאור הכתוב אש ירנה היצר להחנכר
עליך ולהסריד אותך מעשות מה שראוי מקומך אל
סנח כלומר אל תהרשל מפני זה להכיר מקומך
ושעשה מה שראוי לך להרפא, כי הענין הזה
יהיה לך רפואה גדולה להניח הטאים גדולים.
או יהיה מקומך אל חנה גאמר על הקב"ה, כי מפני
שהאדם עלול אלל החסא ולפעמים פנעו מתגאה
ועובד את יצרו ומניח את יוצרו לכך יאמר הכתוב
אש רוח המושל העלה עליך, אש ירנה להחנכר עליך
יצר הרע שהוא רוח הגלגל מן המושל שהוא נפש
הגלגל, מקומך אל חנה אל תניח עבודת הקב"ה שהוא
מקומו של עולם אבל צריך שתחזוק בעבודת השי"ת
ושחתרסה בעבודת היצר כי מרפה יניח חטאים
גדולים: יצטרך האדם לזכר מיצר הרע הרבה
וכל שכן באיסור הערוה כן דרשו ז"ל בסנהדרין
פרק כהן גדול (דף יט ב) כתיב פלטי וכתוב פלטיאל
אמר ר' יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל
שפלטו אל מעבירה שנעץ חרב ביו לבינה ואמר כל
העוסק בזה ידקר בחרב והא כתיב (שמואל ב ג) וילך
אתה אישה שנעשה לה כאישה הלוך וככה אהריה
על מלוא דחול מיניה עד בחורים שנעשו כבחורים
פלא טעמו טעם חסא, ושם עוד תקפו של יוסף
ענותותו של בעז חוקפו של בעז ענותותו של
פלטי בן ליש. תקפו של יוסף ענותותו של בעז דכתיב
(רוח ג) ויהי בחגי הלילה ויחרד האיש וילפת והנה
אשה שוכנת מרגלותיו אר"י אמר רב שנעשה בשרו
כראשי לפחות. תקפו של בעז ענותותו של פלטי
בן ליש דחילו בעז חדא ליליא ופלטי בן ליש כמה.
אמר ר' יוחנן מאי דכתיב (משלי לח) רבות בנות
כשו חיל ואת עליית על כלנה. רבות בנות עשו חיל
זה יוסף ובעז. ואת עליית על כלנה זה פלטי בן ליש:
דר' שרז"ל במסכת סוכה (דף נב) בפרק החליל
שבעה שמות נקראו לו ליצר הרע ואלו הן
רע פמא ערל שונא מכשול אבן לפני. הקב"ה קראו
רע שנאמר (בראשית ח) כי יצר לב האדם רע
מנעוריו. משה קראו ערל שנאמר (דברים י) ומלחם
את ערלת לבנכם. דוד קראו פמא שנה' (תהלים נח)
לב פהור ברא לי אלהים מכלל דאיכא פמא. שלמה
קראו שונא שנה' (משלי כה) אש רעב שונאך וגו'
(שם) כי נחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם
לך, אל תקרי ישלם לך חלא ישלימו לך, ישעיה
קראו מכשול שנה' (ישעיה ח) הרימו מכשול מדרך
כמי, יחזקאל קראו אבן (יחזקאל יח) והסירותי את

וכדי לקבל שכר, ומן הפעם הזה דרז"ל במסכת פ"ז (פ"ק דף יז) ר' חנינא ור' יהונתן הוו קא חזי בלורהא מסו להגבו חרי דרכי חד הוה פאלי לפיתחא דע"ז וחד הוה פאלי לפיתחא דזונות אמר להו חד לחבריה ניזיל לפיתחא דע"ז דנכיס ינרא, כלומר מן המעשה הזה שהתפללו עליו אנשי כנסת הגדולה ובטלוהו שגא יסלום לענין ע"ז, ח"ל חידך ניזיל לפיתחא דזונות ונכסייה לינריה כי היכי דנקבל אגרא כלומר מוטב שנעבור דרך פתח הזונות מקום שלא נהרג ינר הסחוס כדי שנקבל שכר כשנרדוף אותו :

כל מי שהוא זהיר בעבודת השי"ת בלב שלם יהיה כח בידו להשמר מינא"ר שהוא כח המוח ולא יהיה נמסר בידו כלל אלא כח המוח יהיה נמסר בידו, שכן מנינו בחכמי ההלמוד שהיה מלאך המוח מתחכסן עמהם, והוא שדרשו ז"ל בכתובות (פ"ז דף ע"ז:) ר' יהושע בן לוי אושפיזינייה דמלאך המוח הוה, ושם אומר בגמרא כי ר' יהושע נטל קמטו סכינא, והענין שנמסר כחו בידו עד שלא היה כח ביד מלאך המוח להמית והולרך הקב"ה לומר לו יהביה ניהליה דקא מטריך ליה לברייתא, ולולא זה היה רבי יהושע תכפל כחו עלמים, ומפורש אמרו הוא שפן הוא ינא"ר הוא מלאך המוח. וכבר הובטחנו צו לעתיד לבא שהקב"ה יאבדנו מן העולם ושיחבלע המוח הוא שאמר הנביא (יואל ב) ואח הגסוני ארחיק מעליכם וגו'. ודרשו רז"ל ואח הגסוני זה ינא"ר שגפון בלבו של אדם והדחתו אל ארץ זיה ושמתה למקום שאין בני אדם מניין להסגרות שם פניו אל היס הקדמוני שנתן עיניו במקדש ראשון והחריבו וסופו אל היס האחרון שנתן עיניו במקדש שני והחריבו והרג חלמידי חכמים שבו ועלה באשו ותעל נחנתו שמנית אותם העולם ומחגרה בישראל :

דרשו רז"ל בסנהדרין פ' נגמר הדין (דף עג ב) הזונה את ינרו ומסודה עליו כאלו כבדו להקב"ה בשגי עולמות בעוה"ז ובעוה"ב שנאמר (תהלים נ) זבח חודש יכבדני ושם דרך ארצנו ביטע אלהים :

אחת כ"ף

כבוד אב ואם

כבד את אביך ואת אמך למען ירכיבך יתך וגו'. (שמות כ) המצוה הזאת מן המצוות המושכלות ולא ע"י הכתוב ככאן הכבוד הזה מהו, ויש לנו ללמוד אותו מכבוד האב הראשון העליון ית' שהתחיל צו אנכי ה' אלהיך, ויאמר הכתוב כשם שנויתוך בכבודי תחלה כן אנכי מניך בכבוד אביך ואמך שהן שותפים עמי ביצירתך, ובא לומר כי כשם שנלטה באב הראשון יתברך שיודה צו ובמציאותו שהוא אלהיו כן יתחייב שיודה במולידיו שהם אביו ואמו, וכשם שהזכיר לא יהיה לך שלא יכפור צו כן יתחייב שלא יכפור באביו ואמו לומר על אדם אחר שהוא אביו, וכשם שהזכיר לא תשא שלא ישבע בשט אלהיו לשקר ולשווא כן יתחייב שלא ישבע בחיי אביו ולא בשם

אביו לשקר ולשווא ושלא יעבוד אותו מפני ירושת ממון או ירושת כבוד או מעלה אחרת. ובכלל הכבוד הזה דברים רבים כבר ביארו אותו רז"ל הוא שאמרו (קידושין פ"ק דף לא) מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא. ולשון כבד נאמר על ממון כמו שנא' (משלי ג) כבד את ה' מהונך. ומהו הכבוד שיכבד אדם להקב"ה בממונו שיהא נותן לדקה לעניים ויפריש תרומות ומעשרות ולקט שכחה ופאה, גם באביו חייב בכך שיתן לו מממונו לכל הדברים הזכרים שחייב לו כהן אס חין לו לאב. ואפי' אס חין לו לבן חייב להשחיל ולסרות שיפרנס את אביו שכן דרשו ז"ל גדול הנאמר באביו ואמו יותר מן הנאמר בהקב"ה בהקב"ה נאמר כבד את ה' מהונך אס יש לך ממון ובכיבוד לא נאמר אלא אפילו אשה פחזר על הפתחים חייב אשה ליתן להם. ודרשו ז"ל במסכת קידושין (פ"ק דף לא) ובמס' ע"ז שאלו את ר' אליעזר עד היכן כבוד אב ואם אמר להן לאו וראו מה עשה גוי א' לאביו באשקלון ודמא בן נחמא שמו פעס אחת בקשו ממנו אבנים / לאפור בששים רבוא שכר ורב כהנא מחני בשמונים רבוא שכר והיה מפתח אחת מראשותיו של אביו ולא יצטרו לשנה אחרת נולדה לו פרה אחת בעדרו נכנסו חכמי ישראל אליו אמר להם יודע אני ככם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אהם נותנים לי אלא איני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל אבא: מצינו שכל המכבד את אביו מכבד להקב"ה וכל המבזה כבוד אביו הוא מבזה בכבוד הקב"ה, ולמדנו זה מענין ראובן שכחוב צו כי עליה משכבי אביך אז חללת יועי עליה, אביך העליון שעלה על יועי זו שכינה שדרכו לעלות על יועי, לפי שכבוד אב ואם ומוראם שקלם הכתוב ככבודו של מקום ומוראו. וכן דרז"ל במס' קידושין (ד' לז) הקיש הכתוב מורא אב ואם למורא המקום נאמר כאן (שמות ים) איש אמו ואביו תיראו ונאמר להלן (דברים ז) את ה' אלהיך תירא הקיש הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום נאמר כאן (שמות כא) ומקלל אביו ואמו ונאמר להלן (שם כד) איש כי יקלל אלהיו אבל בהכאה ודאי אי אפשר. והדין נותן להקיש ולהשוות כבודן ומוראן לפי ששלתן שותפים ביצירתו, וכן דרשו ז"ל במסכת נדה (פרק המפלת דף לא) ג' שותפים יש צו באדם, הקב"ה ואביו ואמו, אביו מזריע לובן שממנו עצמות וגידיים ופרניים ומוח שבראש ולובן שבעיניים, אמו מזרעת אודם שממנו עור וכשר ודם ושער ושחור שבעין והקב"ה נותן צו רוח ונשמה וקלסתר פנים וראיית העין ושמיעת האזן ודיבור שפחים והילוך רגלים ודעה וצינה והשכל. עשרה דברים הן בין אביו ואמו זה חמשה וזה חמשה והקב"ה נותן צו י' כשניהם ובטעה שאדם מכבד אביו ואמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאלו דרתי ביניהם וכבדוני. ולגודל הפלגת חיוב הגדול שיחייב אדם בכבוד אביו ואמו היה אומר רבי טרפון אשרי מי שלא חמאן, לפי שאי אפשר לו לבן להבליט חיובו כהן ובא עמהן לידו מכשול עון ומי שלא ראה אותם

שהסיק מרגליות ילחוך עפר, והוא לא ידע למען ייסב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך. ולרבי הא"סן שאמר כבוד אה אביך ואת אמך דרשו בו ז"ל בכתובות (דף קג) פרק הנושא בסופו את אביך זו אשת אביך ואת אמך זה בעל אמך וי"ו יתירה לרבות אחיך הגדול:

בא וראה מלות כיבוד אב ואם כמה חביבה היא לפני הקב"ה שאין הקב"ה מקפח שכרו בין לדיק בין רשע. מנה לן מעשו הרשע על שכיבד אביו נתן לו הקב"ה שכרו את כל הכבוד הזה. רבי אליעזר אומר שלש דמעות הזיל עשו אחת מעין ימין ואחת מעין שמאל והשלישית נתקשרה בעינו ולא ירדה. אימתי בשעה שבירך ילחך את יעקב שגא' (בראשית כז) וישא עשו את קולו ויבך, בא וראה כמה שלוח נתן לו הקב"ה שגא' (תהלים ס) האכלתם לחם דמעה ומשקמו בדמעות שליש שלש אין כתיב אלא שליש שלח היו שלש דמעות שלימות. ומה אם רשע זה על ידי שכיבד אביו פרע לו הקב"ה כך לדיק מכבד אבותיו על אחת כמה וכמה, אמר הקב"ה מי הוא זה שהקדים כבוד לאביו ולא נתתי לו בנים. מלות כיבוד דיבור חמישי הוא בעשרת הדברות ולוח ראשון חשוב בו שהרי הלוח התחיל באביו שהוא כבוד האב העיקרי וסיים בכבוד שהוא האב התולדי, ולא בא מלות כיבוד אלא לכבוד האב העיקרי. וכשם שנקרא האב התולדי המוליד את הבן אב כן האב העיקרי שהוליד את הנפש ונפחה מרוח קדשו נקרא אב, וגדולים חסדי האב העיקרי אלל בריותיו מחסדי האב התולדי אלל הבן שכן אמר דוד (שם כז) כי אבי ואמי עזבוני וה' יאספני, וכן הזכיר ישעיה ע"ה (ישעיה סג) כי אמה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירו אמה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך. יאמר אברהם לא ידענו בגלות מצרים ולא יעקב במדבר כי כבר נסתלקו האבות ואם כן אמה הוא האב העליון העיקרי גואלנו מעולם שמך שגאלתנו ממצרים. וכן הזכיר משה ע"ה (דברים לב) הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוונך:

כפורים

הן אל ישגיב בכחו מי כמוהו מורה (איוב לו). יאמר הכתוב כי השם יתברך נוטן כח בלדיקים ומעלים כחם בכחו לסבול יסורים לפי שהיסורים הן כפרת עוונות, וכמו שאמר ר"ע (סנהדרין פ"א דף קא) חביבין יסורים, ונפרק ראשון דברכות (זף ח) אמרו כל מי שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין שגא' (ישעיה נג) ה' חפץ דכאו החלי, ועל כן יבאו היסורים על האדם למרק חסאיו כדי שיהיה זכאי לעולם הבא ומפני זה מיסר הקב"ה הבלדיקים בשביל מיעוט עוונות שבידם בזמן הפחות והוא העולם הזה שאין לו קיימא ובדבר הנרוע והוא הגוף כדי לזכותו ולגמול לו פרי מעשיו השונים בזמן הנכבד והוא העולם הבא הגנאי והקיים בדבר המשלה והוא הנפש

אוחס ולא השיגו ימיו לכבודם אינו נחפס עליהם ליום הדין, רב יוסף כד הוה שמת קל כרעא דאימ' אמר איקום מקמי שכינה דאחיא:

גדול כח מלות כבוד אב ואם והיא מלוא בחונה כזהב, והנריות רואים לעין כי יש בשכרה פירות בעולם הזה או בשלוח והללחה שיוסיף לו השי"ת בכל מעשיו או באריכות ימים והוא השכר הקבוע במלוא הזאת, והגאון רב פעדיה ז"ל נתן טעם בדבר למה שקבעה תורה במלות כבוד שכר אריכות ימים ואמר כי מפני שלפעמים עתידין שיחיו האבות עם הבנים זמן ארוך והאבות הם למשא כבוד על הבנים והכבוד יכבד עליהן לכך קבע שכר המלוא הזאת למען יאריכון ימך כלומר עליך לכבוד ותחיה עמם. ואם אולי תנסער על חיייהם דע שעל חייך אתה מנסער כך פי' הרב הגאון ז"ל:

ואמרו ז"ל במדרש משלי (משלי יז) עשרת תפארת שיבה בדרך לדיקה תמלא בא וראה ולמד מיוסף הנדיק מתוך שנתחזק בכבוד אביו במצרים זכה לעשרת שיבה שגא' (בראשית כ) וירא יוסף לאפרים בני שלשים, היכן מלינו שצעה לדיקה שגא' (שם מז) ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו, ודבר ידוע כי שכר אריכות ימים שקבע הקב"ה במלוא הזאת אינו אלא פירות המלוא שאדם אוכל בעוה"ז אבל עיקר שכר המלוא אינו אלא לעוה"ב, וכן קבלו החכמים (שם כ) למען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך, ובמשנה תורה בעשרת הדברות הוסיף למען ייסב לך ודרבו בזה לעולם שכולו טוב ואם כן עיקר השכר במלוא הזאת אינו בעולם הזה, וכן דרז"ל בסוף פרק אחרון של חולין (דף קמב) רבי יעקב אומר אין לך כל מלוא ומלוא שמחן שכרה בלדה שאין תחייית המתים חלויה בה, בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימך ולמען ייסב לך, ובשילוח הקן כתיב (דברים כב) למען ייסב לך והארכת ימים. הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה ושלח את האם ולקח את הבנים ובחזרתו נפל ומת היכן אריכות ימיו של זה והיכן סובתו של זה אלא למען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך ולמען ייסב לך לעולם שכולו טוב, ודילמא לא הוה הכי רבי יעקב מעשה חזא, ודילמא מהרהר בעבירה הוה מחשבה רעה אין הקב"ה מרפה למעשה, ודילמא מהרהר בע"ז הוה דכתיב (יחזקאל יד) למען תפוש את בית ישראל בלבם ואמר רבי אחא בר יעקב זו מחשבת ע"ז, הכי קאמר אס אימא דאיכא שכר מלות בהאי עלמא טיהאי ליה ותגין עליויה דלא אחי לדי הרהור וליחזק אלא שכר מלות בהאי עלמא ליכא, והאמר רבי אלעזר שלוחי מלוא אינו ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן סולם רשע הוה ובמקום דקביע היזיקא שאני דכתיב (שמואל א טז) ויאמר שמואל איך חלך ושמת שאלו והרגני, אמר רב יוסף אלמלא דרשיה אחר להאי קרא כרבי יעקב בר ברחיה לא חפא, מאי חזא איכא דאמרי כי האי מעשה חזא ואיכא דאמרי לישגא דרבי תולפיה המתורגמן חזא מוסלת באשפה ואמר סה

כד

כפורים

הקמת

בגשם, זהו מאמר רבי עקיבא חביבין יסודין שהיאסורים
 סנה- שיחליטו לו העולם הזה בשביל העולם הבא,
 ואם אין ביד האדם מן ויש לו יסורים יפטרך שיהיה
 זה בניסול חורה, ומי שעסק בה חמד ויש לו
 יסורין צידוע שיסורין של אהבה הן, ועם בצרכות
 פרק ראשון הלקו החכמים היסורין שיש בהן צול
 חורה אנו צול קפלה אם הן יסורים של אהבה שנה'
 (תהלי' סו) ברוך ה' אשר לא הסיר חפתי והסדו מאחי.
 וכן אם יש בהן צול חורה אינן יסורין של אהבה שנה'
 (שם נד) אשרי הגבר אשר חסרנו יסורין ומהורחק
 חלמדנו, כלומר אשריו אם יש לו יסורין ובלבד שילמד
 חורה עמהם, והעלו שם בגמרא אלו ואלו יסורים
 של אהבה הן כלומר אפי' יסורין שיש בהן בניסול
 חורה ובניסול חפלה ולמדו זה ממה שכתוב אשרי
 הגבר אשר חסרנו יסורין ומהורחק חלמדנו אל הקרי
 חלמדנו חלל חלמדנו כלומר דבר זה מחורחק חלמדנו
 חחה יכול ללמוד זה מן התורה מק"ו שבתורה דכתיב
 (שמות כח) ואם שן עבדו לו שן חמתו יפיל להפשי
 ישלחנו חחת שנו, ק"ו משן ופיך וטה שן ועין שהן
 ח' מאיבריו של אדם ענה יונת לחרות יסורין במחוקים
 כל איבריו של אדם על חחת כמה וכמה, והיינו
 דריש לקיש דאמר ריש לקיש נאמר ברית במלח ונאמר
 ברית ביסורים חלה דברי הגרית מה ברית האמורה
 במלח מלס ממרק חת הבשר חף ברית האמורה ביסורים
 יסורים ממרקים עונותיו של אדם הנאמר בצרפת
 הסוכחות: ור"ע כי היסורין הלוקין יש יסורין
 צנוטו של אדם ויש יסורין במחמו, יסורין צנוטו
 צנוט מה שאמרו רז"ל (ב"מ ס"ו דף פה) על רבינו
 הקדוש שנתסר שם שנים צכאב השנים ורבי שמעון
 בן אלעזר שגזר על עצמו כמה יסורין קשין שהיו לו
 צבל יום ויום ויסר וסיסחלקו ממנו בכל ערב והיה לו בן.
 יסורין במחמו כגון מה שאמרו ז"ל רב הונא הו
 ליה ארבע מאה דני חמרא והוא חלא עיילי רבנן
 לגביה אמרו ליה ליעיין מר במיליה אמר לבו וכי
 השידנה בעיניו אמר להו וכי חסיד קוב"ה דעביד
 דינא בלא דינא אמר להו אי איכא דשע מילחא
 לימא לי אמרו ליה הכי שמיס לן דלא יהיב מר
 שבעא לארישי אמר להו ומי שביק ליה פירי צנויה,
 פירוש יוחר ויוחר הוא גונב לי אמרו ליה היינו
 דאמרי אינשי בחר געבא גנוב ופעמא פעיס. פירוש
 חס הוא חופא-טנוב ממך חרלה גס חחה לחפוא
 כמו בן חיד קביל עליה דיהיב חוקיר חלא ואיזדבן
 בדמי חמרא. ומחלן שכל המקבל על עצמו לפשות
 דבר חש"ס שלא השליט עדיין הרי הוא כחל לו
 טעשה שקיבל על עצמו והוא שקבל בלב שלם על מנת
 לשלם, וסאוק מלא הוא (דניאל י) מן היום אשר
 נחת חת לכך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו
 דבריך. והוא למדת שכל מה שהאדם מצטרך ביסורין
 בין שיהיו צנוט בין שיהיו צמחון הכל פירוק עונות
 דעוה"ז כדי שיבוא זכאי ושלה לעוה"ב ועל זה אמר
 צכאן הן אל ישגיב צכחו מי כמוהו מורה. כי השם
 ית' הוצחן חת הגדיקים לצובחם וכענין שכתוב

(תהלים קיח) ה' לדיק יבחן הוא משגיב צכחו חת
 הגדיק לצבול היסורים כדי לצכוחו והכל לצובחו
 כענין צכחוב (איוב ה) והיה ראשיהך מצכר ואחריהך
 יבגא מאד. וכשם שיסורי הגדיקים הם לצובחו
 כך שלוח הכשע והגלההו לרעתו, שאין לך רשע גמור
 שאין צידו קלה ממות וכשי"ת רונה לגמלו עליהם
 ולשלל לו שכוו צמחן הפחות והוא העולם הזה
 צדצר הנלוש והוא הגוף כדי להאבידו מן העולם
 הבא הוא באמר הכתוב (דברים ז) ומשלם לשנאיו
 אל פניו להאבידו. והוא שדרכו רז"ל (מבלי יה) שחת
 פני רשע לא טוב מה שנושאים לו פניו בעוה"ז לא
 טוב לו לעולם הבא. ובפרקא קמא דצרכות (דף ז)
 הודיעני נא חת דרכיך (שמות לג) אמר משה לפני
 הקב"ה רבש"ע מפני מה יש לדיק וטוב לו לדיק ורע
 לו רשע וטוב לו רשע ורע לו. אמר לו הקב"ה לדיק
 וטוב לו לדיק גמור לדיק ורע לו לדיק שאינו גמור,
 רשע וטוב לו רשע שאינו גמור רשע ורע לו רשע
 גמור וכליגא דרבי מאיר דאמר רבי מאיר שנים
 מהנו לו ואחת לא נהנו לו שחמיר (שם) וחנותי חת
 אשר חתון אש"פ שאינו הגון ורהמתי חת אשר ארחס
 אש"פ שאינו הגון. ומי כמוהו מורה שהוא מורה
 לרבע דרך חשובה הוא שכתוב (תהלים כה) טוב
 וישר ה' על כן יורה החאים בדרך. שאלו לגבואה
 החוסא מהו ענשו אמר' להם הכשע החוסא חת המו'
 שאלו לתורה החוסא מהו ענשו אמרה להם יבוא
 חשם ויחכפר לו שאלו להקב"ה החוסא מהו ענשו חל'
 יעשה חשובה ויחכפר לו הדא הוא דכתיב טוב וישר
 ה' על כן יורה חסאים בדרך וכתיב (הושע יד) טובה
 ישראל כד ה' אלהיך וגו' ואומר (שם) קחו עמכם
 דברים ושובו אל ה' והיכן מורה להסאים דרך חשובה
 למדת זה מן התורה קין הרג חת אחיו וגנזרה עליו
 גצירה ושב בחשובה ואמר (בראשית ד) גדול עוני
 מנכוא, וכתיב הן גרשת אחי היום וקבל הקב"ה
 חשובתו שחמיר (שם) וישם ה' לקן אחי וכו' וכתיב
 (שם) וינח קין מלפני ה' ודרשו ז"ל שילח שמת
 שנקבל בחשובה. עוד מלינו צהורה משה בן חזקיה
 העמיד ללב צהיכל בארבעה פנים ולא היה לו למלך
 הכבוד לך שיסור פניו אליו חליו חליו מן ההיכל בעשר
 מסעות, וכמו שאמרו עשר מסעות וכמה שכינה
 וכחוב צו צמושה (ד"ה ב) ויקם מצחות לצעלים
 וישחור לכל לבא הבחיה וכתיב (שם) והוא קעביר חת
 בניו באש ופוען ונחש ועשה חוב וידעוניה הצעם
 לעשות הרע בטיי ה' להכפיבו וכתיב (מ"ב כה) וגם דס
 נקי שפך משה הרבה מאד עד אשר מלא חת ירושלם
 סה לפה. ואשפ"כ כשכא עליו מלך אשור ויוליכוהו
 עמו צדוד של נחשה ויליחו חתיו חש מה כחוב שם
 (דברים צ הימים לג) וכפנר לו חלה חת פני ה' חלהו
 ויעתר לו וישמע הגהו וגו'. אמר זכור אני שהראתי
 צימי חבא בחורח משה (דברים ד) בנר לך ומלאוך
 וגו' וכתב על ה' אלהיך וכתיב (שם) כי אל רחום
 ה' אלהיך לא ירפק ולא ישחיתך וגו' ועכשו חס חחה
 ששיעני מן הצרה חדע ואכיר חלכותך וחדע שכל
 הכלמים

מלמדים מעבודתו מהם שקר ואם לאו גם אזהר באלה
 פהם פיר נסגלגלו רחמינו של הקב"ם ומה לשלמי
 ששרת להיללו, וזמרו מלמדי השרם לפני הקב"ה
 רכש"ע מנשה שצפה לפניך כמה חושבות אזהר מרחם
 פליו אמר להם חס חינו מקבלו כרני גועל שצרי
 תשובה בפני כל חושא, מיד הוניתוהו מן הדוד
 ויביתוהו ירושלים של מלכותו וישר הגלגלים תבית
 פ'. גם אחאב עבר כמה עבדות, חמד כרם נבות
 ונפיצת הכרם יהוא ליוטה אחבל אשמו להרוג את
 נבות ושיעידו עליו עדות שקר וכתיב (מלכים א' כח)
 ויהי כשמוע אחאב כי מה נבות ויקם אחאב לרדת
 אל כרם נבות היזעמלי לרשתו ובו ביום שירד
 לרשתו אמר לו אליהו (שם) כה אמר ה' ברנחת וגם
 ידעת וגו' כה אמר ה' במקום אשר לקחו הכלבים את
 דם נבות ילוקו הכלבים את דמך. וכתיב (שם)
 והכרתי לאחאב משחין בקיר ועלור ועזוב בישראל
 ואש"כ עשה תשובה וקבל הקב"ה תשובתו הוא
 שכתוב (שם) ויהי כשמוע אחאב את הדברים האלה
 ויקרע בגדיו וישם שק על גשרו ויילם ויבכב בשק
 ויסלך אה. לא התענה חלה משעה שדבר אליו אליהו
 עד לערב ומיד כהוב אחריו ויהי דבר ה' אל אליהו
 הסשני לאמר הרחית כי נכנע אחאב משני וגו'.
 גם כניהו בן יהויקים נשבע הקב"ה להגלותו מירושלים
 צבלה הוא ותמו ובריו ועבדיו ואם ימותו וכתיב
 פליו (ירמיה כב) חי אני נאם ה' הלהים כי אם
 יסיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד
 ימיני כי פשם אהקקך וכתיב (שם) כה אמר ה' כסנו
 את האש הזה ערירי גבר לא יללח בימיו וגו' פי'
 פרירי בלא בניה, וכבר ידעת כי נבוכדנצר הגלה
 אותו ואם המו כענין שנא' ויאשרוהו בבית הסהר
 כדבר ה'. וכשפתס נבוכדנצר אה בני גדקיהו לא
 נשאר מוצע דוד כי אם כניהו בלבד וכשראו הסנהד'
 קר אמרו היאך יכרת זרע דוד מן העולם והא כתיב
 (תהלים סג) וכשאו כשמש נגדי הלכו לפני נבוכדנצר
 ופיסו אותו שיזוה לפס לו אשה בבית הסהר כדי
 שלא יכרת זרע דוד וזוה לשמות בן כשרנה לבוא עליה
 רחמה דם נדות והכניע יצרו וגא קרב אליה כל שבעה
 ואח"כ סבלה ובאה לשניו כשרנה לבוא עליה רחמה
 פשה שנים ופירש פמנה ז' ימים עד פשה שלישים
 שהיתה סהורה לגמרי, ולפי שכנש אה יצרו ובמר את
 מורטו הוסר ממאשרו זיה שכטוב (מלכים ב' כה) נשא
 לויל מרוקך וגו' אה ראש יקויבין מן יהודה מנית
 בלא וידבר אהו סובות וכתיב (שם) וארוחתו ארוסת
 סמיד נתנה לו. ועל זה אמר (זכריה ס) גם אם
 כדס בריסק שלחמי אשיריק וגו'. ומיניו שנחבטלה
 סבועה והגזרה לא נתקיימה שהרי כתיב לכסוף (תגי
 ב) ביום ההוא אקקך ורובגל בן שלמיאל עבדי
 ופמאיך כחותס וגו' ושלמיאל היה בן בנו של יכניה
 שנא' וכני יכניה אשיר בנו שלמיאל בנו ולפני שהולידו
 בבית הסהר קראו-השיר. ודרשו רז"ל כי משם לתקק
 ממקום גשיקו היתה סקנתו כלומה אם תשוב
 כשעונה אהקקך בכל יעודי הסורה על סנמי בס הן

לפורענות-הו לחיות: גם אנשי ענות גזרה עליהם
 גזירה הוא שכתוב (ירמיהו גא) כה אמר ה' על אנשי
 ענות סבחורים ימותו בחרת בניהם ונמוחיהם
 ימותו ברעב וגו' וכיון שעשו תשובה קבלם הקב"ה
 ונסבטלה סגזרה מהם חכו להחיתס הוא שכשפ
 (נחמיה ז) אנשי ענות מלה וסחרים וסחורה... גם
 אנשי נינוה גזרה עליהם גזרה לפי שהע רשעים
 ופמאי גזל וחמס כדור המבול שהרי אמר בן הכספ
 (יונה ג) כי עלתה רעתך לפני כמו שאמר בחר
 המבול (בראשית ו) כי רבה רעת האדם בלחך ולימד
 בכהוב כי רעתס פוה וחטאס דומה זה לזה, זמן
 ירדת הגשם בדור המבול היה בחרבשים יום שנא'
 (בראשית ז) ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום.
 זמן בלנשי נינוה נהן להם זמן כפורענותם ארבעים
 יום שנא' עוד ארבעים יום ונינוה נהפכה. ואעפ"י
 שהיו אנשי נינוה מלו"ה כיון ששבו בתשובה וסבו
 אים מדרכו הרעה ומן החמס אשר כפיהם קבלם
 הקב"ה בתשובה ונסבטלה הגזירה, והנה זה פמרון
 הפרשה: ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי לאמר קום
 לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא עליה, וכן מועד
 בחורה (שם ז) ואת רסן בין נינוה ובין בלח היא
 העיר הגדולה. יאמר כי רסן היתה מדינה מסועטת
 בין נינוה העיר הגדולה ובין בלח הקטנה מכולן.
 וקרא עליה כל הקריאה כל קריאה בעל היא לפורענות
 כמו (איכה ח) קרא עלי מועד לשבור בהורי. כי
 עלתה רעתס לפני חטאס כחש דור המבול שכסוב
 בהן כי רבה רעת האדם. זיקס יונה לברות תרשישה
 מלפני ה'. לא היתה כונת יונה שיכול אדם לברות
 מפני הסי"ת שכבר אמר דוד (תהלים קלס) אנה אלך
 מרותך ואנה מפניך אברה אם אשק שמים שם אמה
 וגו'. אשא כנפי סהר וגו'. גם שם ידך סנחמי וגו'.
 אבל כונתו היתה לברות תרשישה הוא המקום אשר
 לא נגלה שם כבוד ה'. וענין מלפני ה' מן הפקוד
 אשר שם נגלה כבוד ה' שהרי ירושלים נקראה (ישעיה
 כב) גיה חזיון המשילה לבקעה המקבלת מי גשמים
 לפי שהיא מקבלת שפע הנבואה. וכמו שאמרו גיה
 שכל החוזים ממנה ולפיכך היה צורח מן המקום
 שש רוח הנבואה תדיר אל הוזה לחרן כדי שלא
 יסבא שם וביעשה הקב"ה שליחותו על ידי נביא
 אחר זמה שהיה מסרב ללכת בשליחותו של מקום
 מחשבתו היתה טובה וכונתו לשמים והיה לו זה מסך
 עגוה וסמיטת לב כי נשא ק"ו בעלמו ממשה רבינו
 כשאמר לו הקב"ה (שמות ג) ועסה לכה ואלחך אל
 פרעה היה מסרב בשליחותו ולא היה רוצה ואמר לו
 (שם ד) שלח נא ביד שלח ואמר לו מי אנכי כי
 אלך אל פרעה וגו' ואמר אם משה שהיה שליח להוליה
 אה ישראל הדיקים היה מסרב בשליחותו אני הוצעה
 שליח להזכיר הרשע' לא כ"ס שראוי לי לשכב בשליחות
 וללחם מלפני ה' ממקום שש הנבואה כדי שלא
 סבואני נבואה זו ושלח אלסרך ללכת בשליחות זה.
 זא"ת ח"כ סכוותו היתה טובה משני מה נעגם הסושלך
 לים וי"ל שלא נעגם על מהכנתו זו אבל נעגם על דבר
 שלא

שלא הזהיר לאנשי ינוה הרשע' כיון שהקב"ה נזכו בכך שהרי הגדיק' והגביה' חייבין הן מדרך הטורה להזהיר את הרשעים כשם שגא' ליחזקאל (יחזקאל ג) באמרי לרשע מות תמות ולא הזהרתו ולא דברת להזהיר רשע מדרכו וגו' הוא רשע בשונו ימות ודמו מידך אבקש . ואחיה כי הזהרת רשע ולא שב מרשעו ומדרכו הרשעה הוא בשונו ימות ואחיה את נפשך הנלח . וכיון שנמנע ולא הזהירם נתחייב עונש , ואם תאמר כי נבואת יחזקאל הייתה להיוטו שליח להזהיר את ישראל , וכן אמר צדקת הפרשה (שם) בן אדם נוסה נתחייב לביית ישראל אבל יונה שנעשה שליח להזהיר אומ"ה אין מנהג האומות מנהג ישראל ויונה לא נתחייב להזהירם , יש לומר כי כיון שאמר השם יתב' קום לך אל ינוה וקרא עליה נתמנה נוסה עליהם והיה חייב להזהירם וכיון שלא הזהירם היה ראוי לבקש דמם מידו לא לכבודם כי אם לכבוד השם ית' שנחשבו לקיים דברו ואין עיבוד שליחותו דומה לשליחות משה רבינו שהשיב לפניו ית' (שמות ד) שלח נח ציד חשלה כי לא היה השם ית' שולח למשה להזהיר לפרעה הרשע כי אם להוציא את עמו ישראל ועל כן נענש יונה דכתיב וה' הסיל רוח גדולה אל הים וגו' וכן דרך השי"ת בצדיקים מביא סער עליהם כדרך העולם וכפי המנהג ומזיל אותם כדרך הגם שלא כדרך העולם ומנהגו . וייראו המלחים ויזעקו איש אל אלהיו כדרך כל ההולכים בים כשהים סוער עליהם , ומלחים אלו לא היו מאמינים באלהיהם כל כך כי אחר שזעקו לאלהיהם מיד הסילו את הכלים ולא המחיו כי לא היו צופחים באלהי סעוהם שיהיו יכולים להגילם ולהועיל להם ועל כן לא רצו לזעוק להם עוד , ויונה לא עשה כן אבל הצדיק עליו את הדין והיה בוסח בהקב"ה שיצילוהו כשם שהוא מזיל את הצדיקים כמו שכתוב (ההלים לד) רבות רעות לדיק וגו' . ויונה ירד אל ירכתי הספינה וישכב וירדם זה מוכיח שלא היה כונתו רעה כי היה שוכב ונרדם כמי שלבו נסוח ולא היה לו פחד כלל . ויקרב אליו רב החובל חכם גדול היה ויאמר לו מה לך נרדם העת שהישן ואנחנו גב אחיה בסער הגדול הזה מה לך נרדם כמי שלבו נסוח ואין לו פחד כלל , ואם אחיה בוסח בצדקתך מחוייב אחיה לבקש רחמים ולהתפלל קום קרא אל אלהיך הודיע רב החובל הזה כי מי שהוא בלעזר בעוה"ז או באחריו עם לרה שיכול להגלל בתפלתו מנערו כענין שכתוב (שם) זעקו וה' שמע וגו' . גם כל הנועק ומתפלל מחוך לרת ההמש שייעשה לו חבירו השם יתברך שומע לעקתו . . הוא שכתוב (שמות כב) והיה כי יזעק אלי ושמעתי כי תנון אני , ומכאן אמרו שרב החובל היה חכם בדבריו אלו . ויאמרו איש אל רעהו לכו ונפילה גורלות מי שאינו מתפלל אולי הוא הגורם לנו את כל הרעה הזאת . ויפול הגורל על יונה כל אחד מהם ילא גורלו שהיה מתפלל זולתי יונה ויאמרו אליו מי הוא הגורם לנו הרעה הזאת כלומר מה הדבר הגמולך כך מה מלכתך ומאין תבא מה ארץ ואי

מה עם אחיה . שאלו ממנו ד' דברים כדי שיביע מתשובתו להם כענין שבו היה יכול לגרום להם כל הרעה הזאת . שאלוהו על המלאכה תחלה אמר שמה מכסף הוא או חרסום והביא עלינו כל הנער הזה בכשפיו ואח"כ שאלוהו על דרכו ומאין תבא אמרו שמה שליח מכשפים וקוסמים הוא . ואחר כך שאלוהו על ארצו שמה מארץ רעה או ממדינה שהיא שנואה לה' . ואחרי כן שאלוהו על עמו שמה אחיה מעם שדרכו להרע . והנה יונה השיב עברי חוכי לא הלך בתשובתו על דרך שאלתם ושאלתם אחרונה ששאלוהו על עמו הקדים ראשונה כלומר אין לכם להתפחד ממני עברי חוכי אני הוא מן העם שכל המלאכות והחכמות המזיקות לבני אדם אסורות להם ואח"כ ה' אלהי השמים אני ירא וגו' כלומר ולא עוד אלא שאני ירא שמים ואין דרך ירא שמים להתעסק בדבר רע . וייראו האנשים יראה גדולה כיון שנחבר להם שלא היה חשוד בדבר רע היו מפחדים פחד גדול על נפשותם . ויאמרו אליו מה זאת עשית כי ידעו כי מלפני ה' הוא בורח כי הגיד להם , ופירוש כי הגיד להם מחוך הדברים שהגיד להם ידעו כי הוא בורח ומה שהגיד להם שמהוכו ידעו זהו שאמר את ה' אלהי השמים אני ירא והם הבינו מזה כי הוא בורח . ומצינו לשון כי שמתעו מאשר והוא (משלי טז) נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו סיהו שפירושו מאשר אכף עליו סיהו . וכיון שהבינו זה מחוך דבריו חשבו עלמן חפאים וחפאים שקבלוהו באניה ולקחו השכר ממנו הוא הגורם כל הרעה הזאת . ויאמרו מה נעשה לך וישחוק הים מעלינו שאוני והסילונו אל הים וישחוק הים מעליכם אמר להם אם הים הולך וסוער עליכם אינו בגללכם כי אם בגללי זהו שאמר כי בשלי הסער הגדול הזה . וכיון שאמר להם כן ומסר עצמו למיתה שיצילוהו לים היו מרחמין עליו . ויאמרו האנשים להשיב אל היבשה וגו' . וכשהבינו שלא היו יכולין לשוב אל היבשה בקשו רחמים מאת השי"ת ויאמרו אנה ה' אל נא נאבדה בנפש האיש הזה וגומר . התפללו על שני דברים להגילם מסער הים זהו שאמרו אל נא גאבדס ולהגילם מעון זהו ואל תחן עלינו דם נקי כי אחיה ה' כאשר חשלת עשית . וישאלו את יונה ויפילוהו אל הים ויעמוד הים מעט . אינו חוזר לים כי אם לשם ית' כענין שכתוב (מיכה ו) זעף ה' אשא . כי זעף הים מפני זעף השם היה וכשכלה הזעף עמד הנער . וייראו האנשים יראה גדולה את ה' אין יראה זו באותה שלמעלה שכתוב סתם וייראו האנשים יראה גדולה , כי אותה שלמעלה הייתה פחד מסער הים וממאורעות העולם הזה בלבד ויראה שבכאן היא יראה ה' ית' ופחד מעונש העולם הבא . ויאמרו זבח לה' . אין הכונה שהקריבו קרבנות כי לא היה מזדמן להם להקריב כי בים היו , אבל הכוונה בזבח הזה שכירת הילר והכנעת הלב שהוא עיקר החשובה והוא שכתוב (תהלים נא) זמתי אלהים רוח השברה . וידרו דברים שהסכימו כלם בשונו לארצם שיחשקו

שיחשקו ציראת שמים, ומה שלא התפלל יונה עד
 שחזר ציראתו הסער הגדול בים שהיה הולך וסוער
 לפי שלא רצה להתפלל עד שיהיה מקבל יסורין ברצון
 המקום על שנגחו אשר כנג צעורה ויודע היה ובטוח
 שלא יענישוהו השי"ת עונש מיחה אבל יעשה עמו
 נסים ונסלחות ועל כן עיכב תפלתו עד היותו במעי
 הדגה. וימן ה' דג גדול, אין הכונה להיותו דג גדול
 בגופו כי יש בים דגים רבים גדולים ממנו. אבל
 הוא גדול בשנים שהיה ממונה לזה משעת ימי צראשית
 וגדול במעלה שהיה מאמן להציל נפש לדיק כיונה ולא
 חמר ויבלע את יונה חלף לבלוע זה יורה כי משעה
 שגברא מינהו לבלוע. ויהי יונה במעי הדג שלשה
 ימים ושלשה לילות. וכתיב אחריו ויתפלל יונה אל
 ה' אלהיו ממעי הדגה. ועדיין לא התפלל יונה כי
 אם אחר שלשה ימים שהיה במעי הדגה לפי שכל
 שלשה ימים שהיה שם היה נזוף מלפני ה' ית' והיה
 בוש להתפלל והיה רוצה לקבל יסורין כפי רצון
 הבורא ית' אבל אחר שעברו שלשה ימים אלו שעת
 במעי הדגה התפלל לפי שלשה ימים כנגד שלשה ימי
 החשך של מצרים. וכיון ששלמו לו ג' ימים כימי חשך
 מצרים עמד והתפלל ממעי הדגה כי בטוח היה
 ביסועת ה' ית' כשם שבאה יסועה לישראל במצרים,
 ועוד שאיפשר לומר כי יונה היה לו במעי הדג אור
 גדול כדמות אור היום כל אותם שלשה ימים כשם שהיה
 אור לישראל כל שלשה ימי החשך של המצרים הוא שאמר
 (שמות ז) ולכל בני ישראל היה אור במושבבותם,
 ואמר ממעי הדגה כי כשכנס יונה במעיו היה חי
 וכשבא אל מעיו מת מיד כי לא היה ממונה משעת
 ימי צראשית כי אם להבליעו בתוך מעיו וכיון שהשלים
 מנויו שנתמנה עליו ושכשכילו נברא מת מיד, ועל
 כן קראו דגה כי לשון דג משמע חי ולשון דגה
 משמע מת ככתוב (שמות ז) והדגה אשר ציאר מתה.
 וכן בענין האחון שאמר בה הכתוב (במדבר כב)
 ואותה החייתי כיון שדברה לבלעם ועבחה מנויה
 שנתמנית עליו משעת ימי צראשית מתה, ויודע כי
 הדבור היה לכבוד ישראל ולהודיע לבלעם כי הכח
 שהיה לו בפיו אינו בפיו שהרי יכול השי"ת ליסול
 הדבור ממנו שסבבו לדבר ונחתו לבהמה שאין טבעה
 לדבר וכונת הנס הזה לקצץ רגלי כונת בנעם הרשע
 ושלא יקלל ישראל. וזאת תפלת יונה ויאמר קראתי
 מצרה לי אל ה' ויענני מבטן שאלו שעתה קולי
 ואמר מבטן שאלו לפי שהיה עומד בבטן הדג המת
 כאלו עומד בבטן שאלו. ותשליכני מזולה בלבב ימים
 ונהר יסובבני. הנה זה היה גם גדול כי טבע הדג
 המת לנזף ולסוס על פני הים והדג הזה שהיה
 יונה במעיו היה שוקע בתולת הים, זהו שאמר
 ותשליכני מזולה בלבב ימים שהגיע אל סוף המקום
 העמוק בלב הים, ומפני שהיה יונה בלב הים העמוק
 אמר ונהר יסובבני כי כל מימי הגתלים היו מקיפין
 אותו. שנאמר (קהלת ח) כי כל הגתלים הולכים אל
 הים. כל משכריך וגליך עלי עברו כל משברי הים
 עוברים עליו לארבע רוחות העולם. ואני אמרתי

נגרשתי מנגד עיניך אך אוסיף להביט אל הים
 קדשך. אפסונו מים כד נפש תהום יסובבני סוף
 חבוש לראשי מה ענין ים סוף אלל החבוש משאר
 הימים אבל שני הכתובים נקשרים זה עם זה חליו
 של ראשון מחובר עם חליו של שני. ושירתו
 ואני אמרתי נגרשתי מנגד עיניך כשאפסונו מים עד
 נפש תהום יסובבני וכן חליו הא' שהוא אך אוסיף
 להביט אל הים קדשך הוא מתעבר עם סוף חבוש
 לראשי ופי' בטוח אני שאוסיף להביט אל הים
 קדשך כשאני רואה מימי ים סוף חבושים לראשי כי
 ים סוף מערב לארץ ישראל והיו פניו כלפי ארץ
 ישראל נוכח העיר ומשם היה בטוח ביסועת השי"ת
 כשם שהיה יסועת ישראל בקריעת ים סוף. וכשהיה
 רואה מימי ים סוף באים על ראשו זכר את האות
 הגדול והגורא שעתה השי"ת לאבותינו על הים כי
 העלה אותם משם והיה בטוח כי השי"ת יעלה אותנו
 ממטלות הים ויוסיף להביט אל הים קדשו. לקצני
 הרים ירדתי הארץ צריחיה בעדי. לעולם פי' קצני
 לשון מדה ושיעור דבר הקצוב כלומר כגובה ההרים
 הגבוהים על הארץ כן היתה ירדתי. בתוך הים
 שניהם היו על מדה אחת ועל קצב אחד. הארץ
 צריחיה בעדי פי' צריחי הארץ נחשבים כגון קו
 עובר על האמצעית הארץ על הנקודה האמצעית הנקראת
 בלשון ערבי נקס"ה הקו העובר על הנקודה היוצאת
 אל הקף הארץ אל שני נדיה ויהיה מצריח מן הקצה
 אל הקצה והקו הזה הנקרא צריח הוא ארוך מכל קו
 ישר שיהיה עובר על הארץ וחולק אותה, והנקודה
 הנקראת מרכז היא עמוקה מכל הנקודות הגחונות
 בארץ וכל הקוים הנקראים צריח עוברים עליה והיה
 יונה בדבריו אלה מועיל שהגיע לסוף התהום גם
 לעמקי הארץ, והוא שאמר הארץ צריחיה בעדי
 לעולם היה באמצעית הארץ וכל הצריחים עוברים
 עליו ואמר בעדי לעולם כלומר מכל נד מזדי העולם
 שבהה מולא את הצריח עליו היה עובר, וזהו
 ענין כל העומד באמצעית העגולה או באמצעית
 הכדור. ואמר והעל משחת חיי ה' אלהי מתוך הנער
 והמתוק הגדול הזה העמוק אתה מעלה אותי. בהחשק
 עלי נפשי את ה' זכרתי. מן הכתוב הזה למדנו כי
 כל העומד בצרה ובצער גדול והוא זוכר את השי"ת
 ומבקש רחמים לפניו בכל לבו ובכל נפשו בכונה
 שלימה ובתשובה שלימה השי"ת מרחם עליו וחפלתו
 חכם אל הים קדשו, וכן אמר משה (דברים ד)
 בצר לך ומלאוך כל הדברים האלה וגו'. וזהו שאמר
 יונה כשהיתה נפשי מחשפת ושופכת תחנה זכרתי את
 אלהי בתמימות לב ובכונה שלימה ומיד ידעתי שתפלתו
 נשמעת. משמרים הבלי הוא אחר כן על המלחים
 שהיו משמרים הבלי הוא ורחמת עליהם כשקבלו
 לעזוב חרשת' זהו השדס יעזבו חרשם חרשה חיסודת.
 והעליה עליהם כאלו זכחו זכחים וגדרו נדרים ואינם
 נאמנים שיקיימו את נדריהם ואעפ"כ רחמת עליהם
 על אחת כמה וכמה אני המודה בתורתך המשים
 תפלתו זכח לפניך שאמר ואני בקול תודה אזבחה לך
 וגו'

כד

כפורים

הקמח

וגו'. אשר דרתי אשלמה ישועתה לה'. שאלהיה ראוי למנוח יוספתך הגדולה. ומיד קבל השם יתעלה חסלתו ויאמר ה' לדג ויקח את יונה אל היבשה. ככאן קראו דג כי החיהו השי"ת לכבוד יונה וע"כ קראו דג כבתחלה, ואמר ויקח ולא אמר להקיא כמו שאמר לצלוע את יונה לפי שכל בעלי חיים מזומנים הן לשרת את הנדיקים מבני אדם ולהועיל להם ואין להם רשות להזיק וכשהקיא ליבשה מיד נתונת. ויהי דבר ה' אל יונה שנית לאמר קום לך וגו' הזכיר שנית ללמד שהיא שנית בענינה שאינה דומה לכבואה ראשונה כי בראשונה היו ראויים ליענש מיד וכשהאחר הדבר עד הנבואה השנית נסחחו להם שערי חסובה ונתאחרה הגזירה וע"כ אמר בראשונה וקרא עליה כי קריאה בעל היא לפורענות כלשון (איכה א) קרא עלי מועד, זהו שאמר כי עלתה רעתם לפני. כלומר גזר עליהם גזירת מי שעלתה רעתם לפני השי"ת ודין להשחח מן העולם כמו שנאמר בסדום (בראשית י"ט) כי גדלה לעקתם את פני ה'. אבל ככאן אמר וקרא אליה כי כל קריאה בלמ"ד לסובה (יחזקאל לו) וקראתי אל הדגן והרביתיו ועל כן אמר שנית לפי שהיא שנית בענינה. ויקם יונה וילך אל נינוה ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים, ייחס מעלתה וגדלה שכן דרך הכתוב ליחס הדברים הנכבדים והדקים לאלהים כפינו ככתוב (בראשית א) ורוח אלהים, (איוב א) אל אלהים יחס היסודות הדקים לשי"ת מה שלא תמצא כן ביסוד המים והעפר שהם כבדים והכונה בנינוה שאין ראוי ליחס גדולה לכח בני אדם כי אם לגבורת אלהים, והיתה מהלך שלשה ימים ויהל יונה לבא העיר היה במהלכו כל היום ההוא מייחל וממתין דבר השי"ת שאמר לו וקרא אליה את הקריאה אשר אני דונה אליך ולא נודע לו הדבר עד שגמר מן העיר מהלך יום אחד ונתחלת היום השני נתברר לו הדבר כענין שכתוב ויקרא ויאמר עוד ארבעים יום ונינוה תהפכה ונתאחרה הקריאה יום אחד עד שיהא מגיע במהלכו באמצע העיר כדי שיסביר לאנשי נינוה אמתת דבריו בבואו בחוכה לקרוא הקריאה הזאת, ועוד יש לומר כי היתה הקריאה אחרי יום אחד כדי שיהיה העובר עליו יכול לעלות אל ראש המדינה מגיד את הקריאה אשר שמע משיו והרלים לפניו עד מהלך היום השלישי שהוא סוף העיר מגידים את הקריאה כמו כן וגמלא במהלך יונה היום השני לבדו נשמעה הקריאה מהלך שלשה ימים והיו הרלים לפניו נבהלים ונדחטים להשמיט את דבריו. ויאמינו אנשי נינוה באלהים. אמונתם זו לא היתה אמונה שלימה בלב אבל האמינו שהקריאה היתה לאלהי' והוא יכול לעשותה כלו' האמינו שהבורא יכול ליפרע מהן ולהענישם כאשר כל מלך וכל שליט יכול ליפרע מאנשיו אשר תחת ידו וזה מפני שחדם לא מפני. יושר אמונתם ויקראו לזכר וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם כלומר לבכות ולספור על נפשותם מפני שחדם שהיו מפחדים על עצמם מן המיתה לא מפני שחד ה' ויראתו מעונש

העוה"כ ולא מתוך אמונת הלב. ויגע הדבר אל מלך נינוה כי יתכן שהיה מושב המלך מחוץ לעיר ומה שהגיע אליו הוא מעשה אנשי העיר שקראו לזכר ולבשו שקים והוא עשה כמעשיהם כענין שכתוב ויקם המלך מכתאו וגו' ויצעק ויאמר בנינוה מפעם המלך לא מפני ינאח השי"ת האדם והבהמה הנבקר והלאהן ופירוש האדם הם עוללים ויונקים והעף אשר אין להם דעת כמו שאומר בסוף הנבואה הרבה משתים עשרה רבוא אדם אשר לא ידע בין ימינו וגו' כי הגדולים קראו לזכר ולבשו שקים ונכארו הקטנים שגזר עליהם הסלך שלא לחבול ולא לשחית אמר אל יסעמו והוא נסרד בפעם שעלו בשני עלמו ופירוש אל יסעמו שום פעם כי קן כחיב (איוב יב) וחיך אוכל יפעם לו. מאומה אל ירעו על הבהמות ומים אל ישחו על כלם. ויתכסו שקים האדם והבהמה שהיו כל בעלי חיים נוהגין מנהג ה' במאכל ובמשחה. ויקראו אל האלהים בחזקה כדי שיהיו העף והבהמה שנוה להרעיבם ולהלבישם שק קוראים אל שופט העולם ומלכו בחזק פעם המלך ומנותו לא מדרך אמונתם כי הבהמה והקטנים אין להם דעת להיותם קוראים אל האלהים מתוך יראה או מתוך אמונה או מתוך דעת אבל לועקין וזוכין ומייללין בכל כחם מן העיר אשר הם עומדים בו, ולא תמצא בכל נבואה זו חסלה לאנשי נינוה אבל השכמתם ועלמם כולה היתה לעיר העף והבהמה ולהרעיבם ולהשמיאם לפי שאינם יודעים מאומה ואין להם דעת אולי ירחם אוחם האלהים בגללם. ומה שלא היו הם מתפללים לפי שלא היה דרכם להתפלל ואע"כ ריחם ה' יתברך עליהם כשצבו איש מדרכו הרעה ומן החמם אשר בכשיהם היו מחזירים כל גזלה וכל חמם שהיה נמצא בידם לבעליהם, ואמרו רז"ל כי היתה תשובתם גדולה וחזקה בענין חזרת הגזלות (תענית דף י"ו) גזל מרים ובנאו בבירה היה מקצקע הבירה ומחזיר מרים לבעליו ואע"פ שיספיק לו מן הדמים ולא יצטרך לקצקע הבירה, ועתה הודיע הכתוב כונתם מי יודע ישוב ונחם פירוש מי יודע אם ישוב אם לא מפני שלא היו בוסחים בגזרה הנגזרת עליהם פתהיה בטלה מהם בתשובתם ואף על פי כן לא השחיר בעל הרחמים פניו מהם ולא שאלו להם פליחה וכפרה כדי לקנות להם חיי העוה"כ אבל אמרו ולא נאבד שאלתן היתה על אבדן העוה"כ לבדו. וירע אל יונה כשלא נתקיימה נבואתו ויתפלל אל ה', ואין התפלה הזאת מסעם בקשת הרחמים כי אם מלשון פלילים ששאל חסלה מלפני המקום ויאמר הלא זה דברי כי הייתי יודע כי אתה אל חנון ורחום, ומפני שידעתי זה על קן קדמתי לברוח מרשישה ונפחתי במדווחך אלה העובות ואריכות אסך וגודל רחמך שאתה תעביר על חסאתי ולא תענישני ועתה ה' קח נא את נפשי ממני וגו'. לפי שאתה מתנחם על הרפה אשר דברת על אנשי נינוה הרשעים שלא היתה תשובתם לכבודך וחייבתני וגזרת עלי לבא להם בשליחותך ונמצא אני

כפורים

חניא דבי סנחסין בן יאיר אומר פהרה מביאה לידי קדושה שנא' (ויקרא טז) וספרו וקדשו ידוע כי המדות כולן צ' חלקים גופניות ושכליות. הגופניות באות לחקן המעשים כי אין שלימות לחכמה בלתי חיקון המעשים כן אמר הכתוב (תהלים קיח) שכל טוב לכל עושיהם. ודרשו רז"ל (ברכות דף י"ז) לכל לומדיהם לא נאמר אלא לכל עושיהם השכליות באות לטהר המחשבה ושלא להשתמש בה זולתי בעבודת השי"ת, וזהו שכתוב (תהלים כד) נקי כפים ובר לבב. נקי כפים יכלול המדות השכליות שהן לחיקון המעשים. ובר לבב יכלול המדות הגופניות שהן לטהר המחשבה ושיהא תוכו כבדו ונסתרו כנגלהו, וכמו שדרשו רז"ל כתיב (איוב כח) לא יערכנה זהב וזכוכית (חגיגה דף ט"ו) למה נמשלו דברי תורה לזהב וזכוכית לפי שדברי תורה קשין לקנותן כזהב ונוחין לאבדן ככלי זכוכית. ר"ע אומר למה נמשלו דברי תורה לזכוכית לומר לך מה זכוכית זה כל מה שאחה נותן לתוכו הוא מראה לך, כך תלמיד חכם צריך שיהא מראה בפניו כל מה שיש בלבו. וכן מצינו בארון הכרית שכתוב בו (שמות כה) ופית אותו זהב טהור מביא ומחון תלפנו. וכן אמר הכתוב (איוב כט) לזק לבשתי וילבשני, ביאורו לבשתי מבשנים וילבשני מבחון, כלומר שיהיה נגלהו ונסתרו שוין לא שיהיה חולק ומכזב קלחו על קלחו, ומי שיש בו מדה זו הוא הנקרא בלשון התורה חמים, והוא הלאה הלאה שנתבחו בו הלדיקים, והוא שכתוב (בראשית ו) נח איש לדיק המים היה. וכתיב באברהם (שם יז) התהלך לפני והיה תמים. וביעקב נאמר (שם כה) איש תם. וכשהאדם מסתר מחשבתו במדה זו מביאנו לידי קדושה, וזהו שאמרו וספרו וקדשו שהספרה מביאה לידי קדושה. ודבר ידוע שאין הספרה והקדושה מצויה אלא בקיום התורה והמנוח, שהספרה דבקה בתורה שכן אמר דוד ע"ה (תהלים יט) יראת ה' סהרה עומדת לעד כאלו אמר עומדת סהרה לעד כלומר שהספרה דבקה בה לא תסרד ממנה, וזהו שדרשו רז"ל (ברכות דף כ"ב) אין דברי תורה מקבלין סומחה שנא' (ירמיה כג) הלא כה דברי כאש נאם ה'. בשתי מדות אלו נחקדשו ישראל צמיני כשמשו עשרת הדברות מפי הגבורה מה שלא שמעה שום אומה ולשון, הוא שכתוב (דברים ד) השמע עם קול אלהים. ודרשו רז"ל היה הקול נשמע מסוף העולם ועד סופו והיו שומעין אותו זקנים כפי כהם נערים כפי כהם עוברות כפי כהן. בשהרה הוא שכלו לחסות תחת כנפי השכינה בשלשה דברים במילה בסבילה ובקרבתן ועיקר שלשתן קרבן. מילה לפי שהעלה קרויה סומחה ולפיכך הולכנו לבגדית מילה להיחם סהורים. סבילה עיקר השהרה במים. קרבן לפי שהחפא קרוי סומחה והמחכסר בקרבנו הוא סהור. קדושה הוא שכתוב (שמות יט) ואחס סהיו לי ממלכת כהמים

כזב בשניהם בדברי, ומפני זה אף רואה כי טוב שתי מחיי והקב"ה היזק הטעם הזה צידו ואמר לו היסב חרה לך ואין זה לשון תמימה כי אס' לשון דלוי אמר לו השי"ת ראוי הוא הדבר הזה שיחרה לך ואלו היה תמימה היה יונה משיב לו כמו שנאמר בסמוך שהשיב לו היסב חרה לי עד מות ומחוך התשובה אנו מכירין שלשון תמימה דיבר אצל כלאן שלא השיב יונה למדנו שהוא לבן הודעה והנה יונה נחפיים בזה כשהודה לו השי"ת בדבר והיה מקוה עוד אולי תחקיים נבואתו. וזה שאמר ויאל יונה מן הציר ויסב מקדם לעיר ויעש לו סוכה ויסב תחמיה בכל כלומר עשה לו דמות סוכה מבשחורו ותקומו בשם יחברך, ויסב תחמיה בכל מסתופף בכל תקומו עד אשר יראה מה יהיה בעיר בהשלמת ארבעים יום אס' ינללו מן הגזרה אס' לאו. והנה השי"ת פירש לו עוד הענין והודיעו שאין מחשבתו זאת יכולה להחקיים ועל כן נתן לו דמיונות בדרך משל כמו שמשפר והולך. וימן ה' אלהים קיקיון הזכיר שני שמות בצמיחת הקיקיון והוא חילן של דלעת שהעלה שלו רחבה ויש לו לל גדול וכענין שכתוב (בראשית ב) וינמח ה' אלהים מן האדמה וגו' כי הנהיג בחילן זה מנהג חילני גן עדן כי בו ביום שנבראו היו בגודל גופן ובקומתן ועל כן אמר ויעל מעל ליונה להציל לו מרעתו רעת חוס השמש. וישמח יונה על הקיקיון שמחה גדולה במח על החילן שהיה הכל מועיל לו: ורצה שמחה יונה על הקיקיון דומה לשמחה בני אדם בקניני העוה"ז אשר אין להם קיום שאין ראוי לשמחה בקנינים ולא להצער עליהם באבדם ומפני שמחתו שמחה על עסקי העוה"ז באהבתו להראות מיעוטי תולדותם ומיאום הנאחם וחלישות כחש כדי להתנגל מזה אל הסלילה ששאל למעלה, ולשרש הענין הזה הוא אומר וימן האלהים חולעת והחולעת הזה הוא דמיון הימים והלילות האוכלות תמיד חיי בעלי חיים ומאבידות אס' ימיהם בהתנגלם עליהם ואינם יודעים עד בא עתם סתאום. ואמר בעלות השחר למחרת להיות הדבר נעשה בעתו הראוי לו היתה החולעת מזומנת להכות את הקיקיון בעלות השחר מפני שהוא קרוב אל העם אשר בני אדם צריכין אל הכל והוא עת זריחת החמה ואמר ויהי כמות השמש כשהלל מועיל לבני אדם. וימן אלהים רוח קדים חרישית מנהג הרוח הבאה בזמן החריש להיות בה צער. ותך השמש על ראש יונה ויחטף שיהיה כנבהל ונבון מן (ישעיה כה) פולסו שכבו והיה דואג על יבשות הקיקיון ועל חסרון לל הסוכה ועל כן אמר וישאל את נפשו למות. ויאמר טוב מוחי מחיי. וכן דרך כל העומד בצער שיהיה צועט בחייו ומקלל את ימיו כענין שכתוב (איוב ג) למה לא מלחם אמות וכשראה הקב"ה את לערו סתח ושאל אותו על הדבר הגורם לערו. ויאמר אלהים אל יונה היסב חרה לך על הקיקיון וזו ה"א התמימה ולא הידיעה והוא השיבו על הבאלה הזאת היסב חרה לי עד מות. ויאמר ה' אמה חסח:

וגוי קדוש . ודבר ידוע שכל הקדושות וכל הקידושים נמשכים מן הקודש כנהר הגמסך מן המעין והמעין מן המקור, וידוע כי עם ישראל נחלקים כהנים לויים ישראלים, הבין נקרא קדוש מהקדש בקדושת עלמו ובקדושתו של לוי שהוא משכנו והלוי מהקדש בקדושת עלמו ובקדושתו של הקב"ה וכלם מהקדשין מן הקדש, ולפי שקדושת ישראל שנקראו קדש נמשכה מן הקדש לכך נקראו אנשי קדש כענין שכתוב (שמות כב) ואנשי קדש הויו לי, ויש לך להחזיק שלא אמר ואנשים קדושים אלא ואנשי קדש כי הקדוש אפשר שתמשך לו הקדושה מקדוש אחר וכן מקדוש לקדוש ומגובה לגובה עד הסיבה הפליונה יתעלה שהוא מקור הקדושה והוא נקרא קדש ששם מקור הברכה שנה' (תהלים קלד) שאו ידיכם קדש וברכו את ה', וממה שאמר אנשי קדש נמשע למלאכי השרת הקדושים שקדושתם נמשכה מן הקדש שכן כתיב בהן (דברים לג) ואחא מרצות קדש, ודרשו ז"ל מה מלאכי השרת קדושים וטהורים כך ישראל ביוה"כ מה מלאכי השרת אין ביניהם לא אכילה ולא שתיה כך ישראל ביוה"כ אין בהם לא אכילה ולא שתיה . וזהו כוונת התורה כשאסרה אכילה ושתייה ביוה"כ לפי שהאכילה והשתיה מניחה את האדם לידי גסות הפנע ונונה הלב ויבא מזה לשכות העיקר, והוא שכתוב (שם ח) סן תאכל ושבעת וגו' וכן אמר הנוביא (הושע יג) כמרעיתם וישבעו שבעו וירס לבם . ביאר כי המאכל והמשתה יביאוהו לידי הגאווה והגאווה לידי שכחת העיקר . והנה אמרו רז"ל אכל ושתי אל יורה, והפעם לפי שאין ראוי לדיין לדון אלא בבקר שנה' (ירמיה כה) דינו לבקר משפט, ואם בדיני מענות גאשר לנו אכילה ושתייה ק"ו ביוה"כ שהוא יום הדין לנפשות שהעולם תלוי אס לפיתה אס לחיים, וכאשר יתענה האדם אז יהיה לבנו נכנע ונשבר ויהיה כח הכשר דל וחלש ותחגבר עליו הנפש השכלית, וזאת כוונת התורה שאמרה (ויקרא טז) תענו את נפשותיכם וצאה הקבלה בפנינוי אכילה ושתייה, לפי שכחות הגוף נקשרים עם כחות הנפש ועל כן לריך אדם לענות ביום נפשו כלומר נפשו המתאוה, זהו ביאור הכתוב שאמר (משלי יב) יודע לדיק נפש בהמתו . מה מלאכי השרת עומדין על רגליהם כך ישראל ביוה"כ, מה מלאכי השרת יש ביניהם שלום שנים' (איוב כה) עושה שלום במרומיו כך ישראל ביוה"כ . מה מלאכי השרת מקלסיו ומשבחין להקב"ה בארבע מחנות שכינה כך ישראל מקלסין ומשבחין להקב"ה בארבע תשלוח ביוה"כ . ביוצר במוסף במנחה ובנעילה, וזהו שאמרו במדרש (שה"ש ה) קמתי אני לפתוח לדודי וידי נפשו מור וגו' קמתי אני לפתוח מור עובר זה מנחה, על כפות המנעול זו נעילה . ד' תשלוח אלו כנגד ארבע תשלוח של שבת שחקנו לנו רז"ל שאינן דומות זו לזו ואלו כנגד ד' כפות שמקלסות פני שכינה ואלו הן . כס ראשונה

לדיקים נפורים שלא חסאו מעולם . כת שניה הגרים והם גרי האדק . כס שלישיה בעלי השובה . כת רביעיית יראי שמים, וכלם למדין מספוק אחד הוא שאמר ישעיה ע"ה (ישעיה מד) זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ונשם ישראל יכנה . ואמרו במדרש זה יאמר לה' אני זה שלא חסא מעולם, וזה יקרא בשם יעקב אלו הגרים, וזה יכתוב ידו לה' אלו בעלי השובה . ובשם ישראל יכנה אלו יראי שמים . ד' כחות אלו יש להן מעלות ידועות זו למעלה מזו כל מעלה ומעלה לכת הראויה לו, משל למה הדבר דומה למלך שנכנס לעיר וכל חיילותיו נכנסין בשער אחד כשבאין ללון כל אחד ואחד נושאין לו מדור לפי כבודו יש מי שלן בבירה אחר למלך ויש מי שלן בחצר בית המלך ויש מי שלן בסף בית המלך ויש מי שלן בבית המלך עצמו, כך אמר דוד רבש"ע אס הראשונים בבית אני בסף שנה' (תהלים סד) בחרתי הסתוסף בבית אלהי בחרתי ישיבת הסף, אס הראשונים בסף אני בחצר שנאמר (שם קטז) בחצרות בית ה', אס הראשונים בחצר אני לא אלא מן הסונדק שנה' (שם) בחוככי ירושלים . זה שאמר (שם סה) אשרי תבחר ותקרב ישכון חלריך ואמרו במדרש תנחומא אשרי שנחרו אע"פ שלא קירצו אשרי שקירצו אע"פ שלא בחרו, אשרי שנחרו אע"פ שלא קירצו זה אברהם שנה' (נחמיה ט) אשרי בחרת באברהם . אשרי שקירצו אע"פ שלא בחרו זה יתרו ורחב . היום הזה נקרא קדוש שנה' (ישעיה כח) ולקדוש ה' מכובד . וכהן גדול שנקרא קדוש שנה' (ויקרא כה) כי קדוש הוא לאלהיו היה מזכיר ביום הזה השם הקדוש עשרה פעמים . במקדש בקדושה ובטהרה, ומזה אנו אומרים בנוסח תפלתו של כהן גדול וכשהיו שומעין את השם המפורש יולא מפי כהן גדול בקדושה וצטהרה היו כורעים ומשתחיים ונופלין על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד . וכך היה אומר אגא השם השפתי עויסי פשעתי אגא השם כפר נא לחטאים ולעוטים ולפשעים כו' ואומר להם לפני השם חסדו . ונחלקו הראשונים בכאן אי זה שם היה מזכיר אס שם בן ארבע אותיות או שם בן ארבעים ושנים . יש שכתבו כי שם בן פ"ב היה מזכיר ועל כן תקנו לשון הנוסחא אגא השם חסדתי אגא השם כפר נא, ואט אומרים לפני השם חסדו . ואין אנו אומרים לפני ה' חסדו כלשון הכתוב . ויש שכתבו כי השם המיוחד היה מזכיר ומה שאנו אומרים לפני השם תקנו הטסח אגא השם לפי שכיון שאנו מעידין על מה שהיה כהן גדול אומר היאך אט רשאין לומר שהוא היה אומר לפני ה' חסדו, שהוא לא היה מזכיר את השם בכטיו כמונו אלא בכחבו, ומזה יש לנו להעיד עליו ולומר שכך היה אומר לפני השם חסדו . כלומר אותו השם שאין אנו רשאין להזכירו . וכשהים מזכירו לא היה מגביה קולו אבל תיכף שהתחיל להזכירו היו הקהל עוגין בקול רם ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד . כדי שלא ישמע שם המפורש

מרחם על כל דבר. אבל כח מדה זו אינו בכל לרכי האדם כמו הראשון אלא בשני ענינים מיוחדים בלבד והן סליחה ורפואה שנא' (במדבר יב) אל נא רפא נא לה, וכח מדה זו לענות את האדם בשני ענינים אלו ובלבד בשאלה ובצרכי ובחטונות כי השם יתעלה מרחם עליו וסולח על עונותיו בכח מדה זו. רחום וחנון מדות שוות ברחמנות שמדת רחום על החובע לרכיו ומבקש רחמים על צרה שיש לו או לורך פרנסה או רפואה וקורא רחום כי חס הוא לריך לרחמים השי"ת מרחם עליו ונותן לו שאלתו בצרכי ובחטונות גדולים אף על פי שאינו מבקש סליחה על מיטע עונותיו, ומדת חנון על החובע עלבון מחבירו הקב"ה מרחם עליו ושומע לעקבו במדת חנון בצרכי ובחטונות גדולים ובהעניות והוא שכתוב (שמות כב) והיה כי ילעק אלי ושמעתי כי חנון אני, והרהיה שהן מדות שוות ברחמנות שאין הכתוב מקפיד בקדימחם כי הקב"ה אמר וחנותי את אשר אהון ורחמתי את אשר ארחם הקדים חנון לרחום ודוד הזכיר גם כן באשרי (תהלים קיח) חנון ורחום ה' ויונה בן אמתי אומר (יונה ד) כי חנון ורחום הוא ובי"ג מדות הקדים רחום לחנון. ארך אפים חמישית וששית כי כל המדות עד כאן מדבר במי שרובו זכאי וזה אינו מבקש סליחה על מיטע עבירות שבידו והשי"ת מאריך אפו במדה זו, וזהו שאמר ארך אפים לגדיקים ולרשעים עד שארך אפים מדבר במי שרובו זכאי ורב חסד מדבר במי שהוא מהלה עונות ומחלה זכיות הקב"ה שרב חסד מפה כלפי חסד ונידון ברוב זכיות וכשמבקש רחמים על שום לורך חסד השי"ת מרבה כנגדו. ואמת מדבר במי שרובו חייב והוא יתעלה מוחל לו בתשובה חוץ מעון בסול תורה לפי שמדת אמת מדת הדין הוא ואמת לא עבד לפנים משורת הדין. נוצר חסד לאלפים מדבר במי שרובו זכאי והקב"ה נוצר חסדו לזה אפילו לאלפי דורות בשביל מיטעם זכיות שבידו ודוקא מאהבה אבל מיראה לאלף דור בלבד. נושא עון מדבר במי שרובו חייב. ואמרו רז"ל עונות אלו הזדונות. ואם חזר בתשובה ומבקש סליחה סולח לו הכל. ופשע אלו המרדים ובתשובה סולח לו הכל. והשאה אלו השגגות. ורובה לומר שאפילו השגגות לריכין תשובה כשיודעו לו. ונקב מדבר במי שחזר וחוסא אחר התשובה וכבר מחל לו הקב"ה באותה תשובה אע"פ שהחזר וחוסא עכשיו אין הקב"ה חוזר ופוקד אותן העונות עם אלו לפי שאותן עונות כבר נמחלו לו באותה תשובה שעשה עליהם כבר והוא יתעלה מנקה אותו מהם, זה הוא ונקב. הקב"ה ינקבו מעון ויזכנו לחיי העוה"ב וימחול לעונותינו ציוה"כ הזה כמו שהבטיחנו בתורתו השלימה (ויקרא טז) כי ציוס הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו:

מסיו, ואף הוא לא היה משלימו אלא בצליעה שהיה בולעו בחוך לבו, וזהו שאנו אומרים בקדושה ובטהרה, שהרי ידוע הוא שאין שמותיו של הקב"ה נקראים בקדושה אלא מחוך המחשבה מפני שאם יוסיאם מסיו ויחחכם בשפתיו יהיו מתפשטים באויר והאויר בא לכלל הקומאה ונמלא שם שמים מתחלל ולפיכך היה משלימו בצליעה. והראשון עיקר שם בן ארבעים וששים היה מזכיר שהרי לריכין אנו ציוס הקדוש הזה להתחנן אל הדיין ולכך אנו מזכירין לפני השם תטהרו כי מלת שם חרמוז למדת הדין. וכענין שכתוב כי צו צחר ה' אלהיך מכל שבטיך וגו'. וכבר ביארתי זה (ס' בחיי) בפרשת אחרי מות: דעתה אזכיר ככאן באור י"ג מדות שאנו נעזרים בהם בעמות התשלוח וזמני הלכות והם מורשה לקהלת יעקב, ואע"פ שלא ידענו לרצונו שאין הדורות יודעין כח המדות ואין מרגישין היאך הן אדוקות במדת רחמים מ"מ מדות רחמיו ילינו בעדנו כי כן הבטיח הקב"ה למשה צסוי כל זמן שישראל חוסאים יעשו לפני כסדר הזה ואני אמחול להם. ודרשו רז"ל (ר"ה דף י"ז) ברית כרותה לי"ג מדות שאין חוזרות ריקם שנא' (שמות לד) הנה אנכי כורת ברית ברית. והנה הם מפתח גדול לבקש מהם שערי רחמים בכל דור ודור הן ליחידים הן לרבים, ובזמן הזה בהיותנו בגלות ושיעבוד בין האומות ואין לנו כהן גדול לכפר על חטאתינו ולא מצבה להקריב קרבן ולא בהמ"ק להחפיל שם ולא נשאר לנו לפני ה' בלתי את תפלתנו וי"ג מדות אלו וזה פירושן. ה' ה' ב' מדות רחמים ונחשבין מדה אחת ואין לחלק ביניהם שהרי שוין הן באותיות ובקריאה, הראשון מדת רחמים גדולה בלא שאלה שהרי הקב"ה רחמן הוא מלא רחמים ואינו מקפח שכל כל בריו ואינו דוחה רשע וכן אמר הכתוב (תהלים כב) כי לא בזה ולא שקן ענות פני וגו'. והנה הוא מרחם אף על הרשעים שנא' (שם קמה) סוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו ואפי' על העכו"ם, הוא שדרשו רז"ל מעשה ידי טובעין ציוס ואחכ אומרין שירה, ואפילו על הבהמות שאדם ובהמה תושיע ה', וראיה גדולה שאינו דוחה רשע מאנשי נינוה שהיו רשעים בגזל וחמם ומלומדים בכמה עבירות ואף על פי כן כשחזרו בהן קבל הקב"ה השובתן ונתבטלה גזירתם, השם השני מדת רחמים גם כן אבל לא כמו הראשון כי הראשון מרחם בלא שאלה כרחם אב על בנים שמפיק האב רצונו בלי שיבאל הבן. והשני בשעה ששואל ממנו אפילו בלי חיוב הוא מרחם עליו. כשמבקש סליחה והנה חזר זכאי, וכן מלינו במדרש (ישעיה מט) ותאמר ציוס עזבני ה' וה' שכחתי אפי' שתי מדות של רחמים שכחוני, ע"כ. לומר שאף בשאלה אינו נענה. וכח מדה זו של מדת רחמים למס' לאדם כל דבר שנריך שהוא מבקש ממנו כגון פרנסה או סליחה או רפואה או הגלה או שאר הנרכים, וזהו שאמר (דניאל ט) ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה וגו' הזכיר מדה זו על כל לורך וערך לבאר כי הוא

אות לשון הרע למ"ד

זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים בדרך בנאחכם

באלהם ממלרים (דברים כד) . ז מנה עשה
 שבחורה מכלל מרי"ג מנות שלפניו בהם והוא כלשון
 (שמות יג) זכור את היום הזה אשר ילחמם ממלרים
 שהיא מנות עשה וכן (שם כ) זכור את יום השבת
 לקדשו . ויזהיר משה רבינו בכתוב הזה על מדת
 לשון הרע שהיא מדה מגונה עד מאד שכל המחזיקים
 בה חיינם מקבלים פני שכינה . ויאמר שזכור בענין
 המדה המשוקלת הזאת מה שאירע בשבילה למרים
 הנביאה שלא דברה לשון הרע אלא באחיה אשר
 גדלה אותו ולא דברה לאחריה אלא כינה וכן אהרן
 אחיה ולא דברה בפני משה שיסבייש ויכלם מזה
 ואשם"כ וענשה בצרעת וכל מעשיה הסובים לא
 הגינו עליה מן העונש . והנה זה ודאי ק"ו לשאר
 בני אדם שהרי בידוע את מרים אחות משה שהיתה
 גדולה ממנו ונסנה נספה עליו בענין היאור וגדולה
 מזו כי משה לא היה מקפיד בדבריה וגדולה מזו שלא
 דברה לשון הרע לגמרי אלא שסעפה במה שהיתה
 מדמה אותו לשאר הנביאים וענשה בצרעת ק"ו לשאר
 בני אדם המספרים לשון הרע לגמרי על גדולים
 מהם בחכמה ונשנים ועל המקפידים בדבר שענשם
 כפול ומכופל , ועל זה אמרה טורה חזרת יופני
 קרמם שאינם מדברים אלא דברים בטלים וכענין
 שכתוב (קהלת ה) כי בא החלוט ברוב ענין וקול
 כסיל ברוב דברים, כי כשם שהחלומות רובן הטלים
 ודברים בטלים כן הכסילים רוב דבריהם דברים
 בטלים . וידוע כי כל הרגיל לדבר דברים בטלים
 מחוך אחס דברים בטלים יבא לספר לשון הרע
 מהמון העם , ומחוך כך יסגר לשון הרע מן הדיקים
 שגא' (מהלים לא) חאלמנה שפתי שקר הדוצרות על
 לדיק עסק , ומחוך כך יבא לדבר בנביאים ויחן
 דופי בדבריהם שגא' (דה"ב לו) ויהיו מלטיבים
 במלאכי האלהים וגו' , ומחוך שהרגיל את עצמו
 לפטר בננות הנריות שבארץ יסגר בננות של מעלה
 לפטר בעיקר והוא שכתוב (מהלים עג) שמו בשמים
 פיהם ולשוונם חלקך בארץ , לשונם שהלכה בארץ גרמה
 להם שפשו בשמים פיהם , ולגודל חומר העבירה הזאת
 אין המחזיקים בה מקבלים פני שכינה , והוא שדרשו
 רז"ל במ"א סופה (דף מ"ב) ארבע כחות אין מקבלות
 פני שכינה , ואלו הן , כח חנשים , כח שקרים , כח
 מסערי לשון הרע , כח לנים ומנינו כי חלק בעל הזדה
 הזו של לשון הרע נחטו דוד ע"ה עם חלק הגנבים
 וסמנאשים ואמר כי לא יאות לבפל לשון הרע שיפסוק
 בתורה והוא שאמר (מהלים ג) ולרשע אמר אלהים מה
 לך לפטר חקי ותשא צדיתי עלי פוך את ראית גנב
 ופוך עמו ועם מנאשים חלקך וכתיב (שם) פוך
 שלחם ברעה ולשונך שלמיד מרמה . קראו רשע והפוסה
 אופו לגנבים ומנאשים . ומנינו ששלמה המלך ע"ה
 שהזכיר על הלשון ואמר (משלי יח) מסרי פי איש
 חשכע בטנו (שם) מות וחיים ביד לשון , הודיענו
 בבני כחשים אלה גדול כח הלשון את לסוב את לרע,
 כי את הוא מסתמם בלשונו בדברי טורה ויוכיח
 ויכח את כרבים הנה זה שכרו אהו ופעולתו לסניו ,

ואם בדברי רכילות ולשון הרע הנה עגשו משפד
 ומזומן וחשכע בטנו ממנו , ויהיה תחלת הכתוב מסרי
 פי איש חשכע בטנו על פונש הלשון הרע וסופו
 כשהוא אומר תבואח שפתי יסבע על שר לשון הדיק
 המזכה את הנריות ומלדיק לשון הרבים בלשונו ,
 והכתוב שאחריו נקשר עמו וביאור אליו והוא שאמר
 מוט וחיים ביד לשון וגו' , יאמר מאחר כי מוט
 וחיים ביד לשון מי שאובב את הלשון והוא האיש
 החפץ לדבר תמיד יסתכל לקבל עליו שר וידבר
 בדברי חכמה וחוכמת חיים והשלום והאמת ויאכל
 פרי הלשון ויהיה שכרו רב כי חיים ביד לשון ,
 וכאשר הוא רגיל לדבר יותר משאר בני אדם כן
 ירבה שכרו , ובענין ההפך ג"כ את הוא אובב
 הלשון לדברי רכילות ולשון הרע הלא עגשו גדול
 ויאכל פרי העונש . ועל כן יש לו להזהר בזה כי
 מוט ביד לשון :

ודרשו רז"ל (ערכין דף עו:) אין הנגעים באים
 אלא על לשון הרע שנאמר (קהלת ה) אל
 תחן את פוך לחטיא את בשרך כלומר אל תחן
 רשות להוטיא דבר מפיך לחטיא את בשרך להלקוח
 גוסך ואל תאמר לפני המלאך הממונה עליך בשגנה
 הולאסי מפי הדבור , שכל דבור ודבור שיואל
 מפיך הלא הם בספר נכתבין בין טוב בין רע בין
 שונג בין מזיד . למה יקנוף האלהים על קולך וחבל
 את מפשה ידיך אלו הידים והגוף שלוקין בנגעים :
 ובבבד"ש מוח וחיים ביד לשון הכל חלוי בלשון זכה
 לחיים לא זכה למיתה . עסק אדם בתורה בלשונו
 זכה לחיים שהתורה עץ חיים שנאמר (משלי ג) עץ
 חיים היא למחזיקים בה . והיא רסואתו של לשון
 הרע מרפא לשון עץ חיים . את עסק בלשון הרע
 מחייב הוא בנסשו למות שקשה לשון הרע משפיות
 דמים שכל מי שהורג אינו הורג אלא נפש אחד אבל
 המספר לשון הרע הורג שלשה האומרו והמקבלו
 ומי שנאמר עליו , שכן מנינו בדואג האדומי שאמר
 לשון הרע על אחימלך בן אחיסוב ונהרג שנאמר
 (שמואל א כב) ויאמר שאל מות תמות אחימלך
 ונהרג שאל דכתיב (דה"א י) וימת שאל במעלה אשר
 מעל בה' , וכן שאל אמר (שמואל ב א) עמוד עלי
 ומוחתי כי אחזני השבץ קטיגוריא של טוב עיר
 הכהנים ואין שבץ אלא בנדי כהונה (שמות כח)
 ועשית משבצות זהב , ודואג האדומי נפטר מחיי
 העוה"ז ומחיי העוה"ב שנאמר (מהלים נב) גם אל
 יתוך לנח יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים . מי
 קשה המכה בחרב או המכה בחץ . המכה בחרב
 אינו יכול להמית אלא בקרוב והמכה בחץ אינו כן
 אלא זורק בחץ ומכהו בכל מקום שרואה אותו ולכך
 נמשל המספר לשון הרע לחץ שנאמר (ירמיה ס) חץ
 שחוס לשונם מרמה דבר בסיו וגו' . וכה"א (מהלים
 נז) בני אדם שניהם חנית וחלים ולשונם חרב חדה :
 כל המספר לשון הרע כאלו כוסר בעיקר שנאמר
 אשר אמרו ללשונו נגביר שפתינו אטנו וגו' .
 קשה לשון הרע משפיות דמים ומגילוי פריות ומע"ז .
 בשפיות

בגון דאמר היכא חיכא נודא חלא בבית פלניא...
 ואמרו רז"ל בנח בפרא (דף קסד :) סרק גס פשוט
 שלם עבירות אין אדם ניצל מהן בכל יום. הרהור
 עבירה ועיון חפלה ולה"ר לה"ר סלקא דעתיה חלא
 חימא חבק לה"ר. קשה לשון הרע יותר משאר
 עבירות שכן הזכיר ירמיה שלשה פעמים העל חלה
 לא חפקד בם נאם ה', הזכיר חחלה באסור אשת
 איש (ירמיה ה) פוסים מיוזנים משכים היו וגו'.
 ופמיך ליה (שם) העל חלה לא חפקד בם נאם ה' אם
 בגוי אשר כזה לא חתוקס נפשי, והזכיר אחרי כן
 בעון מי שמקבץ ממון בשקר (שם) ככלוב מלא עוף
 כן בתייהם מלאים מרמה על כן גדלו ויעשירו וגו'
 ופמיך ליה העל חלה לא חפקד בם נאם ה'. והזכיר
 שלישיית צבעלי לה"ר (שם ח) חן שחוט לשונם
 מרמה דבר בפיו שלום איש את רעהו ידבר ובקרבו
 ישים ארבו ופמיך ליה העל לא חפקד בם וגו' לא
 הזכיר מלת בם חלא על לה"ר להורות שהעונש יחול
 בנוסף ממש: כבוד בני אדם חושבין שאין חסא
 הלשון חמור כחפא המעשה ועל זה אמר שלמה המלך
 ע"ה (משלי כא) מפין וחרב וחץ שנון איש עונה
 ברעהו עד שקר. יאמר על החשוב שאין היוק הלשון
 חלא הדבור בלבד ואינו חסא המעשה אבל הוא
 חמור כל כך כאלו לקחת תפיץ והוא מין ממיני הזיין
 שנא' (יחזקאל נט) ואיש כלי מסלו בידו וכן (ירמיה
 נא) מפץ אפה לי. וכאלו לקחת חרב וכאלו לקחת
 חץ שנון והכית בהם, ולכך המשיל הלשון לשלשה
 דברים הללו ואם העדת בדבר המחייבו מלקות הגה
 הוא מפין ואם בדבר המחייבו הריגה הגה הוא חרב
 ואם בדבר המחייבו סקילה הרי הוא חץ שנון:
 מותר לספר לה"ר על צעלי מחלוקת שנא' (מלכים
 א ח) ולי אני עבדך ולגדוק הכהן, וכל מי
 שאינו מספר לשון לה"ר ואינו מחזיק במחלוקת על
 אותם שאינם נוהגים כסורה הוא נענש בזה, וכן
 אמר הכתוב (הושע י) מימי הגבעה חסאח ישראל וגו'
 שם עמדו, כלומר אם שם עמדו, יאמר הדור הזה
 לא השיגה אותם בגבעה לבער הרע כמו שהשיגה
 מלחמה לאנשי הדור ההוא. וענין מימי הגבעה
 כלומר מן הזמן ההוא חסאחם להקדוש ברוך הוא
 והיה הדור ההוא טוב יותר מזה כי בערו את הרע
 בענין הסילגש והחזיקו מלחמה עליהם ואחם לא כן
 כי אלו הייהם דור ההוא לא עשייתם כמותם לבער
 הרעות מקרבכם: יתחייב אדם לשמור דרכיו מחפוא
 בלשונו ושלא ישחמש בדבורו באחד מדרכי החסא, כי
 הדיבור באדם מנד הנפש המשכלת שבו ועמו יש לו
 יתרון על כל שאר בעלי חיים. וע"כ צריך הוא להזהר
 בעצמו ושיציל את נפשו שלא יענישה בלשונו. וכן אמר
 שלמה (משלי יא) שומר פיו ולשונו שומר מלכת נפשו:

בשפיכות דמים כתיב (בראשית ד) ויאמר קין אל ה'
 גדול: עוני מנפוא. בגילוי פריות כתיב (בראשית
 לט) איך אעשה הרעה הגדולה הזאת, בע"ז
 כתיב (שמות לב) אנה חסא העם הזה וגו' ואלו
 בלשון הרע כתיב (תהלים יב) יכרת ה' כל שפתי
 חלקות לשון מדברת גדולות לכך נאמר (משלי י) מות
 וחיים ביד לשון:
 ובמדרש תהלים (תהלים לט) אמרתי חשמה
 דרכי מחפוא. בלשוני קשה לשון הרע
 מע"ז שכחטאו ישראל במדבר לא נחתם עליהם
 גזר דין עד שחטאו בפיהם שנאמר (דברים ה)
 וישמע ה' את קול דבריכם וגו' וכתיב (מלאכי ב)
 הונעתם ה' בדבריכם במעשיכם לא נאמר חלא
 בדבריכם וכן אמר (ישעיה ג) כי כשלה ירושלים
 ויהודה נפל כי לשונם ומעלליהם אל ה', וכן הוא
 אומר (ירמיה יב) היתה לי נחלסי כאריה ביער
 נחנה עלי בקולה על כן שנאחיה, וכי בקולה שנאה
 והלא בקולה אהבה שנאמר (שה"ש ב) השמיעני את
 קולך חלא בקולה אהבה ובקולה שנאה, בקולה
 אהבה השמיעני את קולך וגו', בקולה שנאה
 נחנה עלי בקולה וגו' הוי אומר מות וחיים ביד
 לשון, וכן מריש נענשה בצרעת שנאמר (במדבר יב)
 וחדבר מריש וחרון במשה מה היה ענשה לרעת
 דכתיב (שם) ויסן אהרן אל מרים והנה מלוצרעת
 וכתיב (שם) ויחר אף ה' בם, מה כתיב אחריו
 (דברים כד) זכור את אשר עשה ה' אליהם למרים,
 והלא דברים ק"ו ומה מרים שלא דברה חלא באחיה
 ושלא בפניו ולא נתכונה חלא להחזיר לו אשהו כן,
 המספר לשון הרע בפני חבריו על אחת כמה וכמה,
 מה כתיב למעלה מן הענין (שם) השמר בנגע הצרעת,
 ואף אהרן שהיה כהן גדול נגעה בו ידו של הקב"ה
 שנאמר ויחר אף ה' בם. בם באהרן ומרים חלא
 שאהרן נחשא מיד ומרים לאחר שבעה ימים שנא'
 (במדבר יב) ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעה ימים,
 וזה שאמר (ויקרא יד) זאת תהיה חורת המלוצרע
 מלוצרע מוליא שם רע ולכך היה קרבנו שחי לפרים
 חיות. ודרז"ל אמר הקב"ה יהא קרבנו לפרים שקולן
 מפסגף יבא הקול ויכפר על הקול. וכן אחת מוליא
 בנחש הקדמוני על שאמר לשה"ר על בוראו לפיכך
 נלטרע שנאמר (בראשית ג) ויאמר ה' אלהים אל
 הנחש כי עשית זאת ארוך אתה מכל הבהמה. כמה
 איררו בצרעת נאמר כאן ארוך אתה ונאמר להלן
 (ויקרא יט) צרעת ממארת היא, אמר רב הונא
 בשם רבי יהושע בן לוי הסלעים שהם על הנחש זו
 היא צרעתו ולא עוד חלא בעלי מוחין מתרפאין
 לעוה"ב והוא אינו מתרפא. בבני אדם כתיב (ישעיה
 לה) אז ידלג כאיל ספח וחרון לשון חלם. וכן
 כתיב (שם סה) זאב וסלה ירעו כאחד אבל נחש אינו
 מתרפא לעוה"ב שנאמר (שם) ונחש עפר לחמו לפי
 שהוריד את הבריות לעפר ומי גרם לו שסיפר לה"ר:
 יש דבור שהוא לשון הרע ויש שאינו לה"ר חלא
 חבק לה"ר, והנה רז"ל ביארו לנו דבור לה"ר
 מהו והוא שאמרו (ערכין דף פו :) היכי דמי לה"ר

לולב

מציון מכלל יופי אלהים הושיע (תהלים ג). פסוק
 זה מדבר במחייבת המתים כי כן כתוב למפלה
 ממנו

תמנו אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ . וסידוש קריאה זו רמז לחיית המים כי שיעור הכתוב כן ויקרא שוכני ארץ . וכענין שנאמר בחיית המים (ישעיה יח) כל יושבי תבל ושוכני ארץ וכו' והוא כמו (שם כו) הקיצו ורננו שוכני עפר . ועל כן אמר אחריו (תהלים נ) יקרא אל השמים מעל זהו הנשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף וכל המזמור מיוסד על הענין הזה , והכוונה בכתוב הזה כי גם הגדול של תחיית המים יתחיל מזיון למטה לפי שמעם נברא העולם ונשתכלל , יאמר הכתוב כי תחלה הדבור והקריאה לשוכני ארץ תהיה מזיון לפי שמזיון מכלל יוסי מעם נשתכלל יופיו של עולם ותהיה מלח מזיון משמשת למעלה ולמטה . וידוע כי הנקודה האמצעית של היישוב היא ליון ומעם היה משחיתו של עולם וכן כל דבר תקפו ועיקרו הוא האמצעית שהרי מזינו עץ החיים שהיה עיקר הגן באמצעיתו באמרו (בראשית ב) ועץ החיים בתוך הגן . ודרז"ל בפרקי ר"א כשם שגלגל חמה נתון באמצע הרקיע כך עץ החיים נתון באמצע גן עדן ה"ד (שיר השירים ח) הביאנו המלך חדריו אלו חדריו ג"ע . כמעשה הרקיע כך מעשה ג"ע . וכן אהל מועד היה באמצע ארבע תמונות ישראל גם יצירת האדם באמצעיתו שהוא עבדו שהוא כדמות שרש האילן שענפיו מספספים מעם הנה והנה . ומיד שגולד נריך לחתכו . ודרשו ז"ל כמו שהמבור באמצע הגוף כך א"י נהונה באמצע העולם וירושלים באמצע א"י ביהמ"ק באמצע ירושלים והיכל באמצע בית ביהמ"ק והארון באמצע ההיכל ואכן השתיה לפני הארון שממנה הושתה העולם , והענין הזה מצייר בצורת האדם בגלגל עינו שהרי האדם נקרא עולם קטן כולל העולם הגדול , והוא שדרשו בפרקי דרך ארץ אבא יוסי בן חנן אומר פעום שמואל הקטן העוה"ז דומה לגלגל עינו של אדם , לבן שבו זה אוקיאנוס המקיף העולם כלו , שחור שבו זה העולם , קורט שנשחור זה ירושלים . פרלוף שבקורט זה ביהמ"ק , ומה שאמר חבן השתיה שממנו הושתה העולם הענין הזה הוא רומז במלח בראשית שכן אמרו בגמרא דסוכה (פ"ד דף מט) תנא רבי רבי ישמעאל אל תקרי בראשית אלא ברא שיה אלו השתין שמששת ימי בראשית , וזהו שהזכיר אלהים הופיע הוא השם שזכר בבראשית . ולפי דעת מדרש רז"ל העליונים והתחתונים הכל מזיון א"ל לומר העולם השפל שכך אמר במדרש ר"א הגדול אומר (בראשית ב) אלה תולדות השמים והארץ ביום עשות וגו' תולדות השמים מן שמים נבראו תולדות הארץ מן הארץ נבראו וחכמים אומרים אלו ואלו מזיון שנאמר מזיון מכלל יוסי אלהים הופיע . מזיון נשתכלל יופיו של עולם . וכן מזינו לרז"ל שאמרו עיקר שכינה בתחתונים היתה כי בודאי הגלגלים וכל לבאש עם היותם עומים ונבראים נכבדים בעלי שכל ודעת רבה לא נבראו אלא לתשמים מין האדם הוא שכתוב (שם ח) והיו למאורות ברקיע השמים . ביאר בפירושו כי כונה אמרו יהי מאורות להאיר על הארץ היה ,

ואע"פ שחכמי המחקר סותרים זה בצענת שאין משועל חכם לבנות בירה גדולה ובטרה להנניע שם גרגיר אחד אע"פ כן אין לנו אלא אמונת החורב הנודקת בכל דבריה כי מין האדם כשהוא לדיק וכבד וחשוב מן הכל אפי' מן הגלגל אפי' מן המלאך , ומפורש אמרו (חולין דף לא :) גדולים לדיקים יותר ממלאכי השרת והביאו ראיה מן הכתוב (דניאל ג) ורויה די רביעאה דמי לבר אלהין . ועוד בפרשת (ישעיה נב) הנה ישכיל עבדי המדברת על ישראל דרשו רז"ל וגבה ממלאכי השרת שנאמר (יחזקאל ח) וגובה להם ויראה להם . ועוד ראיה ממה שדרשו במדרש הנחומא בסדר ויקרא (יואל ב) וה' נתן קולו לפני חילו אלו המלאכים שנאמר (בראשית לב) מחנה אלהים זה וכי עמו עושה דברו זה הנדיק שהוא חזק מהם שהוא עושה דברו של הקב"ה שנא' (תהלים קג) גבורי כח עושי דברו וגו' אלו ישראל שהקדימו נעשה ונשמע . גם נראה לי קצת ראיה מדברי משה שאמר (דברים י) הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה רק באבותיך חשק ה' וגו' . זה יורה כי השם ית' חשק בישראל יותר מנבראי השמים והארץ כי אם היתה הכונה להעלות ולהגדיל מעלת ישראל על נבראי התחתונים בלבד היה ראוי הכתוב לומר הן לה' אלהיך הארץ וכל אשר בה רק באבותיך חשק ה' וגו' . וכן דוד ע"ה הזכיר המליחות כולו במזמור (תהלים קמח) הללו את ה' מן הארץ וגו' ואמר וירם קרן לעמו , וכן אמר ישעיה (ישעיה סו) כה אמר ה' השמים כסאי וגו' . ואח כל אלה ידי עשה ויהיו כל אלה וגו' , והם הנדיקים הנכונים שהם עיקר הכל :

וראיה גם ראה מעלת מין האדם שהרי השי"ת צוה בחורחו לעשות כלים גופניים במשכן ובמקדש היותם יצורים ודוגמא לדברים שכליים שבפולס העליון כדי להשכין שכינתו ולהיות דירתו בתחתונים . זהו שדרשו ז"ל כי כל בשמים ובארץ כל מה שברא הקב"ה למעלה ברא למטה , למעלה זבול שנאמר (שם לג) הבס משמים וראה מזבול ולמטה זבול שנא' (מלכים א ח) בנה בניתי בית זבול לך , למעלה ערפל שנאמר (שמות נ) ומטה נגש אל הערפל ולמטה ערפל שנאמר (ד"ה א ו) ה' אמר לשכון בערפל . למעלה (ישעיה ו) שרפים עומדים ולמטה (שמות כ) עני שמים עומדים . למעלה כרובים שנאמר (שמואל א ד) יושב הכרובים ולמטה (שמות כה) והיו הכרובים . למעלה היכל ה' שנא' (חבקוק ב) וה' בהיכל קדשו ולמטה היכל שנאמר (ירמיה ז) היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה . למעלה פרכת שנאמר (בראשית ח) יהי רקיע בחוף המים ולמטה שנאמר (שמות כו) והבדילה הפרכת להם . למעלה ככבים שנא' (בראשית טו) וספור הככבים ולמטה שנאמר (דברים ח) והככ היום ככבי השמים . למעלה (יחזקאל ט) והנה האיש לבוש הבדים ולמטה (ויקרא יו) כחנת בד קדש ילבש . למעלה מלאכים שנאמר (תהלים לד) חונה מלאך ה' ולמטה (מלאכי ב) כי מלאך ה' לבאות הוא

מכונן. ונתנאר ככאן כי הלולב רמז לגבוה מעל גבוה וזו שאמר הכתוב (ויקרא כג). ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדור וגו' :
 שבו רז"ל רבי ישמעאל אומר שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד אחרוג אחד. פרי עץ הדור לשון יחיד הוא. וכדאמרינן בגמרא (סוכה דף ל"ז): פרי אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה פירות. כפת חמרים לשון יחיד ג"כ שהרי אמרו כפת כתיב, והאמת כי לפי דיוק הלשון היה לומר כף חמר והולרך לומר כפת חמרים בהכרח שאלו היה כף היה במשמע אפי' עלה אחד לכך אמר כפות קרי צו"ו שמשמעו עלים רבים והוא הלולב וזו החסרון של כפת שלא תאמר כי המצוה שני לולבין וזוה יושלם הענין בקריאה ובכתיבה. ולשון חמרים לפי שהם ב' זכר ונקבה ואם לא יוספו כן לא יחיו כי בלמחים גם בלחנים יקרות יש זכר ונקבה בדרך הסבב. וענף עץ עבות מלת עבות חוזרת לענף ולומר שיהיו הענפים עבות כלומר שיהיו שלשה ענפים, ופי' ענף כשהוא מחוסה בעלין שאם לא כן אין זה ענף אלא עץ והתורה אמרה ענף עץ, והנה עבות חוזר ג"כ לעלין שיהיו שלשה, ואע"פ ששיעור הכד שלשה ספחים זה הוא מדרכנן אבל מדאורייתא בשלשה עלים לחים שני ובלבד שיהיו בראש כל אחד ואחד. ולמדנו מסוך משמעות לשון הכתוב כי המצוה הזאת שלשה ענפים כלומר שלשה בדין של הדם ובכל אחד ואחד מהן שלש עלין. וממה שכתוב ענת חסר וא"ו למדנו שצריך להיות העלין שלשמן יוצאים מעיקר אחד ועל כן נכתב ענת בלשון יחיד וזה הוא שאמר חלמא חלמא בחד קינא. וערבי נחל מיעוס ערבי שמים : ובמדרש פרי עץ הדור זה אברהם. כפת חמרים זה ינחק. וענף עץ ענת זה יעקב. וערבי נחל זה יוסף. פי' המדרש אמר פרי לשון יחיד כי אברהם היה מיחד את השי"ת בעולם ומסרסם אלהותו והיו דבריו עושין פירות וכתיב (בראשית יב) הנפש אשר עשו בחרן. וכתיב (יחזקאל לג) אחד היה אברהם. ואמר עץ כשם שהעץ יבש בהדר המים חוזר ועושה פירות כך אברהם לאחר שנתיאש הוליד בן לק' שנה ואמר הדור שהדרו הקב"ה בשיבה כמו שאמרו עד אברהם לא היה זקנה הה"ד (בראשית כד) ואברהם זקן בא בימים. וכתיב (משלי כ) והדר זקנים שיבה. כפת חמרים זה ינחק על שם שהיה נעקד, כי כפת מלשון כפות חמרים מלשון (שה"ש ג) כתימרות עשן על שם שהיה עולה כתימה, וכתיב מי זאת עולה מן המדבר כתימרות עשן. וענף עץ ענת זה יעקב כשם שענף מכוסה בעלים כך יעקב מכוסה צ"ב שבטים, וערבי נחל זה יוסף מה ערבה זו לחה כמושה ויבשה כך יוסף מתחלתו היה לח שהיה משנה למלך מצרים וסליט על הארץ כיון שמת אביו חסר מלחותו וזכותו הגדול יבש שמת קודם שמתו אחיו, והכוונה במדרש הזה שאנו רומזים במצות הלולב זכות האבות ומבקשים רחמים מאת השי"ת שיגין עלינו בזכות האבות, שכן מלינו

הוא. למעלה (תהלים קד) נופה שמים כיריעה ולמטה (שמות כו) ואם המשכן תעשה עשר יריעות, למעלה (דניאל ב) ונהורא עמיה שרא ולמטה (שמות כה) ועשית מגורת. ולא עוד אלא שחביבין שלמטה משל מעלה שהרי היות של מעלה וירד בשל מטה שגא' (שם) ועשו לי מקדש וכו'. וזו היא מעלה גדולה לישראל בהיות להם עם השי"ת דביקות הגדול הזה, ולמה רמז הכתוב שאמר (שם יט) והייתם לי סגולה כי מלת סגולה נאמרת על ענף דבר שבו הכח להסתיר כמו שאומר סגולה על כח השבטים והפנינים שיש בהם כח נסתר, ולרוב הדבקות תמלא שהוא יתברך מיחד אותם ומקלסן שהם נוי. הוא שדרז"ל (ברכות ס"ק דף ז) בתפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו (ד"ה א יז) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, כשם שהם מקלסים ומיחדין אותו ית' ואומרים (דברים ו) ה' אלהינו ה' אחד :
 ודבר ידוע כי עיקר מצות התורה ועיקר העבודה הוא היחוד, אע"פ שהוא יתברך ברא כל הנמצאים בשמים ובארץ והם רבים הוא אחד בכולם ועליון עליהם, ויכולין לנו להוכיח זה מכח החשבון, כי מן הידוע שהא' חינו ראשית החשבון אבל הוא סבה אל החשבון, וכשם שהוא סבה למציאות המספר ואינו מן המספר כן הבורא ית' הוא סבה למציאות העולם ואינו מן העולם, וכשם שאם חסלק כח האחד יהיו כל המספרים בעלים כי אין מציאותם אלא ממנו כן הבורא ית' לולא כחו יהיו כל הנמצאים בשמים ובארץ בעלים. וכשם שאם יסתלקו המספרים ויעדרו, כח האחד במקומו עומד לא יסתלק ולא יעדר כי הוא האילן והם הפירות והאילן לא יחייב פרי אבל הפרי יחייב אילן, כן הבורא ית' יתברך אלו יסתלקו ויעדרו כל הנמצאים כלם כחו לא נעדר אבל הוא קיים לעד לעולם, וזה ראיה ומופת גמור מדרך חכמת המספר כי העולם צריך אליו ית' והוא ית' בלתי צריך לעולם. וכשם שהאחד הוא סבה למספר השנים ומוליד השלשה באמצעות השנים ומוליד הארבעה באמצעות השלשה ומוליד החמשה באמצעות הארבעה וכן כלן עד חשעה שהוא תכלית האחדים, האחד סבה לכלן באמצעות מה שבינו וביניהם זה למעלה מזה וכח האחד שהוא סבת כלן מתששם בכלן, כן כחות הנמצאים כלם בשמים ובארץ זה עליון מזה וזה למעלה מזה סבה אחר סבה עד הסבה העליונה ית' שהוא סבת הכל ועליון על הכל כמאמר שלמה (קהלת ה) כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם. והענין הגדול הזה רמז במצות הלולב כי הלולב עלים רבים נפרדים זה מזה וזה למעלה מזה וכלם תלויים ודבוקים בשדרה שהוא הלולב זה רמז לנמצאים כלם שהם נמצאים מסבה אחר סבה שהרי אין נסבה כי אם מסבה ואין נספל כי אם גופעל ואין נמצא כי אם ממציא ולמציא ממציא עד הגיעם אל המציא הראשון והוא ית' אשר המציא כל נמצא, ועל כן ראוי ליסלו ביד ימין ולברך עליו כמו שאמרו רז"ל הואיל ובמינו גבוה

מלינו אדון כל הגבאים משה רבינו עליו השלום
שכלל בחפלהו ובבקשת רחמיו זכות האבות באמרו
(שמות לב) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך
שהיה זכותם לישראל מגן וגנה :

ועוד במדרש בזכות ארבע מינין שבלולב אני מלי
לכם מארבע מלכות. אחרונן זה מלכות צבל.
מה אחרונן זה דומה לזהב כך מלכות צבל ריחא די
דהבא. כפת חמרים זו מלכות מדי. הלולב ארוך
זהמן נחלה על עץ ארוך. וענף עץ עבות זו מלכות
יון מה הדם זה עשוי קליעה כך מלכות יון. וערבי
נחל זה מלכות ארם. פרי עץ הדר יש בו אוכל
ופעם וריח. כפת חמרים יש בו אוכל ואין בו ריח.
ענף עץ עבת יש בו ריח ואין בו אוכל. ערבי נחל
אין בו אוכל ולא טעם ולא ריח. אחרונן הוא רמז
לדיוקים שבהן תורה ומעשים טובים. ולולב רמז
לאותם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים.
הדם למי שיש בו מעשים טובים ואין בו תורה.
ערבה למי שאין בו תורה ולא מעשים טובים אמר
הקב"ה יבואו כלן אגודה אחת לפני ואני מוחל להם
על כל עונותיהם. ודמיון לזה מלינו בסממני הקפרת
שהם צעלי הריח הטוב. והעניים הכתוב בחיכס
חלבנה להורות על רשעי ישראל שיכנסו בכלל הדיוקים
והקב"ה מקבלם בתשובה. וזהו שדרשו וירח את ריח
צנדין (בראשית כז) ריח צנדין. עוד יש לפרש
בארבע מינין הללו שהם רמז לארבע איברים שבגוף
שהם עיקר פעולות האדם הן לכל המלות הן לכל
העצירות והם העינים והלב, וכמו שאמר לבא ועינא
חרי פרסורי דחשאה אינון. וכתיב (במדבר טו) ולא
תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, והשפטים גם
כן כי הרבה מלות וכנגדם עבירות תלויות בדבור.
והשדרה כי היא עיקר הגוף והכח הנשפע בה מן
המוח. אחרונן דומה ללב. לולב דומה לשדרה. הדם
לעינים. ערבה לשפטים. והכוונה בזה כי האדם
בהכשלו בעבירות של ארבעה איברים אלו ימלא כוס
בארבעה מינים אלו, לפי שכל עבירה תמלא כוס
כשיעשה אדם מלוא שפטיה וקמו שאמר ראובן חלל
את האם, וידוע כי עון חילול השם מחיל מדבר
קטן ומתפשט הרבה ואין כח בתשובה ולא ציוס
הכפורים לכפר ולא ציפורין למרק עד המיתה,
ומכל מקום אם כנגד מה שחלל את השם יקדש את
השם אז ינקה מעון חילול השם הוא אמרו (ויקרא
כב) ולא חללו את שם קדשי ונקדשתי. ביאר
הכתוב כי תקנת חלול השם בקידוש השם. ומפורש
אמרו חסא אדם בלשון הרע יעסוק בתורה, והנה
העבירה חולי הנפש כמו חולי הגוף שאינו מתרפא
כי אם בהסכו והרופא הבקי ירפאו בשכנגדו.
ומפורש אמרו (צ"ב ס"ק דף ד) בענין הורדום המלך
ששאל לבבא בן בושא אם אפשר לו להיות תקנה
במה שהרג כמה מחמני ישראל, והשיבו כי אפשר
לו זה ואמר לו הוא ככה אורו של עולם ילך ויעסוק
באורו של עולם והשתדל בבנין בית המקדש, והענין
הזה מאיר עיני הלב כי בודאי יש תקנה לעבירה

בעשות האדם מלוא שכנגדה:
ועל מלוא זו דרשו בתנחומא כל עמותי תאמרנה
ה' מי כמוך. לא נאמר פסוק זה אלא בשביל
לולב. השדרה שלו דומה לשדרה של אדם, ההדס
דומה לעינים, והערבה לשפטים, ואחרונן דומה ללב,
אמר דוד חין צבל האיברים גדול מהם שקולין כנגד
כל הגוף הוי אומר כל עמותי. עוד אמרו במדרש
(משלי ל) ארבעה הם קטני ארץ והמה חכמים מחוכמים
ארבעה הם קטני ארץ אלו ארבעה מינים שבלולב, והמה
חכמים מחוכמים שהם רמז על החכמים, ומי שיודע
סוד מלות הלולב אסור לו לדרשו ברבים כי ענין
נסתר ועמוק הוא. ואמרו רז"ל פרי עץ הדר זה
הקב"ה שנא' (תהלים קד) הוד והדר לבשת. כפת
חמרים זה הקב"ה שנא' (שם לב) לדיק כהמר יסרח.
וענף עץ עבות זה הקב"ה שנא' (זכריה ח) והוא
עומד בין ההדסים, וערבי נחל זה הקב"ה שנאמר
(תהלים סה) פולו לרוכב בערבות. ארבעה מינין
אלו שבהן הנפש הנומחת הם רעניים כל השנה
מתקיימים בלחותם יותר משאר הפירות ולחותן הוא
חיותן כי הלחות בשרי כמו הדם בגוף החי ולכך
נלפוינו בארבעתם להיותם הדר ולעשות אות וסימן
לדרכי החיים לפי שתורתנו נקראת אורח חיים ובה
נמלא החיים והטוב והמות והרע והזהירה אותנו
(דברים ל) ונחרת בחיים, וגם אנוהו הדבקים בה
נקראים חיים (שם ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם
חיים כלכם היום וגו'. ושאר האומות שלא היו ראויים
לקבל אותה נפרדים הם מן החיים, לשבת בהם לשם
יתברך הנקרא אלהים חיים, ואלו היו המינין האלה
יבשים לא היה בזה אות וסימן לדרכי החיים, ומזה
אמרו בירושלמי יבש פסול משום שנא' (תהלים קטו)
לא המתים יהללו יה. וכשם שמשה רבינו היה שנה
בחפלה הזאת בהודאת האומות בשם ית' שהוא אדון
הכל וחי העולמים כן אנוהו סנה בגפילתו הלולב
בארבעה למחים שהם סימן ואות לחיות החיים יתברך
לפרסם אלהותו בעולם וכי הוא חי וקיים שחי כל
החיים נמשכים ממנו, והסנה למשה הוא מאמר
אבותינו ז"ל (במדבר יז) בפסוק ואולם חי אני אמר
לו הקב"ה למשה משה החייתי בדברך, פירוש לולב
חפלתך כבר היו ישראל נעשים במאמר (שם) אכנו
בדבר ואוריחנו ואתה נכח חפלתך בטלת העונש
ובביסול העונש החייתי בדברך היית סנה שאני חי
וקיים בעיני האומות שאלו נתפסו ישראל מי יפרסם
חיותי בעולם והיותי חי וקיים ואדון הכל כי האומות
לא היו מכירין אותי ותרבה הכפירה בביסול האמת.
מלבד שיש מעלה בנפש הנומחת מה שאין כן בשאר
הנפשות כי צעלי הנפש הנומחת שהם למשה מצעלי
הנפש הבהמית הם למעלה ממדרגת בני האדם בענין
החיות בעוה"ז, כי צעלי הנפש הבהמית גם בני
האדם רגע שתשרד החיות מהם הם מתים ואינם
חוזרים עוד אבל צעלי הנפש הנומחת אחר שנתבשו
בהעדר המים ונפסק חיותם מהם אם נשתדלו
להשקותם ולהתשיך המים אחריהם עוד תשוב חיותם
לאחר

להורות על זה תמלא בפרשת הסנה שהזכיר - לו הקב"ה למשה בספוק אחד ג' פעמים אהיה לקבוע בלב חמונה זאת כי הוא יתברך שליט בשלשה זמנים העבר וההווה והעתיד, ועל כן הזכיר ישעיה ואמר בכאן שמע אלי יעקב וישראל מקוראי אני ראשון ואני אחרון, הזכירם בשני השמות יעקב וישראל כי כן במתן תורה ששם קבלו העיקר הזה בחמונה מליחות השי"ת ואלהותו כחוב שם שתי שמות אלו, והוא שאמר (שמות יט) כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל. והענין מפני ששם יעקב נאמר על עניני הגוף כי הוא מלשון (בראשית כה) וידו אוחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב, וכיון שנקרא לו השם הזה על הענין הגופני לכך מייחס הכתוב שם יעקב אלל הדברים הגופניים, והוא דבר הנביא שאמר (ישעיה מג) כה אמר ה' בוראך יעקב ויוצרך ישראל, הזכיר יעקב אלל הבריאה והזכיר ישראל אלל היצירה וכן כתיב (שם מה) יולר אור ובורא חושך, והזכיר חשך אלל הבריאה והזכיר אור אלל היצירה לבאר כי בריאה נאמר על ענין גופני והיצירה על ענין שכלי. וכן מה שהזכיר במתן תורה (שמות יט) כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל. הזכיר יעקב אלל הנשים וישראל אלל האנשים. וזה ביאור הכתוב (ישעיה מג) ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל. יאמר כשאחה נמשך אחר החומר והדברים הגופניים לא אותי קראת יעקב. אבל כי יגעת בי ואחה נמשך אחר הדברים השכליים אחה ישראל. וכן הזכיר הנביא שמע אלי יעקב וישראל מקוראי אני הוא אני ראשון ואני אחרון. הזכיר יעקב שהוא השם שקראוהו אביו ואחו והזכיר ישראל שהוא השם שקרא לו הקב"ה ועל זה אמר מקוראי כלומר שם שקראתיו אני שנאמר (בראשית לה) ויקרא את שמו ישראל:

ולפי המדרש לשון מקוראי מלשון קרואים ועל שם פעחיד הקב"ה לעשות פעודה ללדיקים וישראל לבדם הם הזוכי' לה זה הוא שאמר וישראל מקוראי. אני הוא אני ראשון אף אני אחרון הזכיר בכאן שולטנותו יתעלה בשלשה זמנים הווה היה ויהיה. הווה הוא שאמר אני הוא. היה הוא שאמר אני ראשון. ויהיה הוא שאמר אף אני אחרון. וזה יורה כי הוא יתברך הראה עלמו בסיני שהוא שליט בשלשה זמנים אלו, וזה על ידי ישראל שקבלו את החורה, וכענין שכתוב בישראל (דברים ד) אחה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו. ומה שהזכיר תחלה הזמן ההווה ואמר אני הוא מפני שכל הזמנים העבר והעתיד כלם הם בהקב"ה בזהו לפי שלא עברו מימיו ושנותיו כלום, והוא שאמר דוד ע"ה (תהלים קב) ואחה הוא ושנותיו לא יתמו, וכן אנו אומרים בבקשה רחמים וסליחה ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד. וידוע כי אין זה ספוק מלא אבל הם ספוקים מפוזרים והוא שהזכירם דוד במקומות חלוקים בפידור הזה, הזכיר תחלה מלך במחזור העשירי הוא שאמר ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו ואחרי כן הזכיר (שם לג) ה' מלך גאות לבב ואחרי

לאחר זמן ויפריחו ויעשו פרי, זהו שכמו (חיוז יד) כי יש לעץ תקוה אם יצרת ועוד יחליף ויונקתו לא תחדל. אם יזקין בארץ שרשו ובעפר ימות גזעו. מריח מים יפריח ועשה קליד כמו נסע. וגבר ימות ויחלש ויגוע אדם ואיו. אם ימות גבר היחיה כל ימי לבאי חיחל עד בוא חליפתי. הקרא ואנכי אענך וגו'. ואין הכונה שיכפור בתחיית המתים ושאי אפשר שיהיה זה בדרך הנס אלא שדבר בדרך הטבע:

גדול כח מלות הלולב שהרי הכתוב הקישו לקרבן, והוא שאמרו רז"ל (סוכה פ"ד דף מה) כל המקיים לולב באגדו והדם בעצמותו מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר (תהלים קיח) אפרו חג בעבותים. וכבר ידעת כי הקרבנות הם קיום העולם ועיקר הקרבנות בארץ ישראל והיו נשחטין בצפון. שהכל מליון. העולם נברא מליון כמו שאמרנו תחלה מליון מכלל יופי אלהים הופיע, וכל הברכות והנחמות כלם מליון, שכן אמרו במדרש תהלים כל הברכות והטובות שהקב"ה מביא על ישראל כלם מליון, ברכה מליון שנה' (שם קלד) יברך ה' מליון. סעודה מליון שנה' (שם כ) ישלח עזרך מקדש ומליון יסעדך. חיים מליון שנה' (שם קלג) כי שם לזה ה' את הברכה חיים עד העולם. גדולה מליון שנאמר (שם נט) ה' בליון גדול. ישועה מליון שנאמר (שם נג) מי יתן מליון ישועה ישראל. תורה מליון שנאמר (ישעיה ב) כי מליון חלא תורה ודבר ה' מירושלים:

אות מ"ם

מציאות השם יתברך

שמע אלי יעקב וישראל מקוראי אני הוא ראשון אף אני אחרון (שם מח). העיקר הראשון מעיקרי חמונה התורה הוא להאמין במליחות השי"ת כי זה כל האדם. ולכך נולד שיאמין שיש בעולם נמלא בורא יחיד קדמון ראשית לכל ראשית ואחרון לכל אחרים, והוא יתברך מחויב המליחות מה שאין כן בשאר כלם כי הם נבראו ומעשה ידיו ומליחותם אפשר, לא מחויב במליחותו יתברך, וזה ביאור השם הנאמר למשה בפנה אהיה כי לשון הווה מורה על מליחות, וענינו הנמלא אשר הוא נמלא כלומר ראוי להמלא אשר לא היה נעדר ולא יהיה נעדר כמו שפירש הרמב"ם ז"ל, והעיקר הזה היא המלטה הראשונה מן השמים ששמענו בסיני מפי הגבורה אשר היו כל ישראל בשחיהן נביאים כמשה רבינו, והוא מה שהזכיר אנכי ה' אלהיך והוא מלות עשה שבתורה שנאמין במליחותו כי הוא הנמלא ית' אשר הוליאנו ממלכים מבית עבדים, והביא מופת על מה שראינו בעינינו מן האותות והמופתים הגדולים ההם הגמשיים אחר ההולאה ההיא. ובכלל העיקר הראשון הזה שהוא חמונה מליחותו יתברך הוא שנאמין על שולטנותו בשלשה זמנים היה הווה ויהיה, וכדי

[כד הקמה] 7

מופחים נחמכים ראיות גמורות מדרך השכל עוד תלמדנו בזה התורה שהיא על נד השכל שהוא יתברך נמצא יחיד שליט בכל הזמנים כלם והגבאים מעידים עליו כן, הוא שכתוב (ישעיה מג) אחס עדי נאס ה' ועבדי אשר בחרתי למטן חדשו ותחמינו לי ותבינו כי אני הוא לפני לא נולד אל ואחרי לא יהיה:

מזוה

שומר ה' את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד (תהלים קמה). ידוע כי ההשגחה השופעת בשפלים על בני אדם בכללים ופרטים והשמירה דבקה בהם שאלמלא השמירה היו ישראל הסקר נמסרים למקרים, ועל ענין השמירה נקרא הקב"ה שומר ישראל הוא שאמר דוד (שם קכה) הנה לא יטס ולא יישן שומר ישראל, ואמר (שם) ה' שומרך ה' לך על יד ימין, ומפני שהקב"ה עליון על הכל והוא שליט בשם הקלוות לך הזכיר במזמור ההוא ששה פעמים לשון שמירה, ומפני שאמר האומות חלק הכוכבים והמחלות ולא כאלה חלק יעקב כי יולד הכל הוא לקחם לחלקו יתברך, לך השמירה חלה בהם יוחר מכל העמים, וכענין שכתוב (מיכה ד) כי כל השמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד, ולכך אמר דוד בכלן שומר ה' את כל אוהביו ואמר זה על ישראל כי האומות יש להם שרים למעלה ממנוים עליהם והם המשפיעים להם טובה ושלוה והם השומרים הסובבים בעיר ואין הקבי"ה שומר שלהם, אבל למי הוא שומר לישראל שהם אוהביו כי ישראל בלבד הם אוהביו מכל האומות כי הם זרעו של אברהם שנשחבצו במדת האהבה, הוא שהזכיר עליו הנביא (ישעיה מא) זרע אברהם אוהביו כלומר דומים הם לאביהם בענין האהבה, וכענין שאמר רבוחינו ז"ל לאוהביו אלו שמושין מאהבה מה לך יונא ליהרג על שמלתי את בני, מה לך יונא ליסקל על שגלתי את הלולב, מה לך יונא לשרף על שאכלתי את המזה מה לך לוקה מאשרנוג על שעשיתי רצון אבי שבשמים (זכריה יג) מה המכות האלה בין ידיך ואומר אשר הוכיחי בית מאהביו המכות האלה גרמו לי ליארב לאבני שבשמים ושוד, אמרו או יהודאי או ללוב וכן דוד אומר (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום, ומה שאמר זרע אברהם הכונה בו זרע ישראל בלבד ואין להבין בכללו בני ישמעאל וגם אין להבין בכללו בני עשו שהרי כתיב (דברים י) ויבחר בזרעם אחריהם בכס, כדי שלא תבין בני ישמעאל ובני עשו בזה שהזכיר בזרעם אחריהם לך הוסיף לומר בכס, כלומר בכס שאחס זרע יעקב. וכדי לקבוע בלב אמונה זו שהשמירה חלה בישראל ושהקב"ה שומר אותם בכל עת ובכל זמן ביום ובלילה לך קבעה לנו תורה מצות מזוה להניחה על פתחי בתינו כדי שנחזיק אל העיקר הזה בכל פעם ופעם שאנו נכנסין אל הבתים שהשמירה חלה בנו ושופעת עלינו לא תשרד רימנו. אפילו רגע, וגם בלילה כשאנו

ואחרי הזכיר בסוף הפסוק (שם קמו) ימלך ה' לעולם אלהיך ליון וגו', וכדי להורות על אמונה זו שהזמנים כלם בהקב"ה בהוה וכדי לקבוע אותם בלב הזכיר הקב"ה לאברהם בענין העקידה לשון עתה, הוא שאמר (בראשית כב) עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה וגו', כבר נכתן אללי לך הסוב ונודע לי קודם שינא לפועל כמו עתה כלומר כמו הדבר ההוה אבל רציתי שידעו הבריות בזה ויתפרסם זכות לך בכל העמים, וכן תמצא בשלשה פסוקים של ברכת כהנים ג' זמנים אלו רמוזים במספר התיבות שהם ששים. והקדים הזמן ההוה לשאר הזמנים, והוא שתמצא בפסוק ראשון פ"ו אהיות כמספר י"ה שהם הזמן ההוה, ובפסוק ב' כ' אהיות שהוא כמספר היה הזמן שעבר, ובפסוק ג' כ"ה אהיות כמספר י"ה שהוא הזמן העתיד, וכלל האהיות ששים ועליהם אמר בלמה (שיר השירים ג) הנה מסחו שלשלמה ששים גבורים סביב לה:

ידוע כי מציאות הש"י מציאות מוחלטת ומציאות שאר הנבראים מציאות קנוי, וענין מציאות מוחלטת הוא כי אלו ידומה הסתלקו יהיו מסתלקים כל הנמצאים על כן יקרא מציאותו מציאות מוחלטת שהוא עומד בעצמו אינו צריך לזולתו. ומציאות קנוי הוא מציאות שאר הנמצאים כלם אשר מציאותם אינה מסתפקת בעצמה אלא שהיא קנויה ממנו, הכל צריכין למציאותו ואינו צריך למציאותם. ומה שכל הנמצאים צריכין למציאותו חכמי המחקר מוכיחין מחכמת המספר ואומרים כי בשם שהאחד עולה למציאות המספר ואינו מן המספר כן הבורא יתברך עולה למציאות העולם ואינו מן העולם. וכשם שהאחד אלו הסתלק ונעדר הסתלקו המספרים ונעדרו, כן הבורא יתברך אלו יעלה ברעיון הסתלקו והעדרו לא יהיה דבר נמצא כלל, וכשם שהמספרים כלם אלו הסתלקו לא יחייב זה הסתלק האחד, כן אלו הסתלקו כל הנמצאים כלם לא יחייב זה הסתלקו יתעלה, וכשם שמציאות האחד מציאות מוחלטת כלומר שהוא בלתי צריך במציאותו לזולתו ומציאות המספרים כלם מציאות קנוי וסמוך, כלומר בלתי מספיקים בעצמם אלא שהם נסמכים אל האחד קנוים ממנו, כן מציאות הבורא יתברך מציאות מוחלטת כלומר שמציאותו מספיק בעצמו והוא בלתי צריך לשאר הנמצאים, ומציאות הנמצאים כלם מציאות קנוי וסמוך כי מציאותם נסמכה אליו קנויה ממנו, וכשם שהמספרים כלם קנוי המציאות מן האחד מבלתי חנושה ולא זמן ולא מקום יפסק האחד בהמציאו אל דבר זולתי עצמותו, כן נחחדשו הנמצאים מן הבורא בלא חנושה ובלא זמן ובלא מקום ובלא כלים, וכשם שהאחד לא ישחנה מן האחדות בריבוי מה שתחדש מן המספרים ולא יחייב זה ריבוי בעצמו ולא שינוי בעצמו, כן חידוש העולם בריבוי לא יחייב שינוי בבורא יתברך באחדותו ולא שינוי בעצמותו, נמצאת למד שמציאות הש"י מציאות מוחלטת הוא ואין דומה לאחדותו בנבראים העליונים, ואף על פי שיש בזה

ביניהן עד כאן בירושלמי . (מנחות פ"ד דף מד)
אמרו רבותינו ז"ל כל מי שאין לו מזוזה בפסחו עובר
בשני עשה שנה' וכחצתו וכחצתו :

וצריך שתחבוק כי יש במזוזה השם המיוחד מצפנים
ושם שדי מבחון , והיה זה מפני שאומות
העולם חושבין שאין ההללחה מלויה בנתיים כי אם
מקרה כפי מערכת הכוכבים המנהיגים את העולם
השפל הזה , כגון אלו שאומרים מיום שקנה פלוני
בית זה או נשא אשה זו מאותה השעה נתעשר
ונתעלה מזלו כפי המזל והשעה והרגע שהיה נתקפו
ומעלתו , וידוע כי אין ראוי להסתכל בזה כי אין
הרגעים ועמות היום אלא להקב"ה : והוא שאמר
דוד (תהלים לא) בידך עתותי . וכגון אלו שאומרים
העושה מלאכה ביום פלוני אינה מללחת כל המסתכל
בזה עובר משום (ויקרא יט) לא תעונו שאומר
עונה פלוני מללחת ועונה פלוני אינה מללחת , אך
מה שנוהגין העולם שאינם נושאים נשים בחשרון אלא
במילוי הלבנה אין איפור בזה ואינו מן הענין שהרי
אינו אלא סימן בעלמא ואין כונתם אלא לסימן טוב
שיעשו הגישואין במילוי ולא בחשרון , וכענין שאנו
נוהגין בליל ראש השנה והוא מנהג הגאונים להביא
על השלחן קרח"ת , וכענין שאמר מושחית המלכים
על המעין והיה הענין לסימן טוב שיעשו כדי
שתמשך מלכותם . וכן מצינו מסורש שאמר דוד ע"ה
(מלכים א ח) קחו עמכם את עבדי אדוניכם וכרכבתם
את שלמה בטי על הפרדה אשר לי והורדתם אותו אל
גיחון ומשח אותו לדוק הכהן ונתן הנביא למלך על
ישראל ותקעם בשופר ואמרתם ימי המלך שלמה ,
וכל המסתכל בענין הגישואין ובהללחת הבתים לדבר
אחר זולתי לסימן , הרי זה מדרכי האמורי והוא
מנהג האומות שחושבין שהללחת הבתים תלויה
במערכת הכוכבים . ועל כן באה המלוה הזו הנחונה
במזוזות הבתים להורות שאין הללחת הבתים תלויה
כי אם באחד אשר הוליאנו ממזרים וכשמו שדי שהוא
משדד ומנלח מערכת הכוכבים שכה מעלתם לפי
המקרה וכחו עליון עליהם לפי העונש והשכר , כי
מי שבראש מאין הוא יכול לבטלם ולהחזירם לאין אן
צריך לומר להשפיל את כחם . ועל זה רמזו החכמים ז"ל
שאמרו בענין אברהם אמר לו הקב"ה בה"א בראתי
את עולמי בה"א אני מבטל כח מזלך :

בדר"ל כח מנות מזוזה שהיא משמרת את האדם
בענין שכתוב (משלי ו) בשכנך תשמור עליך
והקיימות היא השיחך , וכן אמרו בירושלמי במסכת
פאה ארסבן שדר ליה לרבי מרגינתא ח"ל שדר ליה
מילא דשויה ספיה מינה או דכותא שדר ליה מזוזתא ,
ח"ל אלא משדר לך מרגינתא דלית לה סימי ואת
משדר לי מילא דשויה חד טולר . שדר ליה רבי דידי
עדיפא מדידך , דידך הוי דבר שיש תכלית לדמיו דידי
היא מנערא לך שנה' בשכנך תשמור עליך . ועוד
דרשו ז"ל מלך צער ודם הוא יושב מצפנים ועבדי
משמרין אותו מבחון . אבל הקב"ה אינו כן אלא
ישראל מצפנים והקב"ה משמרן מבחון שנאמר (תהלים
קכח)

כשאלנו ישנים על מסותינו בחוך בתינו שמירתו יתברך
מקפת אותנו מבחון ומגינה עלינו , ולכך נלפנינו
במנות מזוזה לכתוב בה ענין היחוד ותלמוד תורה
בפרשה ראשונה , ואמרת עונש ושכר בפרשה שניה ,
והנה זה עדות ומפתח על שלשה דברים על אמרת
הנבואה ועל חידוש העולם ועל ההשגחה , כי זכרון
ליאת מזרים באומות ונמוסותיהם שנעשו שם מחייב
כל זה ומעיד עליו , וכיון שכן מי שקונה מזוזה
וקבלה בפסחו שהוא נכנס ויואל מדיר דרך שם הרי
זה מסכים במחשבתו ותודה שהוא מאמין בשלשה
דברים הללו שהם עיקר האמונה והתורה :

אין ראוי לבני אדם להקל במנות מזוזה ולא להתרשל
בה ואף אם היה שכרה גדול ודמיה מרובין שהרי
אנו רואין התועלת הגדולה הזאת והפרי הנעים היואל
ממנה בקיומה על אחת כמה וכמה כששכרה קל ראוי
להעגש כל המתרשל בה :

משפ"ח המזוזה שיהיו בה שתי פרשיות שמע והיה
אם שמוע . וגם שיכתוב אותה כ"ב שפות
כענין כ"ב אותיות כי יש לכל זה עיקר ושיהיה על
הארץ בתחלת שמה לא בסוף שמה . מקוב כתיבת
המזוזה כתב רבינו הא"י ז"ל קלף ודוכסוססום
לענין מזוזה שזין נכתבת על קלף ונכתבת על
דוכסוססום וכן הלכה וכן המנהג אלו דבריו ז"ל .
וחו שאמרו ז"ל אמר ר"ש בן אלעזר ר"מ היה כותב
על הקלף מפני שמשתמרת , ובמס' מנחות (דף לד)
אמרו אמר ר' שמעון בן אלעזר רבי מאיר היה
כותב על דוכסוססום ושם נפסקה הלכה כרבי שמעון
בן אלעזר , ושני דברים הללו יורו שאפשר לכתבה
בין בקלף בין בדוכסוססום והכל שיה אצל מזוזה
שאל לא כן היה לו לומר ר' מאיר אומר אין כותבין
מזוזה על הקלף אלא על הדוכסוססום , ויש מן
הגאונים שמלכיים במזוזה עיבוד ושרפוס לשמה
כספר תורה ושמהיה כתיבתה בדוכסוססום במקום
שער שהוא הצד שהשער נומח בו וקלף במקום
הבשר . וכן אמרו רבותינו ז"ל קלף במקום בשר ,
דוכסוססום במקום שער . והכתיבה בקנה שכן אמרו
לפיכך זכה קנה ליפול ממנו קולטום לכתוב בו ספר
תורה תסלין ומזוזות . וצריך שיכתוב בדיו לא בשאר
הסמנין ושמהיה הכתיבה מרובעת שכן אמרו אין
נכתבין אלא לשורית . גד ההנהה היא מימין שנאמר
ביטך דרך ביאסף וכי עקר איניש כרעיה דימינא
עקר ברישא , מה שכתוב על מזוזות ועל מזוזות
כדי שלא תבין משני צדדין אלא מצד אחד והוא היפין :
מקום הנחתה אמרו ז"ל מנוח להניחה בספת הסמוך
לפתח , מאי עממא אמר רבא כדי שיפגע
במטה מיד , רבי חנינא מסורא אמר כי היכי
דתמריה אמר שמואל מנוח להניחה בתחלת שליש
העליון , ואין הענין בתחלת ממש שאלס כן היה לו
לומר בגבהו של לחי או של פסח , וזה מסורש
בירושלמי שאמר דא מזוזה היכא יבני לה רבנן כו'
רבי זעירא ורבי יהודא בשם רבי שמואל משלשו
וטוחה בתחלת שליש העליון מה ביניהם מקום מזוזה

קרא) הנה לא יום ולא יישן שומר ישראל. וכתיב (שם) ה' שומר ה' לך על יד ימיך :

מילה

אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח (תהלים כ). דבר ידוע כי אה"ה היה ראשון לגנוסים בבריתו של הקב"ה ולפרסם היחוד בעולם, ואה"ה שנלסו בני נח בשבע מלות מכבר היה הדור בלתי סהוד בזמנו של אברהם אין זה קורא בשם ה' שיחשורר על עבודתו ושיהיה ראוי להכנס בבריתו, ומתוך חכמה יחירה אשר היחה בו הכיר את בוראו והוא בן שלש שנים וידע ענין היחוד והאלהות ופרסם אותו בפי הכל, וחזק האמונה בלבונו שנא' (בראשית יג) ויקרא שם אברהם בשם ה' ודרשו רז"ל כחדם המחזק את המקרה כתיב הכא ויקרא שם אברהם וכתיב תם (תהלים קד) המקרה במים עליותיו ואז היה ראוי להכנס בבריתו של הקב"ה עד שזוהו בכך, הוא שא"ל (בראשית יז) ואתה את בריתי תשמור ואתנה בריתי כו', ואה"ה שהיה זקן בן ז'ים שנה היה זריז במצוה ולא נחשול זה כלל, לשנה אחרת והוא בן ק' שנה נולד לו יצחק וכבר נתקדש אברהם בקדושת המנוה הזאת מה שאין בן ציטעאל שנולד עד שלא נלפיה אברהם במצוה הזאת ולא נתקדש בה, והענין לפי שיצחק היה עיקר זרעו וכענין שכתוב (שם כא) כי ביצחק יקרא לך זרע וכדי שיהיה יצחק נולד מתוך הקדושה ויהיה יעקב וכל זרעו אתו קדש ראוי לקבל התורה הנקראת קודש. ומתוך הלשון הזה שסזכיר לו השם בני וביניך זכה כי יש במצוה הזאת ענין נסתר והוא סוד גדול, כי המלך המצוה לבנו או לעבדו נאמן ביתו ואומר לו תזכור הדברים אשר בני וביניך אין ספק כי הם דברים נסתרים אינם נאמרים אלא מפה אל פה ולא ניתנו ליכתב. וכן תמלא בענין מצוה השבת כשהזכיר בה השי"ת הלשון הזה בעלמו הוא שאמר (שמות לא) בני ובין בני ישראל אוח הוא לעולם חה מעיד כי יש גם במצוה השבת ענין נסתר, לכך דרשו ז"ל במסכת ביצה (דף יז) א"ר שמעון בן יוחאי כל המצוה שנתן הקב"ה לישראל נתן להם בסרהיא חוץ מן השבת שנתן להם בניענעא שנא' בני ובין בני ישראל אוח הוא לעולם. וראוי לשאול איך נתנה מצוה שבת בלענעא והלא בסרהיא עמיה שהרי היא מכלל עשרת הדברות ששמעו אותן כל האומות שנעולם, וכן הכתוב אומר (ישעיה מח) לא מראש בסתר דברתי. וכן אמר דוד פ"ה (תהלים קלח) יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך. אלא שחכמים כונו צוה על קענין הנסתר שיש במצוה השבת כי הוא הציתן בניענעא ולכך הזכיר לשון בני ובניכם, והוא הדין והוא הסעם בעלמו בכלן במצוה המילה שיש בו סוד נסתר, ומפורש אמרו ז"ל (תהלים כה) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם זה ברית מילה :

ושעם המצוה הזאת על דרך הסעם, הוא שנלסונו

שנעשה אוח קבוע בבשר על אמונת היחוד לא ישחנה ולא יסור לעולם בין מחיים בין לאחר מיתה וזהו לשון הכתוב (בראשית יז) ונמלחם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית. לימדך כי המצוה הזו היא אוח קבוע בבשר והיה הבשר לאות ברית, ולכך נקראת מצוה זו אוח כמלות שבת ומסילין כי שלשתם בלבד נקראים אוח, וזהו שאנו אומרים בברכה ולא לאוי תתם בלוח ברית קדש. ובמדרש שיה השירים אמרו חכמי האמת (שיר השירים ב) השבעתי אתכם בנות ירושלים בלנאות, נבא שיש לי זה אוח, ועל אוח זה נקרא אדם תמים שכן כתיב באברהם (בראשית יז) התהלך לפני והיה תמים : וכל מי שהוא נימול הוא נכנס באמונת היחוד ובבריתו של אברהם חנינו וכענין שכתוב (שם) להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך. וכל מי שהוא נימול ראוי להשתמר מהערייות, וכן אמר דוד ע"ה (תהלים יח) ואהיה תמים עמו ואשתמר מעוני. ומפני שהיה חק לאמוריים שהיו חוקקים בבשר גופם שם ע"ז שלהם והוא כתובת קטקע שאסרה תורה שהיו האמוריים עושין לכבוד יראתם והיה להם לסימן כי הם עובדים אותו הכח והיו חוקקים חקקי און ומכחי עמל לכך נלסונו אנתנו זרע יעקב שנעשה אוח זה בבשרנו כדי שיהיה לנו סימן שאנו חלק ה' וזרעו של אברהם המקודשין לשמו. מלינו כי כשנולד יצחק נימול לח' ימים ועשה אברהם סעודה גדולה ביום ח' למילה שכן דרשו רז"ל (בראשית כא) ויעש אברהם משחה גדול ביום הגמל את יצחק ביום ה"ג מל את יצחק, ומכאן סמך למנהגו שאנו עושין סעודה ביום המילה שהרי לפי המדרש הזה עשה אברהם משחה גדול ביום שמיני במילה יצחק :

מצות המילה כעין קרבן הוא שאדם מקריב פרי בטנו לכבוד הש"י לקיים מצוה, וכשם שדם הקרבן מכפר כך דם המילה מכפר, ולכך עיקר המילה ביום ח' בדמיון קרבן שלא יבשר עד יום ח' שנאמר (ויקרא כב) ומיום השמיני והלאה ירנה. וכשם שכתוב בקרבן (שם) ואכלו אוחם אשר כופר בהם שאכילת קרבן מכפר בן המנהג בישראל שעושין סעודה ביום המילה ומתאספין הכל ובאין שם ומנהג כבר הוא, ועל כן הזכיר דוד ע"ה (תהלים כ) אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח. למדך כי ראוי שיחאספו הקרובים והאוהבים לשמות ולעשות סעודה על המצוה הזאת :

בזכות מצוה זו העולם מחקיים שכן אמרו במדרש (בראשית כב) ואמנה בריתי בני ובניך זה שאמר הכתוב (תהלים כה) סוד ה' ליראיו אי זה סוד גילה ליראיו זו המילה שלא גילה הקב"ה מסחורין של מילה אלא לאברהם. ה' ליראיו זה אברהם שנא' (בראשית כב) כי ירא אלהים אתה. מהו סוד אמר לו הקב"ה אני מעמיד מתך שבעים זקנים שנא' (במדבר יח) אספה לי שבעים איש ומעמיד מתך משה שהוגה את התורה שבעים לשון לכך נאמר סוד ה' ליראיו. אמר לו הקב"ה לאברהם כשבראחי עולמי הייתי

וישמיה ליעקב לחק ואמר הכתוב (זכריה ט) - גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור און מים צו : בזכות מטה זו הונסח אלרסה אבינו בסרסה שיחזו ישראל בשלשה מטות משולות , א' מלכות ב"ד שלא תספק הוא שאמר (בראשית יז) ונתתיך לגוים ומלכים ממך ילאו , ג' מתנת הארץ שחיהם להם לברית עולם . ג' שחיהם שכינה שורה בישראל . מלכות ב"ד שלא תספק הוא שאמר ונתתיך לגוים ומלכים ממך ילאו . והכתוב הזה בברית . ומלינו במלכות ב"ד ברית הוא שכתוב (תהלים סט) ברית כרתי לבחירי נשבעתי לדוד עבדי עד עולם ארין זרעך וגו'. מתנת הארץ הוא שאמר (בראשית יז) ונתתי לך ולזרעך את ארץ מגוריך וגו' יבאר שחיהם הארץ לישראל אחוזת עולם שלא יירשנה ולא יושבוה רק הם ואולי יגלו ממנה ישונו לתוכה כי אחוזת עולם היא להם ולא לאומה אחרת , והנה זה סימן גדול לישראל כי מיום שגלו ממנה לא נחישבה שם שום אומה ולא תחישב עד שישובו אפרוחיה לתוכה שחיהם שכינה שורה בישראל , הוא שאמר (שם) והייתי להם לאלהים , ביאור להם כלומר להם לבדם ולא לאומה אחרת ואשרי העם שהונסח בשלש מתנות כאלה מלכות בית דוד שלא תספק לעולם שחיהם הארץ הקדושה להם לבדם אחוזת עולם ושחיהם שכינה שורה בישראל מה שלא זכו שום אומה ולשון לאחת מכל אלה , והוא שאמר דוד ע"ה (תהלים קמד) אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו :

מזר

ד' בנר פקדוך לקון לחש מוסרך למו (ישעיה כו) . אמר ישעיה ע"ה כי כשישראל הם בנרה הם סוקדים אותך בצום ובתפלה , שהרי בידוע כי מיום היות ישראל בגלות הם סבולי חלי הנרות יומר מכל אומה , ודרשו רז"ל כשהרב נכנס לבית המדרש ורצעה בידו מי דואג מי שדרכו ללקות כך ישראל פורגלים בצרות מדי היותם גולים בארצות ועליהם לדאג יומר משאר האומות כשרואין הנרות מתפשטות בעולם וכ"ש אם רואים אומה נמשכות עדיהן ומתפשטות גם , ועל זה אמר הכתוב (תהלים כא) יעקב ה' ביום נרה וגו'. אין לך נדיק בעולם שעברו עליו נרות רבות כיעקב . נרת עשו . נרת לבן . נרת רחל . נרה דינה . נרת יוסף . ולכך הזכיר יעקב יומר משאר האבות . ובפירושו אמרו ז"ל אין הקב"ה מדעיש את עולמו אלא בשביל ישראל . והפעם בזה כדי שיכופו לבם לתשובה ויתפללו לפניו . ועוד מפורש אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל שנא' (לפניה ג) הכרתי גוים נשמו פנוחם וגו' אמרתי אך היראני אותי תקחו מוסר , וכן בדין כיון שנחר הקב"ה בישראל יומר מכל האומות והם עיקר העולם ראוי להעמידו בשבילם או להחריבו הכל לפי מעשיהם . ואין להם לתלות הענין במקרה שהרי אמר הכתוב (ויקרא כז) ואם חלכו עמי בקרי כלומר שאני מרעיש

הייתי מגלגל בעשרים דור בשבילך עד שתבא ומסול את המילה עכשיו אם אי אהה נוסל את המילה אני אל שדי אני אומר לעולמי די עד כאן ואני מחזירו לפהו ונכו :

בזכות מטה זו אדם מקבל פני שכינה שכן מלינו באברהם אבינו אחר שהזכיר (בראשית יז) בעלם היום הזה נמול אברהם סמך לו מיד וירא אליו ה' וגו' והוא שכתוב (משלי יז) באור פני מלך חיים . ומה שנגלים לו שכינה בחלקו של ממרא לפי שהוא היה אחד משלשת ריפיו והוא נתן לו ענה שימול , וכן דרשו ז"ל ענר ואשכול היו מונעים ממנו ומעכבין על ידו וממרא היה נותן לו ענה שימול , וזהו שכתוב (בראשית יב) באלוני ממרא האמורי אחי אשכול ואחי ענר והם בעלי ברית אברהם , למה הולך להזכיר האמורי וכי לא היינו יודעים כי ממרא אמורי היה הוא וחביריו אלא האמורי לשון אמירה הוא כלומר הוא אמר לו ונתן לו ענה על המילה . כי מפני שהזכיר והם בעלי ברית אברהם כדי שלא תבין כי שלשה נחמו לו הענה ולכך פרש האמורי להורות כי לא נתן לו הענה אלא האמורי לבדו , והוא שאמר לו ומה אם הקב"ה מבקש את נפשך לא היית מוסרה לו אחר אחד על אחת כמה וכמה ועוד מי שהזכיר מן המלכים ומן הרעב ומאור כשדים כ"ש שיזיל אותך עכשיו וזהו לשון ממרא נוסריקין מלכים . מילה . רעב . אש . ומלינו לשון אמירה במטות מילה הוא שאמר דוד (תהלים קים) שם אנכי על אחרתך . ומה שנקראת אמירה לפי שניחנה באמירה ולא בדבור שנא' (בראשית יז) ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי השמור :

בזכות מטה זו הונסחו ישראל להיות ניזולין מדינה של גיהנם הוא שאמרו במדרש (שם ג) ואח להם החרב המתהפכת . להם זה גיהנם שמהלכת את האדם מראשו ועד רגליו , החרב זו המילה , אמר הקב"ה מי מזיל בני מאש לזהסת הוי אומר זו המילה . ובפרקי רבי אליעזר פרק כ"ט אברהם מל את עצמו ביוה"כ שכן כתיב ביוה"כ (ויקרא כג) וכל מלאכה לא תעשו בעלם היום הזה . וכן הוא אומר (בראשית יז) בעלם היום הזה נימול אברהם הוי ביוה"כ נימול אברהם אבינו ונכל שנה ושנה רואה הקב"ה דם הברית של אברהם אבינו ומכסר על כל עונותיהם של ישראל שנא' (ויקרא יז) כי ביום הזה יכפר עליכם לפהר אחרם וגו' , ועוד דרשו במקום אחר גדול כח מות מילה שכל מי שהוא מהול אינו יורד לגיהנם כתיב הכא (בראשית טו) ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית . וכתיב וביום השמיני ימול . ומי לגיהנם מי שכתוב אחריו את הקיני ואת הקניזי וגו' שכלם ערלים וכל הערלים יורדים לגיהנם . שכן מלינו ביחזקאל (לג) בן אדם נהה על המון מזרים והורידהו שם אשור וכל קהליו כלם ערלים מחללי חרב שם משך ותובל וכל המונה וגו' , וכן אמר (ישעיה ט) לכן הרחיבה שאל נפשה וסערה סיה לבלי חק למי סערה סיה למי שאין להם חק שנא' (תהלים קה)

השי"ח לרשון, וכן אמר דוד ע"ה (תהלים לפ) שמעו
 תפילתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש
 וכתיב (שם ט) שימה דמעתי בנאדך וכתיב (שם)
 בדמעתי פרשי אמצה, וארז"ל (ב"מ ס"ד דף נט)
 שפרי דמעתי לא נגעלו :

התפלה מנו, לישראל מפני הצרות, וכן אמרו
 רז"ל לעולם יקדים אדם תפלה לצרה
 שאלמלא לא הקדים אברהם תפלה לצרה לא נשתיירו
 משוגחיהם של ישראל שריד וסליט שנא' (בראשית יח)
 וילך למסעיו וכפינו בתריה אל מקום המזבח אשר
 עשה שם בראשונה ויקרא שם אברהם בשם ה' .
 ובפירושו אמרו שהתפלה היא שמעדה לנו בגלות
 ובזכותה אנחנו ניטולין מחרבו של עשו שנא' הקול קול
 יעקב והידיים ידי עשו . אין יעקב שליט אלא בקולו
 והידיים ידי עשו אין עשו שליט אלא בידיו, אמר לו
 ינחק אביו כחך קשה משלו עשו אם תופש את האדם
 הרי הוא בידו ואם ברה אינו יכול לו אבל אחת
 אפי' בורח לסוף העולם הקול קול יעקב אחת אומר
 בבית הכנסת והוא בא מעצמו, הא למדת שזכות
 התפלה עומד מפני הצרות . מוסרך לנו כלומר על
 היסורים שאחיה מטיל עליהם בא ללמד על היסורים
 שהן לפונת האדם . וכמו שאמרו חז"ל יסורים :

אמרו בס' חלק (דף קא) כשהלה רבן יוחנן בן זבאי
 נכנסו ארבעה זקנים לבקרו ר' ערסון ור'
 יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ור' עקיבא: נעמה ר'
 ערסון ואמר טוב אחת לישראל מפיפה של גשמים
 שפיפה של גשמים בעה"ז ורבי בעה"ז ובעה"ב . נעמה
 ר' אלעזר בן עזריה ואמר טוב אחת לישראל מגלגל
 חמה מגלגל חמה בעה"ז ורבי בעה"ז ובעה"ב . נעמה
 ר' עקיבא ואמר חז"ל יסורין אמר להם שמכונני
 ואשמע דברי עקיבא תלמידי שאמר חז"ל יסורין
 אמר לו רבי מקרא ואני דורש (דברי הימים ב לג)
 בן שמים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש
 שנה מלך בירושלים ויש הרע בעיני ה' וכתיב (משלי
 כד) גם אלה מפלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה
 מלך יהודה, וכי חזקיה לכל העולם כלו לימד טורס
 ולמנשה בן לא לימד תורה אלא מכל טורס שמר
 ומכל עמל שעמל לא הפלהו למוטב אלא יסורין שנא'
 (דברי הימים ב לג) וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא
 הקשיבו ויבא עליהם שר הצבא אשר למלך אשור וילכדו
 את מנשה בחמשים ויחטרוכו בנתשחים ויביאו אותו
 בבל . וכתיב (שם) וכהר לו חלה את פני ה' חלהיו
 ויכנס מאד מלפני חלבי חבותיו ויחפלו אליו ויעטר
 לו וישמע תחנונו ויביבירו ירושלים למלכותו :

ובתוך שהיסורין באין על האדם הוא חוזר למוטב,
 וכמו שדרז"ל בשיר השירים רבה (שיר ח)
 הקך יפה דודי אף נעים אף שאחיה מביא עלי יסורין
 נעים הוא למה שאחיה מחזירני בו למוטב ולפולס אין
 תשובתו של אדם שלימה אלא פס היסורין, והתשובה
 היא הסבת המעשים וסיקון הגהגת המדות, שאין
 התשובה שיפעה אדם וילבש שק ויהללם באפר ויפול
 גופו במים ושיהיה מלוכלך מנפחים צכמה פבירות
 וצמח

מרעיש עונמי ומחדש בו גזרות קשות אם אחס דין
 אוחו וחושבים שהוא מקרה כמנהגו של עולם ושאינו
 בהשגחה מכוונת ונכונה ידועה ממני (שם) אף ארי
 אלך עמכם בקרי כלומר אני נוהן ומוסיף לכם
 הרבה מאותו מקרה ומליח המזל לעשות מרצתו ולא
 אנחנו כלל רק כפי שיקרה . ואמר עוד (שם) והלכתי
 עמכם בחמת קרי כאמרו (יחזקאל לו) ואשפוך
 חמתי עליהם על שאחם חולין הכל במקרה :

זה דרך החזרה ועיקר האשונה בנא הללחה גמורה
 לאדם חייב להלחו לחסדי השי"ח לא לזכותו
 וללדקותיו אשר עשה, ונבוא עליו לרות יש לו
 לחלוח על עוונותיו ושיחלוקן על חסדיו לא שיסלנו
 במקרה כי זה דרך כסירה ועון פלילי, ומי שתולה
 אוחם במקרה יקרה לו כמו העוף שיראה הרשת
 פרושה והיא בעיניו פרושה חנם בדרך מקרה לא
 בהשגחה מן הליד שיכוין ללכדו וע"ז אמר שלמה
 (משלי ח) כי חכם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף,
 הדין והמשפט הגפוי על מעשה בני אדם ימשיל לרשת
 כמו שאמרו ז"ל (אבות פ"ג) הכל נהון בערבון
 ומלודה פרושה וכתיב (יחזקאל יג) ופרשתי עליו
 רשתי, והנה הרשע גם כי יחמין כי יש משפט ויש
 שופט ישפוט חבל בלדק אינו נוהן אל לבו בשעת
 החטא, שכל כך הוא חומד בלבו לעשותו וחמתו אל
 החטא תשכיחנה העונש והמשפט וכאלו ידמה בעיניו
 כי קי הדין והמשפט נפוי חנם כעוף הזה שהוא
 מביט הסבואה שבחוך הרשת וחומד אותה בלבו
 וחמתו אל הסבואה תשכיחנה ויהיה נחפש בלוחו
 הרשת והיא בעיניו פרושה חנם, והם לדמם יחרוטי
 פורשי הרשת יחרוטי לדמם וינפנו לנפשותם והעוונות
 לא יכירו ולא ירגיבו בזה . ועל כן חייב אדם שיחלה
 הצרות בהסאיו לא שיאמר מקרה הוא היה לנו אלא
 ראוי לו להאמין כי הם בהשגחה מכוונת מאת השי"ח
 כדי שישוב מחסאיו ויכניע את לבבו . וכן מלינו בזמן
 שבהמ"ק קיים שהיה הנגע נראה בקירות הבית,
 והיה זה למעלת הארץ ולקדושתה ולהיות מוסת על
 ההשגחה בענין שכתוב (דברים יח) חמיד עיני ה'
 אלהיך בה, והיה הנגע נראה תחלה בביתו חזר בו
 מוטב ואם לאו היה נראה בבגדים חזר בו מוטב ואם
 לאו היה נראה בגופו, וכיון שהיה רואה הנרעת
 מתקרב אליו עד שמדבק בגופו אין ספק שהיה מפשפש
 במעשיו וחוזר בתשובה . וכל מי שרואה הצרות
 סביבותיו ראוי לו להתעורר בזה אף כי רואה עצמו
 משוקע ביון מזולתם שראוי לו לשוב בתשובה שלימה
 לפני השי"ח, שאם לא יעשה כן אינו מן הכח שאמר
 עליהם ישעיה ע"ה (ישעיה כו) ה' בנר סקדוך . אלא
 מאותה הכח שאמר עליהם (שם מב) ותלהפיהו מסביב
 ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב, וזהו ה' בנר
 סקדוך נקון לחם, כלומר כשישראל יש להם צרה
 וזוקה מחסללין בלהש . ומן הידוע כי משפט התפלה
 לעשות צדמטה לפי שהדמעה יולאה מתוך הנהגת
 מורשי הלב והיא מעידה על האדם שלבו נכבד ונדכה
 ויזרו נכבש ובכן תהיה תפלתו מקובלת ודבריו לסי

וכמה מחשבות רעות. וכן אמר הנביא (ישעיה נח) הלזה תקרא נוס ויום רצון לה'. הלא זה נוס חבחרהו פתח חרובות רשע החר חגודות מוסה. ואתה מולא באנשי נינוה שאמר הכתוב (יונה ג) וירא אלהים את מעשיהם ודרשו רז"ל כי כך היו עושים (תעריט פ"ב דף עז) גזל מריש ובנאלו בבירה מקפקע כל הבירה ומחזיר מריש לבעליו. דרך העכו"ם שפובלין גופם ומראין לכל אדם שהם פהורים ומענין ומסגפין. עתה ברעב ועושין פהרה כמה שהוא נגלה ולבם מבפנים מסוקף ומגואל ועל כן אמר הנביא (ישעיה ס) המתקדשים והמטהרים אל הגנות כלומר מראין עממן קדושים וטהורים והן אוכלי בשר החזיר השקן והעכבר. ועל כיוצא בזה אמר שלמה (משלי ל) דור פהור בעיניו וגו' דור מה רמו פיניו ועשעפיו ינשאו. דור חרבות שניו ומאכלות מחלעותיו לאכול עניים מארץ וגו'. אבל בונת החורה שינקה האדם השנימי תחלה ולהשליך מלבו שקווי החטא ולהחזיר גזלות וחמסים שצידו ולבקש מחילה מחברו אם חטא לו, ואחר שכל לבו צפנימיותו ונהג בו כל מיני פהרה ונקה אותו מעון יש לו לנהוג פהרה בנגלה כגון חניית וטבילת הגוף, וכענין שאמר הנביא (יואל ב) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל ה' אלהיכם, כיוון הכתוב לומר שפהרת הפנימי קודם ועל כן נריכין כל ישראל בראותם זרה מן הגרות להכניע לבם ולהתפלל אל ה' ולהחטטק תחלה בטהרת הפנימי ואח"כ בטהרת הנגלה:

כשהמסר נעלר חין לרה גדולה מזו ומתוך לרה זו חוזרים למוטב ומתפללים בלחש, וזהו שאמר בכאן ה' בנר סקדוך לקון לחש והקב"ה נותן מסר בזכות התפלה שכן אמר הכתוב (חיוב לו) הן על כפים כסה אור. יאמר כי הקב"ה כשיראה יכסה הגשם ויעלימנו ועל העננים ינוה מהמסיר עליו מסר וכשהוא רונה וינו עליו כלומר על העב שחבא ותמסיר, במסגים כלומר בחפלה שיחשלו בני אדם שהרי בידוע שהוא ית' חבי המסר שכן הקב"ה אומר לחיוב (שם. לה) הים למסר חב או מי הוליד חגלי של. יאמר הים למסר חב זולתי חבי שהוא בידי ולא מניתי עליו סר ומושל, וכן דרשו ז"ל (תענית פ"ק דף ה) שלש מסתחות לא נמסרו ביד שליח ואלו הן מסתח של חיה מסתח של גשמים מסתח של ח"ה. ואלף של חגלי נוספת והוא מענין גלות מים, וצא לומר שאין המסר והסל נמסרים ביד שליח. וכן כתיב עוד (שם לו) כי יגרע נפסי מים יזוקו מסר לחידו יאמר כי הקב"ה כשיראה הוא מגרע המסר לפעמים שאטילו ספה אחת לא מרד זה הוא נפסי מים. ופעמים כשיראה יזוקו מסר לחידו כי השחקים יורידו מסר מזוקק אל העב וכן כתיב אחריו (שם) אשר יזלו שחקים ירעפו עלי אדם רב. ביאר בזה כי אוחס שיזיקו המסר אל העב הם השחקים. עלירה המסר אוח וסדות על העונות שכן מלינו בירמיה הנביא ע"ה שהודיעו הקב"ה שיהיה רעב בארץ והוא שכתוב (ירמיה יד) אשר היה דבר ה' אל ירמיה על דברי

הבגרות. ולשון בגרות מניעת המסר שהפירות ציוקר ומטוח ציוקר והזכיר בתוך מלינתו (שם) כי גם חילת בשדה ילדה ועוזב כי לא היה דשא ופרחים עמדו על שפיים שאפו רוח כחנים כלו עיניהם כי אין עשב, אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך כי רבה משובותנו לך חסאנו. יאמר כי גם חילת שהיא רחמנית ילדה ילדיה ועוזבת אוחס והולכת לבקש מרעה כי לא היה דשא ופרחים עמדו במקומות הנבזים ועומדים גם לראות אם יראו עשב בשום מקום וילדו עם. וענין שאפו רוח שלא היה להם הנחה בעמדם על שפיים אלא שאיפת הרוח בלבד. ולשון שאיפה הוא המשכת הרוח אל האף או החזיר כאלו כלו עיניהם מרוב הביסם למרחוק ולא ראו עשב, וסמך לכל זה אם עונינו ענו בנו כשראה הנביא הרעב שיהיה פתח ואמר אם עונינו ענו בנו, ולא אמר אם עונותיהם כי רצה לכלול עצמו. עמם כדרך שעשה מרע"ה שאמר (שמות לד) ושלחת לעונינו וגו', יאמר אם עונינו העידו בנו בהיות מניעת המסר בארצנו ולא בארצות האומות הגה זה עדות כי על עונותינו חנו לוקין עשה למען שמך הנקרא עלינו כי רבו משובותנו כלומר עונות רבים יש עלינו ע"ז, ומעשה החתם והגחיה ושמוע לנביאי השקר ולא לנביאי האמת ולכך אמר רבו: בשמהמשה נעלר ראויים ישראל לשוב להקב"ה ולקרא לפניו שכן אמר ירמיה הנביא ע"ה (ירמיה יג) וימנעו רביבים ומלקוש לא היה וכתיב בתריה הלא מטחה קראת לי חבי חלוף נעורי חתה. כלומר ראוי חתה שחקרא לי חבי בהמנע המסר כדי שאחננו לך:

אות נהמו נו"ך

נהמו נחמו עמי יאמר אלהיכם (ישעיה ס). מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה שהרי בפרשה של מעלה הזכיר ענין מלך צבל ששלח ספרים ומנחה לחזקיה ואף ע"פ שמלך צבל זה עובד עבודה זרה היה מלינו שהקב"ה שלם לו שכרו במדה כנגד מדה לפי שכיבד להקב"ה, שכן אמרו במדרש שיר השירים מרודך בלאדן עובד לחמה היה והיה למד לאכול בשש שעות וישן לו עד השש שעות וכיון שחזר גלגל חמה בימי חזקיה ישן לו ועמד ומלא שחרית בקש להרוג כל חיילותיו אמר להם הנחתם אחי ישן כל היום וכל הלילה אמרו לו יומא הוא דהדר אמר להן ואי זה אלוה החזירו אמרו לו חלבו של חזקיהו מיד וישלח ספרים ומנחה אל חזקיהו ה"ד (ישעיה לפ) צפת הריא שלח מרודך בלאדן, שני שמות היו לו כי הפנהג בארצות שיש שרים נקראים ב' שמות ומה היה כתוב בהם שלם לחזקיהו שלם לאלהא רצא שלם לירושליב כיון שינאו הספרים נחישב דעתו אמר לא עשייתי כהוגן שהקדמתי שלומי של חזקיהו לאלהיו מיד עמד מכסאו וספספ ג' פסיעות והחזיר הספרים וכתיב אחרים החתיהם שלם לאלהא רבא של חזקיהו שלם לחזקיהו שלם לירושלם אמר

אמר לו הקב"ה אהה עמדת מכסאך ופסעת ג' פסיפות לכבודי חייך שאני מעמיד ממך שלשה מלכים ששולטים מסוף העולם ועד סופו ואלו הן, חויל מרודך נבוכדנצר בלשאלר, והנה חזקיהו שמה על הספרים והראה כל גנזיו לשלוחי מלך בבל כענין שכתוב (שם) וישמה עליהם חזקיהו ויראם את בית נכאחה את הכסף ואת הזהב וגו'. ודרשו רז"ל בית נכאחה שנתת סגורב חרנום וינשכו ונכיתו, וידוע כי דרך הדבורים לנשוך. ועל כן המשיל חיל סגורביז לדבורים שיש בהם חרם וכמוס עמהם הדבש והשעוה ואין אדם רשאי ליקרב וליקה מהם אלא"כ ימיתום בעשן כי המנהג לשרפן באש כן אירע בחיל סגורביז שנשרפו באש וזהו (שם י) ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש, והיה זה ע"י מלאך שגא' (שם לז) ויאל מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף. ויש מרז"ל סוברים ספר תגין הראה להם, ואין הכונה בראיית ספר התורה בלבד אלא שלימד אותם חכמת התגין שכל אות ואות ואל מה שירמזו, ונראה לי שזה נרמז בכתוב הזה שאמר ויראם את בית נכאחה ולא אמר את כל בית נכאחה כמו שאמר ואת כל בית כליו, ועל כן אפשר כי הכונה בשאמר ויראם את בית על ספר תורה שתחלתו ב"ת של בראשית כיוון לומר גם נכאחה כתוב בה"א לרמז על ה' חומשי תורה, וזהו שאמר אחרי כן את הכסף ואת הזהב וגו' כי הראה להם את הכל גנזי הנפש וגנזי הגוף והקב"ה חרה לו על הענין ושלח לו על ידי ישעיה (שם לט) הנה ימים באים ונשא את כל אשר בביתך וגו' לא יותר דבר אחר ה' זהו גלות בבל, ומבניך אשר ינאו ממך אשר תוליד, אלו חנוניה מישראל ועזריה והיו סריסים בהיכל מלך בבל והשיב לו חזקיה טוב דבר ה' אשר דברת כי יהיה שלום ואמת בימי, הרי לך מדה כנגד מדה בזכות ג' פסיפות שפסע מרודך מלך בבל מכסאו העמיד הקב"ה ממנו ג' מלכים, וזהו שכתוב במסלת בבל (שם מז) רדי ושני על עפר בחולת בת בבל שבי לארץ חין כסא בת כשדים חין כסא בפלה זכותו של אוחו כסא, אף כאן מדה כנגד מדה אמר נחמו נחמו עמי לפי שחטאו בכפלים שגא' (איכה ח) הטא חפאה ירושלים ולקו בכפלים שגא' (ישעיה מ) כי לקחה מיד ה' כפלים וגו' וראוי שיהנחמו בכפלים שגא' נחמו נחמו עמי: ובמדבר'ש נחמו נחמו עמי אמר הקב"ה לחזקיהו כשהתנבא ישעיה גלות על ישראל היה לך לנחם את בני ולא חשבת להם כי אם לעלמך שאמרת (שם לט) כי יהיה שלום ואמת בימי, וכיון שאחה מנהיגם והיה לך לנחמם ולא נחמם אני הנחם אותם ה"ד נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם, וספוק זה מדבר עם הנביאים שינחמו את ישראל, או יאמר נחמו עמי את ירושלים כמו שאמר דברו על לב ירושלים, והכלל כי הנביא מנחם את ישראל בקיבוץ גלויות כי מלאה לבאה השלימה זמן גלויה כי נראה עונה נשלים עונשה כמו (ויקרא כו) אז חרנה הארץ, וכן (בראשית טו) כי לא שלם עון

האמרי עונש האמרי. כי לקחה מיד ה' כפלים הכפל יוכל להיות פעם ושנים ושלש כמו (יחזקאל כא) ותכפל חרב שלישיחה, כלומר ג' פעמים חכפל, או כפלים רונה לומר שנים על שתי גלויות שגלו ישראל גלות בבל והגלות הזה, ולמה היה זה בעבור כל חפאחיה. וי"ת ארי קבילית כס מנחומין מן קדם ה' כאלו לקח על חד חרין בכל חפאחיה, ואמר קול קורא במדבר ואמר פנו ישרו כי ימלאו במדבר ובערבה דרך סלולה כאלו פנו וישרו אותה להן בני אדם, ופעם לחלהינו כי הוא מנהג העם הזה היוצא מן הגלות, כל גיא ינשא דרך משל כי העליה והירידה בהרים תייגע הולכי דרכים והם לא ייגעו ולא ייעפו, והיה העקוב הוא הדרך המעוה, והרכסים ענין גבהות מלבון (תהלים לא) מרוכסי אים, ונגלה כבוד ה' אז כשיאלו מהגלות ציד רמה וימלאו אפילו במדבר מים וכל לרכס כמו שכתוב (ישעיה מט) לא ירעבו ולא ימלאו אז ונגלה כבוד ה' לעיני כל העמים וראו כל בשר יחדיו זו ראיות הלב. כי פי ה' דבר כשיראו שיחקיימו הנבואות ידעו אז כי הנחמות הללו שדברו הנביאים על פי ה' דברו אותם. קול אומר קרא קול נבואה קורא לנביא ואמר הנביא מה אקרא והשיב הקול שיקרא כל הבשר חזיר כלומר על הגוים שיבאו על גוג ומגוג שימותו רובם, כל הבשר הוא דרך הפלגה וכל חסדו אפילו עשו חסדים לא יזכרו להם כי עונותיהם רבו ועוד שרעו לישראל ויקבלו ענשם, והמשילם לחזיר ולניץ השדה שהם יבשים חקף והניץ נוטל ג"כ ברוח נושבת ומפני שדעת האומות שלעולם לא יפלו ממעלתם אלא יחקיימו בהלחחם כעשב הלח המחקיים בלחותו במקום המים על כן אמר כנגד זה ודבר אלהינו יקום לעולם כלומר שיחקיימו דברי הנביאים מפי השי"ת שמבטיחים אותם במעלתם שתחזור להם השררה באחרית הימים. על הר גבוה עלי לך דרך משל כי הרונה להשמיע קולו עולה למקום גבוה ולפי שירושלים עיקר ח"י וכן ליון כי שתיהן עיר א' לסיכך שם אותם בדברי הנבואה כאלו הם מבשרות שאר הערים, ופירוש מבשרת ליון את ליון המבשרת וכן מבשרת ירושלים, הרימי אל חיראי אל תפחדו מלבשר אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם כי על כל פנים ישיב כבודו בירושלים, והזכיר יהודה בצביל ירושלים ועוד כי המלכות ליהודה. ואמר בחזק יבא סי' ציד חזק ולפי שגאולת מזרים היסה ציד חזקה שנאמר (שמות יג) כי ציד חזקה הוילחנו ה' ממזרים הוא לשון נקבה וכן היסה השירה גם כן בלשון נקבה (שמות טו) אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ובא אחריה גלות כי כן דרך הנקבה שהיא מחפצרת ויולדת וחוזרת ומחפצרת ועל כן הזכיר בגאולה העמידה בכאן ציד חזק בלשון זכר. וכן השיר של עמיד בגאולה זו בלשון זכר שגא' (תהלים לז) שירו לה' שירו חדש שהגאולה העמידה חין אחריה גלות, הנה שירו אמו שיתן שכר לבוטחים בו בגלות ופעולתו שכר פעולתו כלומר שכר הפעולה לפועלי אמת

אמת אמו היא (ישעיה נ) כרועה עדרו ירעה בזרועו יקבץ פלחים ובחיקו ישא עלות ינהל, כמו רועה טוב שירעה עדרו שיקבץ הפלחים הקפנים שלא יוכלו עדין ללכת כשאר הנהמו' ויקבצם מזה אחד ומזה אחד וישאם בחיקו והעלות שהם אמותיהם ינהל לאדם ולא ידסקם, כן השם יתעלה ינהל לישראל מהגלות לאדם ויסמוך כל חולה וכל נשבר, ואמר עדרו ולא עדר שהעדר שהוא שלו חומל עליו יותר מן העדר שהוא בשכירות, (שם) מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת חכן וכל בשליש עשר הארץ. יאמר הנביא מנבורת השי"ת בבריאת העולם במעשה בראשית ראוי לאומות העולם שיאמינו גבורת קיבוץ גליות שיזיח את ישראל מעבדות ומי שברא העולם נקל לפניו לעשות זה. ועוד הביא ראיה לקיבוץ גליות ממעשה בראשית לפעם אחר, והוא כי כשם שענין מעשה בראשית הוא סתום וחסום כן ענין הקץ הזה סתום וחסום, וכן נאמר לדניאל (דניאל יב) כי סתומים וחסומים הדברים עד עת קץ, ולפי שראה ישעיה ע"ה אורך הגלות הזה וראה שעתידין ישראל שיחייאשו ומרוב הצרות ומרוב ריחוק המקומות שהם מסוזרים מסוף העולם ועד סופו ומרוב שהם שקופים במולדה כמו שרמז דוד ע"ה מתרעם על אורך הגלות הזה שאמר (תהלים סג) סכנתי ביון מולדה ואין מעמד זה שעבוד האם כענין שנא' (דברים יד) ואת כל היקום אשר ברגליהם זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו, באחי במעמקי מים אלו ארצות הרחוקות אשר מעבר לנהרי כוש שהם עמוקים ורחוקים, ושכולת שפסחתי זה יהודה ובנימין, ועל כן היה מנחם אותם ומדבר על לבם ומביא להם ראיה לנחמה זו ממעשה בראשית ולפיכך אמר מי מדד בשעלו וגו'. כי כשם שמעשה בראשית היה ענין נקל אלל השי"ת וכמו שארז"ל לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו שנא' (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו וגו'. כן קיבוץ גליות דבר נקל אלל השי"ת לקבץ אותם מכל הארצות אשר הדיחם שם ושמהם תאמר בקושי ובכובד ח"ל (ישעיה ס) מי אלה כעב תעופינה וגו'. המשיל קיבוץ גליות לעב וליונה מה עב מתפשט בעולם בשעה קלה כענין שכתוב (מלבי"ם א יח) הנה עב קטנה ככף איש עולה מים ויהי עד כה ועד כה והשמים החקדרו עבים כן קיבוץ גליות נקל אללו יתעלה, ומה יונה' זו קלה בכנסים לעוף יותר מכל שאר העופות שהרי שאר העופות פורחים ויגיעים בעטיפתם לפי שהם פורחים בשחי כנפים אבל יונה זו אינה פורחת אלא באחת ונחה באחת ולפיכך אינה יגעה ועל כן נמשלה כנסת ישראל ליונה שנאמר (תהלים סח) כנפי יונה נחשה בכסף. שכשם שהיונה כל העופות יגיעים בעטיפתן ונחשפים ויונה זו אינה יגיעה שהרי פורחת בחליפין וכנפיה מזילין אותה ומגינין עליה פעם בזו ופעם בזו כך כנסת ישראל מלאת מזילות אותה פעם במלואה זו ופעם במלואה אחרת. ומה יונה זו חפילו הלכה בסוף העולם חוזרת לקינה בסוף והרוח מסייעה בעטיפתה, כן ישראל אף על

פי שנתסזרו לארבע רוחות העולם הרוחות יביאום כיונה פורחת והרוחות יהיו מסייעין אותן בחזרתן לירושלים הוא שכתוב (ישעיה מג) אומר ללפון חני ולתימן אל תכלאי. וכי הרוחות יביאום אלא מלאכי הרוחות הוא שכתוב (שם מט) והביאו בניך בחול, ובנותיך על כתף חנשאלה. וכן הזכיר הוא בעלמו ואמר (שם יח) לכו מלאכים קלים אל גוי ממושך וממורט אל עם נורא מן הוא והלאה גוי קו קו ומבוסה וגו', יאמר כי בזמן הגולה יאמרו המלכים אשר מעבר לנהרי כוש לכו מלאכים קלים שילכו מלאכים קלים בספינות קלות הוא שאמר השולח ביה ליריב וגו', וישלחו אותם ויאמרו להם לכו אל גוי שהיה עד עתה ממושך וממורט בין האומות, והוא עם נורא מן הוא והלאה כלומר מעת שהיה לעם והוא נורא שבה הראה הקב"ה נפלאות ונוראות והוא גוי קו קו ומבוסה כלומר מעט מעט בוססו אותה האומות קו לקו ונהרים הם מלכי האומות. וכתיב עוד (שם כז) והיה ביום ההוא יחבט ה' משבולה הנהר עד נחל מלרים הזכיר לשון יחבט לשון נופל על חטים וזיתים שנא' (דברים כד) כי תחבט זיתך כמי שחובט זיתים מן האילן וחובט הפיס שהוא חובט החטה מתוך הקש והחבטן כן יחבט ה' לישראל מחוך האומות שהם מסוזרים ביניהם, ושכולת הנהר הוא נהר סמבסיון כמ"ש (מ"א יד) וזרם מעבר לנהר, עד נחל מלרים כי עד שם עתידין עשרת השנפים שיבאו ושיחבקנו עם אחיהם יהודה ובנימין (ישעיה נז) ואחם תלוקמו אלו יהודה ובנימין שהם הנפולים. ועל זה אמר הכתוב בכלן מי מדד בשעלו מים המשיל גבורת קיבוץ גליות לגבורת מעשה בראשית, ושירוש שעלו אנרופו והוא משל וכן הזרת והשליש משל, והכוונה בכלן שיעור ומדה כי שער בחכמתו הגדולה במעשה בראשית כי זה השיעור של מי אוקיאנוס שהעולם עומד עליו לורך גדול הוא לעולם שיהיו המים ההם במדה ושיעור שיהיה הנקודה יכולה לעמוד עליו ושחיה נסה על פני המים, והשיעור הזה שער אוחו במאמר יקוו המים שהיתה הגזירה מלפניו שיחבקנו המים אל מקום אחד הוא ים אוקיאנוס ותראה היבשה, ואם היתה מדת המים ושיעורם יותר או פחות אין העולם יכול להתקיים, אלו היו יותר מזה השיעור מחוך שפע המים ומלואן העולם היתה הארץ נעה ונדדה והולכת בדמיון הספינה שהיא עומדת בלב ימים והרות מעט מועטעה וכשהיא על שפת הים אשר המים שם מועטים עמידתה וקיומה שם יותר חזק ואין הרוח יכול לנענע אותה, וכן אלו היו מי אוקיאנוס שהנקודה יושבת עליהן פחות מזה השיעור אי אפשר לעולם להתקיים מפני חוב השמש שבתקופת חמוז על אחת כמה וכמה לבני הדרום ששם השמש חדיר הוא שאמר שלמה בחכמתו (קהלת א) הולך אל דרום וסובב אל לפון, והנה קטנות הנקודה וגודל ריבוי המים כשיעור ומדה זו מסייע ומועיל ביעוב העולם וגדומו של אוקיאנוס מליעין הנקודה לנבולותיה שביב וזהו מי מדד בשעלו

מים . כלומר שיפר בחכמתו הגדולה המים שיהיו בזה השיעור אשר הם כדי שיחקייס העולם, ומה אמר הכתוב (ישעיה מ) וטיה חקן במדה, ושמים בזרת חקן, לפי שהמים ששוחים הזכיר בהן מדת הזרת כי הדבר השפוח ימדדו אותו בזרת ובקנה, ולשון חקן מפני השפח שהוא לריך חקון שכתוב (שם) וימתחם כאהל לשבח. והכוונה כשאמר בזרת במדה ושיעור כאלו מדדס בזרת ופלא ינפרכו להיות יותר מאותו השיעור שהוא לא בגובה ולא באורך וברוחב ולא שחות ממנו. וכן דרך האומן הבונה האהל למדוד אותו כמה יהיה גבהו וארכו ורחבו כדי שיוכל להתקיים כענין שכתוב בבית המקדש (מ"א ו) והבית אשר בנה שלמה שמים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו, זהו ושמים בזרת חקן. הבינס מתוקנים ויפיים צבריחתם במדה ושיעור כאלו חכנס בזרת, והסתכל איך אמר שלמה ע"ה (משלי ח) בהכינו שמים שם אני שהוא מדבר בשם ההכמה כמו שאמר (שם) לי ענה וחושיה וגו'. ביאר הכתוב כי הצורה יחברך נחיען בחכמתו איך יכין השמים בחקו חוג על פני תהום כשהקק והקיף אוקינוס שהוא כמו מחוגה נחיען בחכמתו איך ישאר המים על פני תהום (שם) באמנו שחקים ממעל כלומר כשאמר יהי רקיע יתחזק הרקיע ויחלמך בעזוז עינות תהום כשקיבץ ונמלס המים שהיה כל העולם מים במים וגזר שיחקבנו כל המים אל מקום אחד והוא מקום מועט נחקבנו ונחכוולו שם מפני שחד מאמר גזרה השי"ת, וכל בשליש עפר הארץ, הכונה בשליש במדה ובשיעור ג"כ שהרי מקומות הארץ אינס שוים גם עפר הארץ אינו שוה אבל משתנה ואין מראה זה כמו זה ולא שטמו כשטמו ולא ריחו כריחו. וכן דרשו ז"ל (בראשית לו) אלה בני שפיר החורי שהיו מריחים הארץ כחויא, כי בני החורי היו עובדי אדמה חכמים גדולים בסבע ובקיאין צריח העפר וכשטמו איזו נטיעה ראויה ליסע בעפר זה או אי זו גרניר ראוי לזרוע זו. ושקל בפלס הרים. הכונה ששיער ההרים על פני כל הארץ כ"א במקום הראוי לו כי ההרים לורך גדול הם לעולם שהן משברים את הרוח, ועל זה אמר הכתוב (איוב כח) לעשות לרוח משקל הוא בההרים משברין את הרוח והרי הוא יחברך מוליאו לפי הלורך כפי מה שינפרכו החבואה והפירות ולפי מה שינפרכו הגופות, וזהו שכתוב (עמוס ד) יוגר סרים ובזרח רוח כלומר שברא ההרים בעבור הרוח שלא יאבד הישוב, ונבעות במאזנים, במדה גם כן, ויחס הפלס שהוא גדול להרים שהם גדולים ויחס מאזנים שהם קטנים לנבעות שהם קטנים מן ההרים, והוא שכתוב (תהלים קיד) ההרים רקדו כאלילים נבעות כבני אהן יחס ההרים לאלילים שהם גדולים ונבעות לבני אהן הקטנים שכן דרך הבריות ששוקלין הדבר הגדול במשקל גדול והדבר הקטן במשקל קטן וכן כל דבר ודבר ראוי ליחס ולחבר אותו אל מה שהוא נאות וראוי לו. והכוונה בכתוב הזה כי הקב"ה ברא כל מעשיו במדה ובכוונה

ובענין חכמתו הגדולה ובשיעור טוב וכענין שכתוב במעשה בראשית (בראשית א) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ועל כן ינחם ישעיה הנביא ע"ה לישראל בעניני מעשה בראשית ויאמר כי מי שעשה כל זה בלי עוזר יכול הוא להוילא ישראל מיד אויביהם. והנה בכתוב הזה תמלא שהזכיר שלשה יסודות האש והמים והעפר ולא הזכיר יסוד הרוח לפי שהיסודות ההם נראים לעין ויסוד הרוח אינו נראה, והענין כי הכתוב הזה לא נאמר אלא כנגד הסכלים שלא יאמינו רק בנראה אבל החכמים לא יחמרו בזה אם יוליא את ישראל מן הגלות כי ידעו בחכמתם כי לא קלרה יד ה' מהושיעם. ואמר מי חקן את כל זה, רוח ה' לא היה מלאך ושרק שיעזרנו. וכן הוא אומר (ישעיה מד) נוסה שמים לבדו רוקע הארץ מאתי מי אחי כתוב. ואיש עלתו יודיענו. ומי איש שיודיענו עלתו כלומר שיתיען צבריחת העולם וזהו שאמר את מי נוען ויבינהו וגו' כלומר דרך חבונות שיש צבריחת עולם כענין שכתוב (משלי ג) כונן שמים בצבונה, וכשם שלא נסל עלה משום צריח במעשה בראשית ואפילו ממלאכים והכל חמהים ולא ידעה שום צריח סודו צבריחת עולמו כן ענין הגאולה לא ידע שום צריח סודו כשיזעיש את ישראל ויקבץ אותם מן הגלויות כענין שכתוב (לפניה ג) בעת ההיא אביא אתכם. הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים כדק יסול. ואם האמר איך יאבד הקב"ה כמה אומות בשביל אומה אחת ח"ל הן גוים כמר מדלי. כל האומות אין נחשבין כלום לפני ישראל כשם שאין הטיפה נחשבת כלום כשנפלה מן הדלי בעל הדלי לא יחשוב אותם כלל כי מי הדלי הם עיקר וכשחק מאזנים הוא הפחות והחסרון שהמאזנים חסרים ממשקלם לפי ששוקלין בו תמיד והוא נשחק ונפחת והוא מלשון (איוב יד) אבנים שחקו מים. וכשם שלא נודע החסרון הזה ואינו ניכר וכן לא נודעה טיפת המים שחסרה מן הדלי ואין חסרונו ניכר כך אומות העולם. הן איים כדק יסול פירוש אין לריך לומר שאר האומות שהזכיר בשם גוים שאפי' האיים והם היושבים בחוף הים והים מקיף אותם וכיבושן קשה אף הם כאבק דק יסיל אותם השי"ת יפריחם ויזרסם. יסיל כמו ישא כמו (ישעיה כא) תזרס ורות חששם. (שם מ) ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה. נתן שסם לאיבודם וכי אין חשוכין כלום לפניו יתעלה לפי שהם כוסרין בו ומכחישיין ביכלתו שאין לו יכולת להוילא את ישראל מידם והעון ההוא לא יחפיר להם בשום עולה שיקריבו לפניו שלא יסטיקו כל עני הלבנון להבעיר אש וחיתו של לבנון כל החיות הנמלאים בו לא יסטיקו לעולה לפניו. והזכיר לבנון לפי שהוא יער בארץ ישראל. כל הגוים כאין נגדו לפי שהזכיר שלשה כמר ושחק ודק ואף על פי שאינס חשוכין כלום יש בהם מעט ממש לפיכך הזכיר כאן אין ואשם וזהו שאין בהם ממש. מאשם וזהו נחשבו לו שחות מאשם כלשון הכתוב (תהלים סג) המה מהבל יחד שפירושו

אם ישקול האדם עם ההבל במאזנים יחד הלא יהיה האדם פחות מהבל. ואל מי הדמיון אל ידבר עם האומות אתם חושבין כי כשם שהאלוהות שלכם אין בהם כח להליל כך הוא האל חלילה שחדמו ותערכו אותם כי הפסל נסך חרש ועורף בזהב ירקענו. החרש עושה הפסל מאבן או מעץ ואחריו כן מכסהו בזהב מי שהוא לורף כמו (שמות לט) וירקעו את פחי הזהב. ורפוקות כסף לורף הזורף נוסף-בו שלשלאות של כסף. המסוכן הרומה העשירים עושים פסל בזהב ובכסף שהזכיר למעלה אבל המסכן שלא יוכל לעשות כן יבחר לו עץ טוב שלא ירקב וממנו יעשו פסלו, כך הוא בסחונם בפסל, ומפני שבזוהר הפסילים שני חלקים יש עובד הפסל לפי שנעשה מחלה לשם כוכב פלוני ובכח השעות מוריד בו רוחניותו וכחו של כוכב וחושב כאלו עובד את הכוכב עלמו וחושב שיליית בעבודה זו ואומר כי כיון שהכוכבים מנהיגים את העולם הפסל ראוי לעבדם וע"כ היו האומות עושין הפסילים זה של זהב וזה של כסף וזה של עץ כל אחד כפי יכלתו כי היו מורידין שם כח הכוכב וזה ללם הזהב שעשה נבוכדנצר לשמש. ויש שעובד את הפסל אל הזורה בעלמה הנעשית העץ או מאבן והושב שהיא מריעה ומיטיבה כי היה מהשכחה שגלגלות עלמם ייטיבו וירעו ויעשו להם קרבות והקטרוה ונסכים, כן היה בדורות הראשונים בין האומות אשר אין להם הלק בחורה אמונת הכוכבים הנאים לאמונת האלמים, והנה הראשונים שבו מרוב חכמה והאחרונים מאין חכמה כי הם שחיות. ובל ידעו מה. וזהו שהיה הנביא מוכיחה ואומר (ישעיה מד) ולא ישיב אל לבו לא דעה ולא חבונה לאמר חזיו שרפתי כמו אש וגו' וכה"ב (ירמיה י) כחמר מקשה המה ולא ידברו וגו' נראה לכל זה שהיו סבורין שהגלגלות ההן עלמן יש להם כח להיטיב ולהרע, והיה הענין שלא נחמו אל לבם שיהיה לעולם בורא ומנהיג תפיס לטובים ומריע לרעים אבל העולם מאין מנהיג ובורא כמו דבר שנפל במקרה. והיו אומרים הדברים האלה שהנחנו עובדים ומכבדים כן כמו חבונתנו ובעבודה זו היו מזליחים וכן אנו אחריהם, והנה הרגילו כן דור אחר דור ותשבו כי הדברים ההם עיקר והיו לדרוש בורא ומנהיג ואלו הן דרכי האמרי שהזכירו רז"ל, וכל כן אמר הכתוב אחריו (ישעיה מ) הלא חדעו הלא תשמעו וגו' הזכיר ג' ענינים שבהם ידע האדם או יבין מעלמו זהו הלא חדעו כלומר מדעתכם מי הוא אדון העולם או ילמוד מאיש אחר שילמדו זה שאמר הלא תשמעו כלומר אש לא חדעו מדעתכם הלא תבמשו ממה שקוראים בספרים, או ישמך מן המגידים דרך קבלה זהו שאמר הלא הוגד מראש לכם. והיא הקבלה שהיא מראש מימים קדמונים. הלא הבינותם מוסדות הארץ, אמר זה כנגד הפסל אש יש בכח דעת חובלו לציין שיש לעולם בורא ומנהיג ממוסדות הארץ והם ד' יסודות אש רוח ומים ועפר ומזה חובלו ללמוד כי העולם הזה התהוהג בד' יסודות מנהיג יש לו

שבראו בסדר מסודר ולא נפל כן במקרה שהרי ד' יסודות הם הסכים ויש מחלוקת ביניהם ופנעם משחנה זה מזה, כי האש חם ויבש והמים צהיפך קרים ולחים ושמיהם סדורים זה על זה והאוויר שביניהם לא ימנע האש ולא המים מלעבור בתוכו אש כן מי שם גבול לאש שלא ירד ממקומו ולמים שלא יעלו ממקומם עד שיפגשו זה בזה ונמלא מחלוקת ביניהם ויגלח הגובר כמו שאלו רואים באש ובמים אשר ביניהם כשיפגשו זה בזה אש כן מי יוכל לומר שזה היה במקרה בלא הנהגת מנהיג ששם טבע האש שלא ירד אלא יעלה ועליתו גם כן שם לו גבול ולא יכול לעלות אלא עד גלגל כי שם גלגל הלכנה חזק בטבע מלגל האש שלא יוכל האש לעברו אע"פ שטבעו לעלות, וכן שם טבע המים לרדת ולא לעלות ובירידתם גם כן שם גבול ולא ירדו אלא עד הארץ כי שם לארץ טבע קשה וחזק לעמוד כנגד המים שהם לחים ורכים והארץ יבשה ולא יעברו המים, וכן שם האוויר בין האש ובין המים להפריד ביניהם לפיכך האוויר חם ולא דומה בהומו לאש ובלחותו למים, ומי יאמר שיהיה כל זה אלא במסדר חכם שם כל אחד מהם בסדר שיוכל לעמוד וכל אחד יעמוד בסדרו לא ישחנה לעולם, ודבר שהוא במקרה לא יהיה על סדר אחד קיים אלא פעם יהיה כך ופעם יהיה כך. ומטעם זה יש להכזיב דעת האומר כי העולם נהיה כן במקרה מבלי בורא שבראו. והמשל בזה אש ישפוך אדם דיו על הכיור פתאום אי אפשר שיפאר עליו לורת הכתב מסודר והשישיות נקראות כמו שיהיה בקולמוס, ומי שמביא לפנינו כתב מסודר בסידור שזה נכון ואמר כי נספך זה על הכיור ונעשית לורת הכתב עליו היינו ממהרים להכזיבו שאי אפשר זה מבלי כונת מכויין והם בדבר זה כך כל שכן בדבר שמלאכתו יוסר דקה ותיקונו וסידורו רחוק ועמוק עד אין תכלית. היושב על הוג הארץ ויושביה כחגבים. כאלו אמר היושב על השמים כי הם חוג הארץ כמו שיטפה אדם במהונה העגולה כי למהונה שקורין קאמפא"ם בלעז יש שהי אלצעות האחה יעמיד ובשנית יקוף את העגולה, והנה נקודה תוך העגולה וארץ כמו הנקודה כי היא התחתון שבשעולה והשמים סביב הארץ כמו העגולה, ואמר היושב דרך משל כי אין לו מקום יתעלה מכל דמיון ודרך היושב על מקום גבוה מאד ידמה לו הגדול קבן וע"כ אמר ויושביה כחגבים כענין שכתוב (במדבר יג) ונהי בעינינו כחגבים. הנוטה כדוק שמים פי' דוק יריעה שיטפה ממנה אהל. הנותן רוחים לאין ומראה להם שיש אדון בעולם מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם. שופכי הארץ שמתנאים בגדולתם ובוסהים בחילם כהו עשה ההריפה והביסול אינו מעשה אבל הוא כמו (ישעיה לד) ונעה עליה קו ההו. אף כל יסעו אף כל זרעו וגו' כל כך יחנם לאין עד שיאמרו עליהם לא יולא זרעו. וכל שרש בארץ גזעה כענין שכתוב (כתוב ג) ולא נודע מקומו אים, וב' פעמים אף לרבות

כד

נחמו

הקמח

לרבות דרך הפלגה כמו (בראשית מג) גם אנחנו גם אחה גם עסינו . וגם נפף בהם וייצשו כמו נשנ מן (תהלים קמג) ישב רוחו . וכן (שמות טו) נשפת ברוחך . ואל מי חדמיוני ואשורה . סירוש אל מי חוכלו לדמות אותי שיהיה שזה לי כלומר להרבה כחות חוכלו לדמות אותי אבל לא שאשורה לאחד מהם כי אני יחיד וקדוש ונעלה ממחשבותיכם . שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגו' . אחר שאמר שיהיונו בארבע יסודות ובשמים הנפוי עליהם כהלה חזר עוד ואמר שיסחכלו בכוכבים לפי שהם גופים עזומים וראו בעין הלב מי ברא אלה כי נבראים הם גלא בוראים שהרי יש לכם להבין בדרכי החכמה שהעולם מחודש וכיון שהוא מחודש יש לו מחדש כי הדבר המחודש לא חידש את עצמו ואותו המחודש לא יחכן להיות אלא אחד כמו שהתבאר במופת בדרכי החכמה א"כ הכוכבים שהם רבים בראים הם ולא בוראים , וראו גם כן בעין הלב המוליא במספר לבאם.. מה שאין יכולת באדם לספור אותם . והנה השי"ת קרא שם לכ"א מהם כלומר שם הנאות לו לפי הדבר שנברא בעבורו כי כל כוכב וכוכב יש לו כח וממשלה על השפלים כל אחד על מין ידוע שנותן בו כח לעשות מלאכתו , והוא שהמרו רז"ל אין לך כל עשב ועשב מלמטה . שאין לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל שנאמר (איוב לא) הידעת הקות שמים אס תשים משמרו בארץ . מרוב אונים מרוב כחות שיש לו לכל אחד מהם על השפלים ולפי הכח והממשלה שיש לו לכוכב הוא שמו ושכל אחד מהם הוא חמין כח לא ישחנה ולא יספר כשפלים שהם משחנים נפסדים ונעדרים , אבל בניבראים על מעלה איש מהם לא נעדר לעולם בשום העדר לא בכלו ולא במקצתו לפי שאינם בעלי חסרון אבל הם שלמים בניבראים : .

וּלְפָנָי שִׁירָאֵל קָבְלוּ עֲשֵׂת הַדְּבָרוֹת שֶׁחֲלַמְתָּ אֲנֹכִי יִזְכוּ שֶׁהַקִּבְ"ה יִנַּחֵם אֹתָם בְּמִלַּת אֲנֹכִי הוּא שְׂכֻמוֹ (ישעיה נא) אֲנֹכִי הוּא מִנְחַמְכֶם . וְזֶה לְבִיאוֹת שִׁינַּחֵם אֹתָם שְׂנַחֵם נַחְמוּ עִמִּי , וְעַל כֵּן כִּשְׁהַחֲבֹא יִשְׁעִיהַ הַנְּבִיא ע"ה נַחְמָה זֶה עַל קִיבוֹץ גְּלוּת פִּתַּח בְּמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית מִי מִדָּד בְּשַׁעֲלוֹ מִיַּם וַחֲסֵם בְּכֹכְבֵי וְאָמַר שְׂאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בְּרָא אֱלֹהִים וְגו' וְכֹונָחוֹ לֹמַר כִּי מִי שֶׁהִיָּה לֹו יִכְוֹלַת לְבִרְיָאֵת שְׁמִים וְאַרְצָן וַיֵּשׁ לֹו גַם כֵּן יִכְוֹלַת לְהוֹלִיאַת בְּמַסְפֵּר הַכֹּכְבֵי יִכּוֹל הוּא לְהוֹלִיאַת אֵת יִשְׂרָאֵל מִן הַגְּלוּת מִיַּד אֲוִיבִיהֶם , וְמֵהַ שְׂאֵמֵר בְּכֹאֵן עַל הַכֹּכְבֵי לְכַלֵּם בְּשֵׁם יִקְרָא נַחֵן רַחוּ לְיִשְׂרָאֵל שְׂנַמְשֵׁלוּ כְּכֹכְבֵי שֶׁהֵן עֲתִידִין שִׁיעֲלוּ כֹלֵם לִירוּשָׁלַיִם כְּאֵלוֹ כֹל אֶחָד נִקְרָא בְּשֵׁמוֹ . וְמֵהַ שְׂאֵמֵר גַּם כֵּן אִישׁ לֹא נִעְדַר רַחוּ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁלֹא יִחַסֵּר אֶחָד מֵהֶם מִן הַחַיִּים שְׂבֹאוֹתוֹ זְמַן שֶׁלֹא יִבְאוּ לִירוּשָׁלַיִם הוּא שְׂכֻמוֹ בִּיחֻזְקָאֵל (לס) וְכִנְסָתִים עַל אֲדַמְתָּם וְלֹא אֲוִחִיר עוֹד מֵהֶם שֵׁם . וְכֵהוּיֹת כֹל יִשְׂרָאֵל יִחְדוּ בְּמִקּוֹם אֶחָד אִזְו חֵהִיָּה הַשְּׂמַחָה גְּדוּלָּה וְהַנְחַמָּה שְׁלִימָה וְחַמְלָה הָאַרְצָן דַּעַה וְחַכְמָה (ישעיה ל) וְהִיָּה אֶחָד הַלְבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שְׂבַעֲתִים כְּאוֹר שְׂבַעַת הַיָּמִים בְּיוֹם חַנוּכָּה ה' אֵת שְׂבַר

עמו ומחן מכתו ירפא . וכתיב (שם נא) כי נחם ה' ליון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבחה כגון ה' ששון ושמחה ימלא בה תודה וקול זמרה . וכתיב (שם) כאיש אשר אמו תנחמו כן אנכי אנהמכם ובירושלים תנוחמו :

נר הנוכה

אור זרוע לנדיק ולישרי לב שמחה (תהלים לו) . דרך הכתוב לכנות כלל כל הסובות שבשולם כלשון אור ואין הכונה אור ממש אלא שלום והשקט וכבוד ובריאות מלשון (מגילה ח) ליהודים הייתה אורה ושמחה . (ישעיה ס) קומי אורי כי בא אורך , (שמואל ב כב) כי אהה נרי . הכל כלל טובת העולם . וכן חמלא בהסך שהכתובים קורין כלל כל הרעות חשך כמו (קהלת ב) והכסיל בחשך הולך ומי שמתעלב ומתערעס על ימיו קורא הכתוב ימיו חשך כמו שמלינו באיוב שאמר (איוב ג) היום ההוא יהי חשך עד שתמלא במי שנותן ענה שאינה הגונה שקראו הכתוב מחשיך הוא שכתוב (איוב לח) מי זה מחשיך ענה במלין . ויחבאר מזה שענה ההגונה היא האורה ושאינה הגונה היא החשך לפי שהחשך כלל הרעות והאור כלל הסובות הוא שכתוב (ישעיה מה) יולר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע , העמיד השלום במדרגת האור והעמיד הרע במדרגת החשך , וזה שאמר בכלן אור זרוע לנדיק כלומר כל הסובה והשלום לנדיק שהרי רוב הנרות הנאות על האדם הוא בעצמו סבה להנה והוא הגורם להביאם עליו וזה מנד החסא שאם הוא חלוש ונרות רבות באות עליו חש"ס שאותן הנרות מאת הש"י באו לו אין חסן השם בהם שהוא ית' היה רוצה בו שלא יחסא ולא יבואו עליו נרות הוא שאמר ירמיה ע"ה (איכה ג) כי לא יזנה לעולם ה' . כי לא ענה מלבו ויגה בני איש , לעות אדם צריכו ה' לא ראה , יאמר אין הקב"ה מואם צרויותיו ולא מענה אותם מרצונו וחסנו ולא ראה הש"י לעות אדם בחסא שעשה והוא שהש"י הסוב הנמור כאמרו (תהלים קלה) טוב ה' לכל ואין חשט ברע כלל כאמרס אין דבר רע יורד מן השמים , ואם חאמר כיון שהרחיק חסנו מן הרע אס כן הנרות הנאות על האדם מקרה הם ואינם מאתו יתעלה ועל כן כתיב אחריו (איכה ג) מי זה אמר ומהי ה' לא ענה מפי עליון לא חלא הרעות והסוב בודאי הכל מאתו יתברך בהשגחה מכונת ומאתו יתעלה הרע והסוב הכל במשפט . ומאחר שהוא כן מה יחאונן אדם חי נבר על חסאיו . פירש על חסאיו ודאי יש לו להחאונן כי הם סבת לרותיו ועל כן הנדיק הנמור שלא חסא הוא בחכלית השמירה וההשגחה וראוי הוא להיותו כלל כל טובת העולם שקראן אור זרוע . לפי שהוא הדבק בשם יתברך כן השגחה הש"י דבקה בנדיק . ומלינו מעשה בתלמוד (תענית דף כה) בנדיק נמור אחד שהיו עזיו הורגות

אח הזאבים שכל כך היה נשמר ממקרי העולם שאפי' צבחות שלו היה מצעו של עולם משחנה ולא די שהצבחות שלו לא היו יראות מן הזאבים אלא שהיו הורגות אותם וכך אמרו כל חדא וחדא אחיא דוני בקריהא, ואמר לנדיק לשון יחיד רמו למה שאמרו בשביל נדיק אחד העולם מחקיים שנאמר (משלי י') ונדיק יכוד עולם, וכן הכתוב ואמר (שמואל א ב) רגלי חסידיו ישמור חסידו כתיב. ולישרי לב שמחה אחר שהזכיר ענין הנדיק הנשמר מן המקרים לרוב מעלתו וזכותו כי ישרי הלב והם המדברים היושר והחושבים אותו בלבם. ושאלו מעלתם גדולה כל כך כמעלת הנדיקים שיהיו נשמרים מן המקרים כשיבא עליהם מקרים אינם צועקים בהם ולא קלין בישורין אלא מנדיקין עליהן את הדין ומקבלין אותן בשמחה לפי שהמה היודעים שהם מוצה כפרה להם:

ועוד יש לפרש אור זרוע לנדיק אור ממש וזה רמו לאור הנברא ביום ראשון שדרשו ז"ל עליו וירא אלהים את האור כי טוב ראה שאין העולם כדאי להשתמש בו עמד וגזרו לנדיקים לעתיד לבא. וביאור לנדיק נפש הנדיק שהנפשות נבראו ביום ראשון עם בריאת האור, שכן אמלא באיוב (לח) אי זה הדרך ישכן אור וכתיב בחריה הידעת כי אז תולד ומספר ימיך רבים. יאמר הקצ"ה לאיוב אם אתה יודע ומכין נתיבות היות האור ידעת בודאי כי אז תולד כלומר כי מאז נולדת עמו ומיום ראשון של בריאת העולם אתה יכול לספר עניניו כי שם היית עמו, זה מספר ימיך רבים רמו לו כי הנפשות נבראו עם בריאת האור ביום א', והוא שייסד הסייע הלוי ז"ל תכן נשמות עם האור הראשון תחלת דבר ה'. ולפי שהאור והנפש נבראים ביום ראשון קיימים ונלחיים לעד אמלא שייחד אותם הכתוב במעשה בראשית בלשון ויהי מה שלא אמלא כן בשאר הנמלאים אלא שאומר ויהי כן בלתי שיחזור הדבר הנברא בעלמו והוא אמרו (בראשית ח) ויהי אור (שם ב) ויהי האדם לנפש חיה לרמוז כי נפש הנדיק קיימת נלחית כאור עמו וכי נפש הנדיק זוכה ומעודדת למעלתו, ורז"ל משלו בזה משל אמרו למה הדבר דומה למלך שהיה לו מנה יפה אמר זו היא לבני הה"ד אור זרוע לנדיק. ומה שאמר זרוע להפלת השכר הגדול ושפע החטונג הנפלא המחרבה לנפש הנדיק כענין הזריעה שאדם מניח ממדה אחת כמה מדות כן נפש הנדיק זוכה על כל מצוה ומצוה. לכמה מיני חטונגים לעוה"ב, ועוד אפשר לומר שהזכיר לשון זריעה לפי שכל זריעה שבארץ המקרים שולטים עליה כגון השדסון והברד וכיוצא בזה, ובא לומר שהזריעה הזאת עליונית היא לא הפול תחת המקרה הוא שאמר שלמה במקום אחר (משלי יא) וזרע נדקה שכר אמת, כלומר שאר הזריעות הדבר הלוי בספק אם יבאו לידי קצירה לפי שאפשר שילקו בשדסון והזרע לא ימלא מה לקצור בעת הקציר אבל הזרע נדקה אין קצירתה תלויה בספק כי שכרה קיים לעוה"ב, וזהו שכר אמת כלומר שכר אמיתי קיים ובא שכר ושכר בלשון שפל ושפל (קהלת

י) ועשירים בשפל יצבו (שם יב) בשפל קול המחנה: כערכת האור הזה גדולה כי הוא מזון לנפש הנדיק כמו שהמלך והמשתה מזון לגוף וזהו שכתוב (שמות כד) ויחזו את האלהים ויאכלו וישאו, אכילה ושתייה זו היא מזון הנפש, וזהו שאמרו רז"ל אמר רבי יוחנן אכילה ודאית ר"ל כי המזון שהגוף מחקיים בו הוא מסיבה אחר סיבה והאמלעיים רבים, אבל מזון הנפש מכה הסיבה וזו היא האכילה הודאית שאמר רבי יוחנן ממה שכתוב (משלי טז) באור פני מלך חיים כי אותו האור חיים נלחיים לנפש, וכבר ידעת כי אבותינו דור המדבר זכו אל המזון הזה שכל יום ויום היה יורד להם מן שהיה מחולדות האור הזה הוא שעליו אמר שלמה בחכמתו (קהלת יא) ומחוק האור הזכיר מחוק על המן שהיה מחולדות האור, וכן אמלא במן שאמר הכתוב (שמות יו) וטעמו כנפיתת בדבש. ואמר לנדיק בלשון יחיד ויהי ראוי לומר לנדיקים כמו שאמר ולישרי לב אלא בא לרמוז שאין הכל זוכין לאותה מעלה וכמו שאמרו בני עליה מועטים, ולישרי לב שמחה הסמיך שמחה לישרים ואור לנדיקים בא לרמוז שאין מעלת השמחה גדולה כמעלת האור כמו שאין מעלה הישרים גדולה כמעלת הנדיקים, ואמלא לעולם בסידור המדות בכחונבים שהנדיקים קודמים לישרים, משה אמר (דברים לב) נדיק וישר הוא. דוד אמר (תהלים קמא) אך נדיקים יודו לשמך יצבו ישרים את פניך. ותקנו רז"ל בחפלת ראש השנה ובכין נדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוזו, ובא להודיע שעיקר השמחה היא האור והנדיקים הם הזוכים למעלת האור וכ"ש למעלת השמחה והישרים זוכין למעלה השמחה אבל לא למעלת האור, והוא שאמרו רז"ל אמר רב נחמן בר יצחק לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה נדיקים לאורה וישרים לשמחה, ובמדרש אור זרוע לנדיק זה משה כשנולד נתמלא כל הבית אורה שנאמר (שמות ב) ומלא אורו כי טוב הוא ואין טוב אלא נדיק שנא' (ישעי' ג) אמרו נדיק כי טוב כשירד מי ההר וקבל את החורה מה כתיב שם (שמות לד) כי קרן עור פניו הה"ד אור זרוע לנדיק, כונת המדרש בכתוב הזה הוא שמשה רבינו מתחלת תולדתו היה ראוי להאיר את כל העולם ע"י החורה שקבל בהר סיני, תחלה האיר את כל העולם במעשה המשכן שהיה דוגמת ביהמ"ק וידעת כי בהמ"ק הוא אורו של עולם שנא' (ישעי' ח) והלכו גוים לאורך. אחרי כן האיר את העולם במעשה הארון שבו היו לוחות הברית החורה והמצוה שהם אורו של עולם שנאמר (משלי יו) כי נר מצוה וסורה אור מצוה זו תורה שבעל פה כאדם המצוה לשלוחו שיאמר דברים שבעל פה למי שמשלח, וכן לשון אמירה הוא שדרשו רז"ל כי מאסו את תורת ה' לבאות זו תורה שנכתב ואת אמרת קדוש ישראל נאלו זו תורה שבעל פה, וכשם שאור הגר נאלל מאור השמש כך תורה שבעל פה נאללת מתורה שנכתב. המשיל התורה לאור השמש לפי שהוא מן הנבראים הנכבדים העליונים

שאלו רואים לעין שכן אמר דוד ע"ה בתזמור (תהלים יט) השמים מספרים כבוד אל, הזכיר וסלחות בחנוכה הגלגלים ובמהלך השמש ואף הוא המאיר לכל העולם, והזכיר אחריו תורת ה' תמימה להודיענו שעדיין יש אור גדול למעלה מן השמש הוא התורה ומזה אמר מאירת עינים כלומר יותר מן השמש כי אור השמש ממלחו ביום ולא בלילה ואור התורה בין ביום ובין בלילה. ועוד שאור השמש פעמים שיקדר וילקה האור משא"כ אור התורה שהיא מאירה לעד זהו שאמר עומדת לעד, ולפי סדר התזמור תקנו לנו רז"ל והאור עינינו בתורתך לאמר אחרי יוצר המאורות מן השמש הזה בעצמו לפיכך המשיל המצוה לנר והתורה לאור. והנה דוד ע"ה המשיל לשניהם לנר ולתורה שנה' (שם קיס) נר לרגלי דבריך ואור לגיבתי. המשילה לאור השמש שהוא גדול מכל המאורות המושגים לעין והמשילה לאור הנר לפי שפעמים שחולת הנר קרובה יותר מאור השמש שהרי יכול להשתמש בנר להכניסו בחורין ובסדקין מה שאין יכול להשתמש בן באור השמש. ואמר לרגלי לפי שהרגל מצוי להכשל והתורה מסלקתו מן המכשול כאדם ההולך בלילה ובידו נרו והוא נסוח שלא יכשל, ואמר במדרש תהלים אמר דוד באתי לחלל את השנת האירה לי תורה שנה' (דברים ה) שמור את יום השבת לקדשו. באתי לגוף והאירה לי תורה שנאמר (ויקרא כ) מזה יומת הנואף, הה"ד נר לרגלי דבריך ואור לגיבתי. נמלאת למד שהתורה אורה אור גדול על כל המאורות כלן ושהאיר משה רבינו את העולם בתורה ואחר כך האיר את העולם במעשה המורה:

ובן הידוע כי מעשה המורה ושאר כלי המשכן הכל היה רמז וניזור לדברים שכליים, כשם שהיה גן עדן שדר בו אדם הראשון ונהרוטיו ואילגיו רמז לפנינים רוחניים, זהו שחמלא כחוב ככלי המשכן (שמות כה) וראה ועשה בתבניתם אשר אשה מראה בהר. וזה יראה שראה בהר דוגמא שלהם עיני ידיעה וחכמה הנרמזים באלה. גם ידוע כי הדלקת נרות המורה אלל השכינה לא מעלה ולא מוריד כי מי שכתוב בו (דניאל ב) ונהורא עמיה שרא וכתוב (יחזקאל מג) והארץ האירה מכבודו מה היה לריך לנרות בשר ודם, אבל הכונה היפה למעלה ביהמ"ק ולכבודו כדי לקטוע בנפש גודל מעלת הבית ולהגדיל ערכו בעיני כל רואיו, וכן דרך מלכי בשר ודם שמדליקין בהיכל שלהם כמה נרות דרך כבוד וחשיבות וכל שכן בבית המקדש שהיה אור העולם שגריך להדליק שם נרות ושחלכש הגשם מזה הסורא והכשת ושיהיה המקום הוא יראוי ומקודש בעינינו כמו שנגסונו בתורה (ויקרא יט) ומקדשי תיראו. וכן דרשו ז"ל בתנחומא בפסוק (שמות כז) להעלות נר תמיד אמר הקב"ה וכי לאורכם אני לריך מלך בוד מדליק נר מנר דלוק שמה יכול להדליק מחוך החשך ואני מפוך החשך הולאסי תורה דכתיב (בראשית ח) וחשך על פני תהום ופמך ליה ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור הא לא אמרו נר תמיד חלל להעלות

אחכס בפני כל האומות. ולמדנו מזה שהדלקת נרות במקדש כבוד גדול לישראל ולמקדש והמקדש יראוי ומתקדש בכך. ומזה נוכל להתבונן מנהג כל ישראל להדליק נרות בבתי כנסיות לפי שהוא דרך כבוד והדר לבית התפלה, וכל הזהיר בהדלקת נרות בביהמ"ק הרי זה מכבד את הש"י הוא שאמר הנביא (ישעיה כד) על כן באורים כבודו ה' ודרשו ז"ל באילין פנסיא. וכבר ידעת הנס הגדול שהיה נעשה במנורת ביהמ"ק בנר מערבי שלא היה בו שמן יותר מבשאר הנרות ושאר הנרות היו דולקין עד הבקר ונר מערבי היה דולק כל הלילה וכל היום כולו עד הערב שממנו היה מדליק שאר הנרות בין הערבים וזה היה עדות לישראל שהשכינה שרויה בנייהם הוא שאמר הכתוב (שמות כז) מחוץ לפרוכת העדות באלה מועד יערוך וגו', ואמרו רבותינו ז"ל עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות אמר רבא זה נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חננותיה שממנה היה מדליק ובה היה מסיים. ומצינו בתלמוד שהיו לדיקים בזמן בית המקדש שלא כבה נר מערבי כל ימיהם. כשם שמצינו שנעשה נס גדול בזמן הזה בנרות מתתיהו בן יוחנן כהן גדול שהיחה תשופה גדולה לישראל על ידו והרג במלכות יון חלף אלפים הוא ובניו שהיו גבורים גדולים ונצורתם הגדולה נחפרתמה באומות וסחדם נפל על כל העמים, ואחר שחזרה המלכות לישראל וגברו בני החשמונייה על מלכ"י יון בכ"ה בכסלו נכנסו להיכל ומלאו סך אחד של שמן פהור ולא היה בו שיפור להדליק ממנו כי אם לילה אחד ונעשה נס והדליקו ממנו שמונה, ומה שנמשך הגם ח' לא פחות ולא יותר יח שפירשו שמקום הזיתים שמשם מביאין השמן היה מהלך ד' ימים וחוזרין כד' ימים הרי ח' ולפיכך נמשך להם הגם ח' ימים כדי שילכו ויחזרו ויביאו שמן שהור. ועוד שאם תתבונן חמלא כי רוב הדברים שמקדש היו מתגלגלין בתבונן ח', כי הכהן הגדול היה לובש ח' בגדי כהונה חשן ואפוד ומעיל וכחנת תשכן מלנפת ואבננס מרפסי כד והלויים היו מבוררים בח' כלים למנחה על גנינות על מחלת על שלמות שיר והרביעי קראו הכתוב המשא תמה שכתוב (ד"ה פו) וכנניהו שר הלויים במשא ישר במשא כי מבין הוא, והוא קול חזק וגבוה מלשון (בראשית כט) וישא את קולו למנחה על שושנים למנחה על הגחית על השמינית, שמונה דפריס של ריח טוב בין שמן המשחה והקפרת ארבעה בשמן המשחה והן פור וקנמון וקנה וקדה וארבעה בקפרת נסף ושחלת וחלבנה ולבנה, שמונה כדים ב' כדים הארון ב' כדים השלחן שני כדים למזבח הזהב וב' כדים למזבח העולה. אף הקרבות אחר ח' ימים דכתיב (ויקרא כב) ומיום השמיני והלחה ירלה. שמונה ימי המלה, שמונה חוסין של לילות, שמונה מחיות לנבואה. ועוד יש בזה פנים אחר וכוף כי חשבון ח' רמז לשמן המשיח שהוא על מעלת שמונה, וידוע כי חשבון שמונה הוא אחר הז' במעלת האחד ובזמן המשיח יחזרו כל האומות לאמונתו הוא שכתוב לפניה

(לפניה ג) כי אז אהפוך אל עמים שמה בצורה לקרות כלם בשם ה' ולעבדו ככס אחד . וכתיב (זכריה יז) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד . ולפי שהעולם הזה הוא על מעלת שבעה ומזה היתה מטרת המשכן והמקדש בז' נרות, חייבה החכמה להיות זמן המשיח על מעלת ח' כי זו תהיה מעלה יתירה ותוספת השגה בדיעת הש"י על כל הזמנים שעברו הוא שכתוב (ירמיה לא) כי כלם ידעו אותי למקנס ועד גדולם . והנה רז"ל הרחיבו הביאור בענין הזה הוא שאמר במס' ערכין (פ"ב דף יג ב) רבי יהודה אומר כגור של מקדש של ז' נימין היה שנה' (תהלים עז) שובע שמחות את פניך . אל תקרי שובע אלא שבע . ושל ימות המשיח שמה שנה' למגמת על השמינית על נימא שמינית ושל הפועל ע"ב עשר שנה' (שם לג) כגבל עשור זמרו לו . הפנין הזה יש להסתובב בשם הימים האלה הנקראים חנוכה שהוא נגזר מלשון חנוך בלשון חנוכה הבית לפי שהוא רומז לשמן המשיח שאנו עתידין לחקך בית המקדש :

קבלה בידינו שהגאולה העתידה עתידה שתהיה בדמיון גאולת מצרים כשם שמלינו קריעת ים סוף בגאולת מצרים כן תמלא בגאולה העתידה (ישעיה יא) והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הארץ בעים רוחו וגו' , וכתיב והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור כאשר היתה לישראל ביום עלותו ממצרים, הרי זה מעיד שבגאולה העתידה עתיד הקב"ה לפתח בים דרך כמו שהיה ביציאת מצרים ועוד כתיב (שם כג) כאשר שמע למצרים יחילו כשמע נור . וזה מפרש שבדמיון גאולת מצרים תהיה גאולתנו העתידה שהרי נור מלכות ארם היא לפי שהוא חסר ואומר נר כתיב ודרשו ז"ל כל נר שנצקרא חסר וא"ו במלכות הרשעה הכתוב מדבר וכל נור מלא בלור המדינה הכתוב מדבר . כשם שמלינו במשה המושיע הראשון שגדלחו בחיה נח פרעה בסוף שלטתן שלו ומשם יצא והחריבו וכת"ש הכתוב (יחזקאל כח) ואולי לא משוכך היא אכלתך כן תמלא למושיע האחרון שיחגלה במהרה בימינו שהוא עתיד ללאת מתוך משרטולין של רומי ומחריבה, הוא שנתגבא ישעיה ע"ה (שם כז) שם ירעה עגל ושם ירנן וכלה סעיפיה . ועל כן כשאנחנו בגלות ראוי לנו לסבול הנרות המחרגשות עלינו ולהסתכל להקב"ה שיחן לנו כח לסבול ושיהיה בפחוננו כו שהכל לסובחנו וכמו שאמרו רז"ל לדיקים שחלתן יסורים וסופן שלום , וראוי לנו לתם אל לבנו כי אם הקב"ה קלף פליט ונבלתנו לא מאסט שקר העידה תורה (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים וגו' , ירמיה ע"ה אפילו בשעת הפורענות לא אמר אלא (איכה א) היתה כאלמנה ולא אלמנה משם אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעחו לחזור אליה . וכמו שאירע לנו בשעבוד מצרים שסבלנו כמה יסורין וכמה שעבוד ופינוי והקב"ה ברחמיו הרבה נסלחותיו ומוסתיו בסרעה ובכל מצרים והוליאנו ביד רמה כן הוא עתיד לעשות בגלות המחדש הזה מכל

שאר הגליות אשר סבלנו בדורות שעברו כמה נרות וכמה יסורין וגזרו עליהם כמה גזירות מחודשות וכמה מיני שמדים וכמה מישראל שמסרו עצמם להריגה על יחוד הש"י על אחת כמה וכמה שעתיד הקב"ה לכפול שכרנו ולחדש נסים ונפלאות לעיני הגוים יותר ויותר מביציאת מצרים , ולפיכך תמלא ביצקב חבינו השלישי באבות שהיו כל ענינו ומקרינו רמז לגלות השלישי הזה אחר שעברו עליו כמה נרות עם עשו הרשע ועם השר שלו, שהחנבר באחרונה עם הכל וניצל מכל הנרות ההם ואמר כו הכתוב (בראשית לג) ויבא יעקב שלם, וההבטחה הזו בעצמו מלינו לדניאל שבישר לישראל בכל ימי הגלות הארוך הזה שיהיו מחזיקים באמונתם וכל הנרות והנפלאות והיסורין שראוין להגיע לנו בגלות כמו שאמר (דניאל א) ונכשלו בחרב ובלהבה ובשבי ובצבה ימים, אין היוק אותם הנרות דבק כמו הרקיע שאורו זכיר וזכיר ואין החשך דבק בו והוא שכתוב (שם יב) והמשכילים יזכירו כזוכר הרקיע ומלדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד :

אות שמחה סמ"ך

עברו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה דעו כי ה' הוא אלהים הוא עשנו ולא אנחנו. עמו ולאן מרעיתו (תהלים ק). אין השמחה ראויה בעוה"ז כי אם בעבודת הש"י ולא תמלא בכל ספרי הקדש שיטת השמחה אלא בענין העבודה וההשגה בהקב"ה, הוא שכתוב (תהלים לג) רגנו לדיקים צה', וכתיב (שם לב) שמחו צה' וגילו לדיקים והרצו כל ישרי לב . וכתיב (שם קיט) שש חוכי על חמתך . כי הדיקים שלוחי הש"י זריזין לעבוד את הש"י בשמחה, וכן מלינו המאור הגדול שהוא רץ ומחונטע בגלגלו שלל חטותיו בזריזות ועבודתו בשמחה, והוא שכתוב (שם יט) והוא כחחן יולא מחוסתו וגו' ובחפלת יולר שמחים בלאתם וששים בטואם, וכן מלינו שהזכיר שלמה (קהלת ח) ושבת חגי את השמחה אשר אין סוב לאדם חחת השמש כי אם לאכול ולשמות ולשמות והוא ילוגו בעמלו כל ימי חייו אשר נתן לו האלהים חחת השמש . ואין האכילה והשתיה והשמחה בעוה"ז מלוגן אוחו לפה"ב כי אם השמחה בעבודת הש"י, וכן אמרו במדרש קהלת (קהלת ח) כי אם לאכול ולשמות ולשמות והוא ילוגו בעמלו, וכי יש אכילה ושחיה מלוגן לו לאדם לקבר אלא זו תורה ותשובה ומעשים טובים, וזהו שהזכיר שלמה ע"ה (משלי יג) אור לדיקים ישמח, כנה נפש הדיק לאור לפי שהיא לקוחה משם ונבראת עמו ביום ראשון, ובה לומר כי נפש הדיק היא שמחה במעשה המצות אבל בנפש הרשע שכנה אוחה לנר הזכיר ידעך לפי שאין הרשעים שמחים בשמחת הנפש אלא כל שמחתם הינה אלא בשמחת הגוף ולכך תכלה שמחתם בכלות הגוף כשם שהנר יכלה אורו בכלות השמן והסתילה . וכן הזכיר משה רבינו ע"ה (דברים כח) חחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך וגו' הענישו בעבודתו כשלא היתה בשמחה